41594/B

42550

CAII PLINII SECUNDI HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII.

Ex Recognitione

JOANNIS HARDUINI

Et

GABRIELIS BROTERII.

Cum Notis Selectioribus.

TOMUS V.

VENETIIS MDCCLXXXV
Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate ac Privilegio.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XIX.

Natura lini, & cultus hortensiorum.

I. Siderum quoque tempestatumque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: vereque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quam sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere: nobis non protinus transire ad ista tempestivum videtur. Miramurque quosdam scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curave provenientium, præsertim cum plerisque earum, pretio usuque vitæ, major etiam,

quam frugibus, perhibeatur auctoritas. Atque ut a confessis ordiamur utilitatibus, quæque non solum terras omnes, verum etiam maria replevere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vitæ parte, quodve miraculum majus, herbam esse, quæ admoveat Ægyptum Italiæ: in tantum, ut Galerius a freto Siciliæ Alexandriam septima die pervenerit, Babillus[a] sexta, ambo præfecti: æstate vero proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, a Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam esse, quæ Gades ad Herculis columnas septimo die Ostiam adferat, & citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibii Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena: aliquid seri, ut ventos procellasque recipiat: & parum esse fluctibus solis vehi. Jam vero nec vela satis esse majora navigiis. Sed quamvis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela, præterque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis provocari mortem. Denique tam parvo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citroque portet, tam gracili avena, tam non alte a

a) *Babilius*.

tellure tolli: neque id viribus suis necti, sed fractum tusumque & in mollitiam lanæ coactum, injuria ac summa audacia, eo pervenire. Nulla exsecratio sufficit contra inventorem dictum suo loco a nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cavendos, frugum causa victusque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur ejusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Præterea ut sciamus favisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deterioremque etiam terram facit.

II. 1. Seritur sabulosis maxime, unoque sulco; nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur: & hanc quoque terræ injuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti, ut Arabiæ Indiæque merces importet: itane & Galliæ censentur hoc reditu, montesque mari oppositos esse non est satis, & a latere oceani obstare ipsum, quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimique hominum existimati Morini, immo vero Galliæ universæ vela texunt. Jam quidem & Transrhenani hostes: nec pulcriorem aliam vestem eorum feminæ novere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Seranorum familia gentilitium esse, feminas linea veste non uti. In Germania

autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter etiam[a] in Italia, regione Aliana[b], inter Padum Ticinumque amnes, ubi a Sætabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Alianis capessunt Retovina, & in Æmilia via Faventina. Candore Alianis semper crudis Faventina præferuntur: Retovinis tenuitas summa densitasque, candor æque ut Faventinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Nervositas filo æqualior pæne quam araneis, tinnitusque, cum dente libeat experiri: ideo duplex, quam ceteris, pretium.

Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis, in quo politur natura, qui adluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis utilissimum. Civitas ea Gallæciæ & oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quam nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hi casses vel ferri aciem vincunt. Vidimusque jam tantæ tenuitatis*, ut anulum hominis cum epidromis transirent, uno portante mul-

a) *S. & in l.* b) *Alliana*, & sic alibi. *) *tenuitati*, sph. Ed. Brot.

titudinem, qua saltus cingerentur: (nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare:) sicut paulo ante Julio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirentur hoc ignorantes in Ægyptii quondam regis, quem Amasim vocant, thorace, in Rhodiorum insula ostendi in templo Minervæ, CCCLXV filis singula fila constare: quod se expertum nuper Romæ prodidit Mucianus ter Consul, parvasque jam reliquias ejus superesse hac experientium injuria. Italia & Pelignis etiamnum linis honorem habet; sed fullonum tantum in usu; nullum est candidius, lanæve similius: sicut in culcitis præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc, & tomenta pariter, inventum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in adpellatione stramenti.

Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Parvus est, similemque barbatæ nucis defert fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiave præferenda. Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium adpellant.

Fit e palustri velut arundine, dumtaxat panicula ejus. Asia e genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto denis diebus. Æthiopes Indique e malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis.

III. Apud nos maturitas ejus duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut calore flavescente. Tum evulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole, pendens conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ Transpadanæ cibo, sed jam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam Solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ: nulli enim levitas major. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumque inversæ, ut prius, Sole siccantur: mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa adpellatur, deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumque nere & viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent usum. Ars depectendi digerendique: justum e quinquagenis fa-

scium libris quinasdenas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clavis, semper injuria melius.

IV. Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: adsuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos, splendescit igni. Cum inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus auctor est linteo eo circumdatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe.

Proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaia genito: quaternis denariis scripula ejus permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, e velis navium maritimarum maxime, in magno usu medicinæ est: & cinis spodii vim habet. Est & inter papavera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt.

V. Tentatum est tingui linum quoque, & vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne navigantis, cum duces ejus ac præfecti in certamine quodam variassent insignia navium: stupueruntque litora, flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriæ navis insigne.

VI. Postea in theatris tantum umbram fecere: quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua & [a] clivum usque in Capitolium, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octavia sorore Augusti genitus, in Ædilitate sua, avunculo XI Consule, a. d. Kalendas Augusti, velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cæli, stellata, per rudentes iere etiam in amphitheatro Principis Neronis. Rubent in cavis ædium, & muscum a Sole defendunt. Cetero mansit candori

a) *ad c. u. Capitolinum.*

pertinax gratia. Honor etiam & Trojano bello: Cur enim non & præliis intersit, ut naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & navium armamenta apud eumdem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significaverit sata.

VII. 2. Sparti quidem usus multa post sæcula cœptus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ non queat seri, juncusque proprie aridi soli, uni terræ dato vitio. Namque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina, & pastorum vestis, animalibus noxium, præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose evellitur, ocreatis cruribus, manu, textisque manicis, convolutum osseis iligneisve conamentis. Nunc jam in hiemem juxta. Facillime tamen ab Idibus Maiis in Junias: hoc maturitatis tempus.

VIII. Vulsum fascibus in acervo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in Sole siccaturque, & rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua marina optime, sed & dulci, si marina desit: siccatumque Sole iterum rigatur. Si

repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio ac siccatum stans, compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis marique invictum. In sicco præferunt e cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem ejus natura interpolis: rursusque quam libeat vetustum novo miscetur. Verumtamen complectatur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in usu, omnibus terris, navium armamentis, machinis ædificationum, aliisque desideriis vitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus triginta millia passuum in latitudinem a litore Carthaginis novæ, minusque c in longitudinem esse reperientur. Longius vehi impendia prohibent.

IX. Junco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam adpellant: postea palmarum foliis, philuraque, manifestum est: & inde translatum a Pœnis sparti usum, perquam simile veri est.

X. Theophrastus auctor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cujus inter summum corticem, eamque partem, qua vescuntur, esse laneam naturam, ex qua impilia vestesque quædam conficiant. Sed neque regionem, in qua fiat, neque quidquam diligentius, præterquam eriophoron id adpellari, in exemplaribus, quæ quidem invenerim,

tradit: neque omnino ullam mentionem habet, cuncta cura magna persecutus cccxc annis ante nos, ut jam & alio loco diximus; quo adparet, post id temporis spatium in usum venisse spartum.

XI. Et quoniam a miraculis rerum cœpimus; sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut vivere sine ulla radice. Tubera hæc vocantur, undique terra circumdata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut plane nec terram esse possimus dicere, nec aliud quam terræ callum. Siccis hæc fere & sabulosis locis, fruteㄝosisque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, arenosa dentibus inimica, & altera sincera. Distinguuntur & colore, rufo, nigroque, & intus candido: laudatissima Africæ. Crescant, anne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & vivantne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro jura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifestum erit, terræ na-

turam in se globari. Quod certum est, ex iis erunt quæ nascantur, & seri non possint.

XII. 3. Simile est & quod in Cyrenaica provincia vocant misy, præcipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia iton, & quod in Græcia geranion.

XIII. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime e tonitribus: nec ultra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negant nasci, nisi exundatione fluminum invecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum, & Alopeconnesum: Græciæ vero, circa Elin.

XIV. Sunt & in fungorum genere a Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur.

XV. Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica provincia repertum: cujus succum vocant laser: magnificum in usu medicamentisque, & ad pondus argentei * denarii pensum. Multis jam annis in ea terra non invenitur, quoniam publicani, qui pascua conducunt, majus ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Unus omnino caulis

*) *argenti*, forte sph. Ed. Brot.

nostra repertus memoria, Neroni Principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: ove, cum comederit, dormiente protinus, capra sternutante[a]. Diuque jam non aliud ad nos invehitur laser, quam quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, sacopenio[b], aut faba fracta. Quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis advecta Romam publice laserpitii pondo xxx. Cæsarem vero Dictatorem initio belli civilis, inter aurum argentumque protulisse ex ærario laserpitii pondo cxi.[c] Id apud auctores Græciæ evidentissimos invenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtimque majorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est Urbis nostræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor millia stadiûm Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem, & si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassaque, caule ferulaceo, aut simili crassitudine. Hujus folia maspetum vocabant, apio maxime similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vero deciduum. Vesci pecora solita, primoque purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum jucunda. Post folia amissa, caule ipso & homines,

a) *sternuente*. b) *sagapeno*. c) M. D.

vescebantur decocto, asso, elixoque: eorum quoque corpora XL primis diebus purgante a vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur: e radice, atque caule. Et hæc duo erant nomina: rhizias, atque caulias vilior illo ac putrescens. Radici cortex niger. Ad mercis adulteria, succum ipsum in vasa conjectum, admixto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant; ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasque sudore finito. Alii tradunt laserpitii radicem fuisse majorem cubitali, tuberque in ea supra terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, superenato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circumfodi solitum providere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

XVI. Alterum genus ejus est, quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ utilissimæque auctoritas. Probatio sinceri prima, in colore modice

rufo, & cum frangitur, candido intus, mox translucente: gutta, aqua salivaque liquescit. Usus in multis medicaminibus.

XVII. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cum quæstu multum polleant. In primis rubia tinguendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maxime suburbana: & omnes pæne provinciæ scatent ea. Sponte provenit, seriturque similitudine erviliæ. Verum spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen ejus rubrum est. Quos in medicina usus habeat, suo dicemus loco.

XVIII. At quæ vocatur radicula, lavandis demum lanis succum habet: mirum quantum conferens candori mollitiæque. Nascitur sativa ubique, sed sponte præcipua in Asia Syriaque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur: folio oleæ. Struthion Græci vocant: floret æstate, grata adspectu: verum sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quæ conditur ad quem dictum est usum.

XIX. 4. Ab his superest reverti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam, & quorum antiquitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi: itemque pen-

siles, sive illos Semiramis, sive Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum sævum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horto[a] vero heredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortoque & foco tantum contra invidentium effascinationes, dicari videmus in remedia satyrica signa, quamquam hortos tutelæ Veneris adsignante Plauto. Jam quidem hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus, otii magister. Usque ad eum, moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat.

Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulcra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. At hercule quam vilia hæc, quam parata voluptati satietatique, nisi eadem, quæ ubique, indignatio occurreret!

Fe-

a) *horti.*

Ferendum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inveterari vina, saccisque castrari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, ut non ante se genita potet: e frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum: superque pistrinarum operibus & cælaturis vivere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. Etiamne in herbis discrimen inventum est, opesque differentiam fecere in cibo, etiam uno asse venali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mensa non capiat. Silvestres fecerat natura corrudas, ut quisque demeteret passim: ecce altiles spectantur asparagi: & Ravenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris! Mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebi. Aquæ quoque separantur, & ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi nives, illi glaciem potant, pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Servatur algor æstibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alii aquas: mox & illas hiemant. Nihil utique homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiamne herba aliqua divitiis tantum nascitur? Nemo Sacros Aventinosque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit: mox enim certe æquabit,

quos pecunia separaverit. Itaque hercule nullum macelli vectigal majus fuit[a] Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes Principes, donec remissum est portorium mercis hujus: compertumque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ jure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiesque cælo quocumque gaudens.

Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant judicium, nequam esse in domo matrem familias (etenim hæc cura feminæ dicebatur) ubi indiligens esset hortus: quippe e carnario, aut macello vivendum esse. Sed nec caules, ut nunc, maxime probabant, damnantes pulmentaria, quæ egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere: nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res & parata semper: unde & acetaria adpellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam: atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Jam quoque[b] in fenestris suis plebs urbana in

a) *fuit* abest. b) *quoque* abest.

imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnes coegit multitudinis innumeræ sæva latrocinatio. Quamobrem sit aliquis & his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinosque in Valeria familia non puduisse adpellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

XX. Hortos villæ jungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contingat, præfluo amne: si minus e puteo rota, organisve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a Favonio: in autumnum præparandum est post XIV dies, iterandumque ante brumam. Octo jugerum operis palari justum est, fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini, scatebrisque decursus.

XXI. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis.

XXII. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam jacent cre-

scuntque, ut cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quamquam graviora multo etiam iis, quæ in arboribus gignuntur: sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique, & rapa: atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, ut anethum, malvas. Namque tradunt auctores, in Arabia malvas septimo mense arborescere, baculorumque usum præbere extemplo. Sed & arbor est malva in Mauretania Lixi oppidi æstuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur cc passibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum xx crassitudinis, quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnosa aliqua adpellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

XXIII. 5. Cartilaginei generis, extraque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio Principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promoventibus in Solem rotis olitoribus: rursusque hibernis diebus intra specularium munimenta revocantibus. Quin lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ auctores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant.

Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quam minimi: in provinciis quam maximi: & cerini, aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ: cum magnitudine excessere, pepones vocantur. Vivunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque ad eas modice distantes adrepunt: aut si quid obstet, versi pandantur, curvanturque: id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subjiciatur a quatuor digitorum intervallo, descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum: melopeponas vocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram coloremque, & odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoque circumagge-

ratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri jubeant, ut sine semine nascantur.

XXIV. Similis & cucurbitis natura, dumtaxat in nascendo. Æque hiemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum, & solstitium: Parilibus tamen aptissime. Aliqui malunt ex Kalendis Martii cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis scandentes parietum aspera in tectum usque, natura sublimitatis avida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, levi umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: camerarium; & plebeium, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo fastigatur, vaginis maxime vitilibus, conjecta in eas postquam defloruit: crescitque qua cogitur forma, plerumque & draconis intorti figura. Libertate vero pensili concessa, jam visa est novem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisque cum crescit.

Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo in totum natura diversa. Nuper in balinearum usum venere urceorum vice, jam pridem vero etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener: deraditur nihilominus in cibis. Cibos salubres ac lenes pluribus modis existimant, qui perfici humano ventri non queant, sed non intumescant. Semina, quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supra dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas brevioresque. Siccantur in umbra, & cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quo longiores, tenuioresque, eo gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo crevere: minimumque seminis tales habent, duritia ejus in cibis gratiam terminante. Eas, quæ semini serventur, ante hiemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inventa est ratio, qua cibis quoque servarentur: eodemque modo cucumis, usque ad alios pæne proventus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco arena substrato, fenoque sicco opertos, ac deinde terra, virides servari tradunt. Sunt & silvestres in utroque genere, & omnibus fere hortensiis. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina.

XXV. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda, latiora vero & concava feminini, præstantiora suavitate, & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda fere radice. Solum enim hoc genus superne tendit, non ut cetera in terram. Liothasium quidam Thracium adpellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam brevi notabile, neque ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorum tenuia folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra, & angulosa, & horrida, amariores. Est præterea genus silvestre, cujus folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis: tertia nostratibus. Cetera de satu eorum in rapis dicta sunt.

XXVI. Cortice & cartilagine constant raphani: multisque eorum cortex crassior etiam, quam quibusdam arborum. Amaritudo plurima illis est, & pro crassitudine corticis. Cetera quoque aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxandique ructum: ob id cibus illiberalis, utique si proxi-

me olus mandatur: si vero cum olivis drupis, rarior ructus fit, minusque fœtidus. Ægypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod e semine ejus faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam & quæstus plus quam a frumento, & minus tributi est, nullumque copiosius oleum.

Genera raphani Græci fecere tria, foliorum differentia, crispi, atque lævis, & tertium silvestre. Atque huic lævia quidem, sed breviora ac rotunda, copiosaque; atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas alvos. Et in prioribus tamen differentia a semine est: quoniam aliqua pejus, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, nisi in crispa folia.

Nostri alia fecere genera: Algidense a loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suavissimum fere ac tenerrimum, hiemisque patiens. Præcipuum tamen est, quod e Syria non pridem advectum adparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. Etiamnum unum silvestre Græci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. In omnibus autem probandis maxime spectantur caules: immitium enim rotundiores crassioresque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida.

Seri vult raphanus terra soluta, humida. Fimum

odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr. ut vernus sit: iterumque circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio, & Aprili serunt, & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos vero adcumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hiemem jubet, &, ne lacunæ stagnent, adcumulari [a]: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine; deinde in semen fimumque & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipue tamen salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis similes. Namque & cocti dulcescunt, & in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent, ad colligenda acria viscerum, dandos cum sale jejunis esse, atque ita vomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhærentem non alio potuisse depelli compertum sit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos mor-

a) *adcumulare.*

bos insecantibus. Atque, ut est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis prælatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo adferentibus rapum torrentem in foco inventum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus unum de raphano volumen. Utilissimi in cibis hiberno tempore existimantur: iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitque juxta satos.

XXVII. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere a nobis posita. Mirumque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacæ unum genus agreste sponte provenit: staphylinos Græce dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vere vel autumno: ut Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso. Annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno, patinisque maxime, & sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ utile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant, Græci vero daucon: cujus genera etiam quatuor fecere: inter medica dicendum.

XXVIII. Siser & ipsum Tiberius Princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis e Germania. Gelduba adpellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua. Ex quo adparet frigidis locis convenire. Inest longitudine nervus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Nervus idem & pastinacæ majori, dumtaxat anniculæ. Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.

XXIX. Brevior his est, sed torosior, amariorque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam invenit. Namque & in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur: & decocta posca, aut adservata, vel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut subacta melle, uvisve passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipue stomachi excitat, illustrata maxime Juliæ Augustæ quotidiano cibo. Supervacuum ejus semen: quoniam oculis ex radice excisis, ut arundo seritur. Et hæc autem, & siser, & pastinaca, utroque tempore, vere & autumno, magnis seminum intervallis: inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. Siser autem transferre melius.

XXX. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos præcepit, celebrans Megaricos. Verum nobilissima est scilla, quamquam medicamini nata, acetoque exacuendo. Nec ulli amplitudo major, sicut nec vis asperior. Duo genera medica: masculum[a] albis foliis, femina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: epimenidium, vocatur angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proveniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia, quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur: ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoque insulis, ac per Hispanias. Unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suavitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum imas ejus radices crescere hieme: verno autem, cum adparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere.

Est inter genera & quod in Ægypto aron vo-

a) *masculus*.

cant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo; vetustioresque[a] improbant: item parvos & longos. Contra rubicundis rotundioribusque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi e semine, priores tradiderunt. Sed & in Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum arvis.

XXXI. 6. Hortensiis omnibus fere singulæ radices, ut raphano, betæ, apio, malvæ. Amplissima autem lapatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Silvestri minor & humida: effossa quoque diu vivit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, malvæ: quibusdam surculosæ, ut ocimo. Aliis carnosæ, ut betæ, aut magis etiamnum croco: aliquibus ex cortice & carne constant, ut raphano, rapis: quorumdam geniculatæ sunt, ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, ut atriplex & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cepe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosio-

a) *vetustiores.*

ra sunt radice, quam folio, ut aspalax, perdicium, crocum.

Florent confertim serpyllum, abrotonum, napi, raphani, menta, ruta: & cetera quidem cum cœpere, deflorescunt: ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc & in heliotropio herba evenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt a cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ injuria læsæ. Maxime concava sunt cepæ, gethyo.

XXXII. Allium cepasque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus. Cepæ genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, Alsidena, Setania, Schista, Ascalonia, ab oppido Judææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipue Cypriis, minime Gnidiis. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hieme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem divisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi jubent, ut in capita crescant potius, quam in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, jussere Græci. Præterea serius circa ver, cum germinant, transferri: ita crassescere, & tunc

properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, caulem mittunt & semen, ipsæque evanescunt. Est & colorum differentia. In Isso enim & Sardibus candidissimæ proveniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ, quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantum dulci.

Apud nos duo prima genera. Unum condimentariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, vel a Favonio. Genera ejus austeritatis, ordine, Africana[a], Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quam candida: sicca, quam viridis: & cruda, quam cocta: sicca, quam condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allii modo capite, reliquæ semine. Proxima, quæ æstate nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepæ causa seritur, separatim cepæ seminis. Servantur autem optime in paleis.

Ge-

a) *Africa.*

Gethyum pæne sine capite est cervicis tantum longæ, & ideo totum in fronde: sæpiusque resecatur, ut porrum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cetero cepas ter fosso solo seri jubent, exstirpatis radicibus herbarum, in jugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proveniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen ceparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt.

XXXIII. Et de porro in hac cognatione dici conveniat, præsertim cum sectivo nuper auctoritatem dederit Princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectivum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. Si nutritur in capita, antequam secetur, cum increvit; in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis ante medullam: & capitibus retractis, tunicisve extremis. Antiqui silice vel tegula subjecta capita dilatabant: hoc item in bulbis. Nunc sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne, quod cum fimo lætoque solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Ægypto, mox Ostiæ, atque Ariciæ. Secti-

vi duo genera: Herbaceum folio incisuris ejus evidentibus, quo utuntur medicamentarii. Alterum genus pallidioris folii, rotundiorisque, incisuris levioribus. Fama est, Melam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio Principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim exspirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse.

XXXIV. Allium ad multa ruris præcipue medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis, & quæ separantur, in universum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tædium huic quoque halitu, ut cepis: nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore: præcox maturescit sexaginta diebus: tum in magnitudine. Ulpicum quoque in hoc genere Græci adpellavere allium Cyprium, alii antiscorodon, præcipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increscat spuma. Quidam ulpicum, & allium in plano seri vetant, castellatimque grumulis imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse debent: simul atque tria folia eruperunt, sarriri. Grandescunt, quo sæpius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cavetur, ne in frondem lu-

xurient. In frigidis utilius vere seri, quam autumno. Cetero, ut odore careant, omnia hæc jubentur seri, cum Luna sub terra sit: colligi, cum in coitu. Sine his Menander e Græcis auctor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem exstingui. Sunt qui & allium ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. Allium & semine provenit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudinem capite efficit: sequenti dividitur, tertio consummatur: pulcriusque tale existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis satus gratia, uti caput validius fiat. Quod si diutius allium cepamque inveterare libeat, aqua salsa tepida ungenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraque usui, sed in satu sterilia. Alii contenti sunt primo super prunas suspendisse, abundeque ita profici arbitrantur, ne germinent: quod facere allium cepamque extra terram quoque certum est, & cauliculo acto evanescere. Aliqui & allium palea optime servari putant. Allium est & in arvis sponte nascens, alum hoc vocant: quod adversus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abjicitur: statimque, quæ devoravere aves, stupentes manu capiuntur: & si paulum commovere, sopitæ. Est & silvestre, quod ursinum vocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

XXXV. 7. In horto satorum celerrime nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis & cucurbitæ septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hieme decimo: atriplex octavo, cepæ XIX aut vicesimo, gethyum decimo, aut duodecimo. Contumacius coriandrum. Cunila quidem, & origanum post XXX diem. Omnium autem difficillime apium: quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo majore ex parte emergit.

Aliquid & seminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumi, cucurbita: ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis modice nascitur. Quædam anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

XXXVI. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, ut atriplici. Quibusdam angusta, & caniculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidoque: item duritia[a]

a) *duritie.*

ſurculacea. In folliculo sunt, raphano, sinapi, rapo. Nudum semen apii, coriandri, anethi, feniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo ſecundius: cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: ut lætius proveniat, sato pavitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur, ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximeque ocimum & gith: siccantur omnia, ac sunt ſecunda. Utique meliora nascuntur acervatim sato semine, quam sparso. Ita certe porrum & allium serunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo caverna facta, ac fimo ingesto.

Nascuntur autem omnia aut semine, aut avulsione. Quædam semine, & surculo: ut ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, ut cepa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum vero, quæ a radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant alia & non capite, ut apium & beta. Caule reciso fere quidem omnia regerminant, exceptis, quæ non scabrum caulem habent: & in usum vero ocimum, raphanus, lactuca. Hanc etiam suaviorem putant a regerminatione. Raphanus utique jucundior detractis foliis antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam

& eadem dereptis foliis cooperta terra crescunt, durantque in æstate.

XXXVII. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim ubique eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. Rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut apes furtivas pessime. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra plura genera sunt eorum, quæ diximus, dicemusque: & in primis apio.

8. Id enim, quod sponte in humidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. Tertium est, oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et sativi autem differentiæ in folio denso, crispo, aut rariore & leviore: item caule tenuiore aut crassiore. Et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.

XXXVIII. Lactucæ Græci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo majus herbaceo, & angustissimum, ut alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alii colore, & tempore satus, genera discrevere. Esse enim nigras, quarum semen mense Januario seratur: albas, quarum

Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses deferri. Diligentiores plura genera faciunt: purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folii, caulisque lati: præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis adpellavere picrida. Est etiamnum alia distinctio atræ, quæ meconis vocatur, a copia lactis soporiferi, quamquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus carum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam vocant. Rotundam vero ac minima radice, latis foliis, astytida: quidamque eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibique adpetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus in ægritudine fertur prudentia Musæ medici, cum prioris Camelii religio nimia eam negaret: in tantum recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum, quæ vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere sativis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadociæ[a], nisi crispum latiusque esset.

a) *Cappadocæ*.

XXXIX. Neque ex eodem genere possunt dici, neque ex alio intubi, hiemis patientiores, virusque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorum: ultimo vere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichorium vocant, de quo plura alias. Inventum omnes thyrsos, vel folia lactucarum, prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere.

Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis, stercoratisque, binis mensibus inter semen, plantamque, & maturitatem. Legitimum tamen, a bruma semen jacere, plantam Favonio transferre: aut semen Favonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maxime hiemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent: recisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recenti illitis. Candorem vero[a] putant contingere iis dumtaxat, quæ sint seminis albi, si arena de litore a primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur.

XL. Beta hortensiorum levissima est. Ejus quoque a colore duo genera Græci faciunt, nigrum,

a) *verno.*

& candidius, quod præferunt, parcissimi seminis: adpellantque *Siculum*; candoris sane discrimine præferentes & lactucam. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, a temporibus satus, quamquam & Junio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amant. Usus iis, & cum lente ac faba, idemque qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem quam olus, esse judicavere. Quamobrem adpositas non memini: degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exsilientis bulbi: species summa in latitudine. Ea contingit, ut in lactucis, cum cœperint colorem trahere, imposito levi pondere. Neque alii hortensiorum latitudo major. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & soli natura conferente. Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimæ proveniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optime seri existiment: transferri autem, cum quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, candidis solvi alvos modice, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ foliis demersis restitui.

XLI. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non re-

perio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera ejus facit tria: unam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeque probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Utilissime tamen ab æquinoctio autumni: transferturque, cum quinque foliorum est. Cyma[a] a prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicii luxuriæ, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberii patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstivi autumnalesque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymæ, nullo æque genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate: si siccior, autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, major saporis gratia est: si abundavere, lætior fertilitas. Fimum asininum maxime convenit.

Est hæc quoque res inter opera ganeæ: quapropter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, a terraque adtollentes se proceritate

a) *Cymas*.

luxuriosa exaggerando aliam adcumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, tædioque.

Cetera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum. Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quam tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus pæne foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraque: sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere Lacuturres ex convalle Aricina, ubi quondam fuit lacus, turrisque, quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri: alii in orbem porrecti, alii in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicumque autem generi pruinæ plurimum suavitatis conferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia numquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt, navigatione quoque longinqua viridibus adservatis.

Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur, omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum adspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac sale, prius quam coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere silvestri. Nec non olus quoque silvestre est trium foliorum, Divi Julii carminibus præcipue jocisque militaribus celebratum: alternis quippe versibus exprobravere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cavillantes: est autem id cyma silvestris.

XLII. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in silvestribus curis abunde dictum, & quomodo eos juberet Cato in arundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non inficeto Tiberii Cæsaris dicto, herbam ibi quamdam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. Hortensium seritur spongiis: est enim plu-

rimæ radicis, altissimeque germinat. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigatus in toros striatur. Potest & semine seri.

Nihil diligentius comprehendit Cato, novissimumque libri est, ut adpareat repentinam ac novitiam viro curam fuisse. Locum subigi jubet humidum & crassum: semipedali undique intervallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo demitti: videlicet semine tum tantum serebantur: id fieri secundum æquinoctium vernum. Stercore satiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur asparagus. Primo anno stramento ab hieme protegi: vere aperiri, sarriri, runcari: tertio incendi verno. Quo maturius incensus est, hoc melius provenit. Itaque arundinetis maxime convenit, quæ festinant incendi. Sarriri jubet idem, non antequam asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice: nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique: ac rursus, cum adparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos novem, cum jam vetus sit, digeri subacto solo stercoratoque. Tum spongiis seri, singulorum pedum intervallo. Quin & ovillo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quidquam postea

tentatum utilius adparuit, nisi quod circa Idus Februarii defosso semine acervatim parvulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus spongias factas post æquinoctium autumni disponunt pedalibus intervallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum quam Ravennatium hortorum.

Indicavimus & corrudam. Hunc enim intelligo silvestrem asparagum, quem Græci hormenum, aut myacanthon vocant, aliisve nominibus. Invenio nasci & arietis cornibus tusis atque defossis.

XLIII. Poterant videri dicta omnia, quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque præcipue, sestertiûm sena millia e parvis reddere areis: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias: plantæque ex eo disponuntur ante Idus Novembris, aut in locis frigidis circa Favonium. Stercorantur etiam, si Diis placet, lætiusque proveniunt: condiunturque aceto melle diluto addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit.

XLIV. Cetera in transcursu dici possunt. Ocimum Parilibus optime seri ferunt: quidam & au-

tumno: jubentque, cum hieme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque & nasturtium, vel æstate vel hieme facillime nascuntur. Eruca præcipue frigorum contemptrix, diversæ est, quam lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco jungitur illi fere in cibis, ut nimio frigori par fervor immixtus temperamentum æquet. Nasturtium nomen accepit a narium tormento. Et inde vigoris significatio proverbio id vocabulum usurpavit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni.

XLV. Ruta quoque seritur Favonio, & ab æquinoctio autumni[a]: odit hiemem, & humorem, ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra quam maxime lateraria. Cinere vult nutriri: hic & semini miscetur, ut careat erucis. Auctoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Invenio mustum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in Consulatu collega Quinti[b] Flaminini, comitiis peractis. Amicitia est ei & cum fico, in tantum, ut nusquam lætior proveniat, quam sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & a seipsa. Namque incurvato cacumine alicujus rami, cum adtigerit terram, statim radicatur. Eadem & ocimo natura, nisi quod difficilius crescit. Sed du-

a) *autumno*. b) *Quintii*.

rata runcatur non sine difficultate, pruritivis ulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleove defensis. Conduntur autem & ejus folia, servanturque fasciculis.

XLVI. Ab æquinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusve. Proprium ei, quod colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis Nemeæ.

XLVII. Eodem tempore seritur menta planta: vel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Æstate viret, hieme flavescit. Genus ejus silvestre mentastrum est. Et hoc propagatur, ut vitis, vel si inversi rami serantur. Mentæ nomen suavitas odoris apud Græcos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde [a] nostri nomen declinaverant. Grato [b] mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cujus natura in carnariis reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque servantur simili genere, mentam dico, pulegiumque, & nepetam.

Condimentorum tamen omnium fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maxime locis, medio serendum vere. Alterum ejus

genus

a) *u. veteres n.* Mox: *declinaverunt.* b) *G. menta m.*

genus silvestre, quod rusticum vocant, alii Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur: alioqui Æthiopico Africoque palma est. Quidam huic Ægyptium præferunt.

XLVIII. Sed præcipue olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinum Græci vocant, alii smyrnium. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succum ejus colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Auctorque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidosis, juxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & a Favonio post æquinoctium autumnum[a]. Quippe cum capparis quoque seratur siccis maxime, area in defossum cavata, ripisque undique circumstructis lapide: alias evagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate: viret usque ad Vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia ejus, quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices.

XLIX. Peregrinum & Careum, gentis sui nomine adpellatum, culinis principale. In quacumque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

L. Ligusticum silvestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur ubique: suavius sativum, sed sine vi-

a) *autumni*. Mox: *cappari*. Tum: *in defossu*.

ribus. Panacem aliqui vocant. Cratevas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine adpellat: ceteri fere conyzam, id est, cunilaginem: thymbram vero, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantum præfertur.

LI. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur a Favonio: dein cum fruticavit, juxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoraturque: per biennium hoc. Postea iisdem fruticibus utuntur, si non sævitia hiemis ingravat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: ususque ejus non sine lacte.

LII. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantum.

LIII. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papaver. Namque cum brassica seritur, ac portulaca: & eruca cum lactuca. Papaveris sativi tria genera: candidum, cujus semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur, adfuso ovo inhærens, ubi inferiorem crustam apium githque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaveris nigrum, cujus scapo inciso lacteus succus excipitur.

Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in arvis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: unde & nomen a Græcis accepit. De reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit.

LIV. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malva, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum sapore, ignei effectus, ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin e diverso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus ejus etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy adpellaverunt, alii thapsi, alii saurion.

LV. Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thracia: utique deferunt ex his avulsos ramos, seruntque. Item Sicyone ex suis monti-

bus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

LVI. 9. Reliqua sunt ferulacei generis ceu feniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cum inaruit. Eique perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur a Favonio. Quo densior est, eo tenuior. Semen ejus cum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & Sole, aut vento, aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipue usibus. Tria ejus ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissima est e medio, quæ mesa vocatur: secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen ejus in Italia cibus est. Conditur quippe, duratque in urceis vel anni spatio. Duo ejus genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant, corymbosque, quos condiunt.

LVII. 10. Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Namque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in mentam[a]. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, at-

a) *calaminthам.*

que invicem. Et necatur cuminum ab limodoro, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Alias privatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia vero accessu mulieris menstrualis flavescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, raphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: utrisque hoc amplius, limaces & cochleæ. Porro vero privatim animalia, quæ facillime stercore injecto capiuntur, condentia in id se. Ferroque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, auctor est Sabinus Tiro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicavit.

LVIII. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstravit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum ſoraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas una seri: sicut olerum cicer; arcet enim erucas. Quo si omisso jam natæ sint, remedium est absinthii succus decocti inspersus: & sedi, quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo ejus madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum vero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex

equino genere, feminæ dumtaxat. Adversus erucas & cancrum fluviatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant culices hortos riguos præcipue si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

11. Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas major est, ut coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & fere acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiva omnia hibernis magis durant: minime autem gethyum. Sed ex his, quæ sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est, dumtaxat serendo. Culinis & ultra tempestiva sunt.

LIX. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suavitati & fertilitati conferunt. Ceteris dulcium aquarum rigua prosunt. Utilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suavissimæ. Minus utiles e stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

LX. 12. His horæ rigandi, matutina atque vespera, ne infervescat aqua Sole. Ocimo tantum & meridiana: etiam satum celerrime erumpere putant, inter initia ferventi aqua adspersum. Omnia autem

translata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. In translatione & medicina est, desinuntque sentire injurias, ut gethyum, porrum, raphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem silvestria fere sunt & foliis minora, & caulibus, succo acriora: sicut cunila, origanum, ruta. Solum vero ex omnibus lapathum silvestre melius: hoc in sativis rumex vocatur, nasciturque fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec vinci umquam a terra, maxime juxta aquam. Usus ejus cum ptisana tantum in cibis leviorem gratioremque saporem præstat. Silvestre ad multa medicamina utile est. Adeoque nihil omisit cura, ut carmine quoque comprehensum reperiam, in fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucæ, lactucæ, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mire provenire. Quæ sunt silvestria, eadem in sativis sicciora intelliguntur, & acriora.

LXI. Namque & succorum saporumque dicenda differentia est, vel major in his quam pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtii, sinapis. Amari, absinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti, thymi, cunilæ. Acuti & odorati, apii, anethi, feniculi. Salsus tantum e saporibus non nascitur, aliquando extra insidit pulveris modo, ut ciccerculis tantum.

LXII. Atque ut intelligatur vana, ceu plerum-

que, vitæ persuasio: panax piperis saporem reddit, & magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, smyrnium myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putribus & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olùsatri, nihil a thure differentem. Usus ejus post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum adpellant. Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua a ceteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tantaque est diversitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum: eodem cellarii in saccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam proventus tantum adhuc, summasque quasdam tractavimus. Vera autem cujusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis, & quo nullum reperiri possit majus. Ne singulis id rebus contexeremus, justa fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poteruntque a volentibus jungi.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XX.

Medicinæ ex his quæ seruntur in hortis.

I. MAXIMUM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quæ vivat. Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax secum[a] in his aut bellum naturæ dicetur, odia, amicitiaque rerum surdarum ac sensu carentium: &, quo magis miremur, omnia ea hominum causa, quod Græci sympathiam adpellavere: quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquas Sole

a) *simul*. Mox: *amicitiæque*.

devorante, Luna pariente, altero alterius injuria deficiente sidere. Atque ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente a sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cetera vi & invictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria, vel majora, mira. Tantum venia sit, a minimis, sed a salutaribus ordienti, primumque ab hortensiis.

II. 1. Cucumim silvestrem esse diximus, multo infra magnitudinem sativi. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso e semine. Cujus causa nisi maturius incidatur, semen exsilit, oculorum etiam periculo. Servatur autem decerptus una nocte: postero die inciditur arundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, atque subsidit: deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarumque ulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi uvas ab avibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas vocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur.

III. Elaterio tempestivus est autumno: nec ullum ex medicamentis longiore ævo durat. Incipit a trimatu. Si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quo vetustius: fuitque jam ducentis annis servatum, ut auctor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina exstinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quam exstinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac læve herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adjuvari, si terram non attigerit. Partus vero, si in arietis lana adligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur extra domum.

Ipsum cucumim, qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cyrenis alii tradunt, similem heliotropio, cujus inter folia & ramos provenire magnitudine nucis juglandis. Semen autem esse ad speciem scorpionum cauda replexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elaterio, & ad purgandum uterum alvosque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur: & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

IV. 2. Multi hunc esse apud nos, qui anguinus

vocetur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures non attingunt. Iidem podagris cum articuli morbis decoctum in aceto illiniunt[a], præsentaneo remedio. Lumborum vero dolori semine Sole siccato, dein trito, xx, x[b] pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed gravidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo vero regio in nares conjectum. Lentigines ac maculas e facie tollit in Sole illitum.

V. Multi eadem omnia sativis adtribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque & eorum semen, quantum tres digiti adprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tussientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem exspuentibus cum cumino pari pondere, & jocineris vitiis in aqua mulsa. Urinam movet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.

VI. Pepones, qui vocantur, refrigerant maxime in cibo, & emolliunt alvum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera concreta in modum favi, quæ ceria vocant. Eadem contrahit vomitiones: siccatur, & in farinam

a) *illinunt.* b) *triginta denariorum p.*

tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adjicitur. Cortex quoque vomitionem movet, faciem purgat. Hoc & folia cujuscumque sativi illita. Eadem cum melle & epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedæ: sepa Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipue nocivam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo[a], & melle, jucundiores esse certum est.

VII. 3. Cucurbita quoque silvestris invenitur, spongos a Græcis adpellata, inanis, (unde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Hujus commanducatæ succus stomacho admodum prodest.

VIII. Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor[b] quam sativa. Utilior pallida, quando ejus sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit alvum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnibus vitiis medetur, & renum, & lumborum, & paralysi: ejecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: tutissimo infunduntur oboli quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter se-

a) *o. aceto, & m.* b) *melior* vel *mollior*.

mina ejus sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes ejus cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus vero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ, & lumborum, ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea, mirum dictu, semina ejus si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur, quas Græci periodicas vocant. Sativæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro ejus interior sine semine, clavis pedum, & suppurationibus, quæ Græci vocant apostemata. Decoctæ autem universæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea fervefactum, oculorum etiam impetus. Folia ejus cum recentibus cupressi contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris, vulneribus medetur. Nec non ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus succus ex strigmentis, illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho utilissimæ judicantur, & interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

IX. Est & rapo vis medica. Perniones fervens impositum sanat. Item frigus pellit e pedibus. Aqua decocti ejus fervens podagris etiam frigidis medetur:

& crudum tusum cum sale, cuicumque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis vero antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: item Dionysius: magisque, si eruca condirentur. Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

X. Silvestre rapum in arvis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo majore, quam papaveris. Hoc ad lævigandam cutem in facie, totoque corpore, utuntur, mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, & lupini. Radix ad omnia inutilis.

XI. 4. Naporum duas differentias & in medicina Græci servant. Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus feminarum, & vesicæ & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritumque in aqua calida, e cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. Alterum genus buniada adpellant, & raphano & rapo simile: seminis præclari contra venena: ob id & in antidotis utuntur illo.

XII. Raphanum & silvestrem esse diximus. Laudatissimus in Arcadia: quamquam & alibi na-

scitur, utilior urinæ dumtaxat ciendæ. Cetero æstivi[a] usus in Italia, & armoraciam vocant.

XIII. Et sativi vero, præter ea, quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Præterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, comminuunt & ejiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam mane jejunis raphanus prodest cum melle: semen eorum tostum, ipsumque commanducatum, ad lagonoponon: aquam foliis ejus decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: phlegmoni[b] ipsos illinere tusos, livori vero recenti corticem cum melle: veternosis autem quam acerrimos mandere: semenque tostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. Iidem & contra venena prosunt. Cerastis & scorpionibus adversatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impune tractabis: impositoque raphano scorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami venena æque, ut Nicander tradit: & contra viscum quoque dari Apollodori duo jubent: sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienem item extenuant: jocineri prosunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti, & le-

a) *æstivo.* b) *phlegmonæ.*

lethargicis. Praxagoras & iliosis dandos censet: Plistonicus & cœliacis. Intestinorum ulcera sanant: ac purulenta præcordiorum, si cùm melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos[a] malunt: sic & feminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino. Enterocelis prosunt: sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinem exscreantibus coctos dari jubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluvia fricari raphanis: & super umbilicum imponi contra tormenta vulvæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit ulcera, quæ phagedænas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia, quæ in oblongis dumtaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Ubi vero acrior raphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant: hæc antipathia est. Et[b] aurium gravitati succum raphani instillant. Nam vomituris summo cibo esse eos, utilissimum est.

XIV. Pastinacæ simile hibiscum, quod molochen agriam vocant, & aliqui pistolochiam, ulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia ejus ex aqua pota alvum solvunt, serpentes abigunt. Apum,

a) *illitos* deest. b) *At*.

vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem ejus ante Solis ortum erutam involvunt lana coloris, quem nativum vocant, præterea ovis, quæ feminam peperit, strumisque vel suppuratis adligant. Quidam ad hunc usum auro effodiendam censent: cavendumque ne terram attingat. Celsus & podagris, quæ sine tumore sint, radicem ejus ex vino decoctam imponi jubet.

XV. 5. Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam vocant. Ejus semen contritum & in vino potum, tumentem alvum, & suffocationes mulierum, doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat: illitum quoque e passo ventri earum prosit: viris vero prodest, cum panis portione æqua tritum, ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & urinam: & phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem ejus Dieuches contra jocineris, ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia ex aqua mulsa dari jubet. Cleophantus & dysentericis veteribus. Philistion in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam feriri a serpentibus negantur: aut qui ante gustaverint, non lædi. Percussis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis

quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est: ideo conceptus adjuvari aliqui prodiderunt. Ad reliqua & sativa pollet. Efficacior tamen silvestris, magisque in petrosis nata. Semen sativæ quoque contra scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice ejus circumscalpti dentes, dolore liberantur.

XVI. Syria in hortis operosissima est, indeque proverbium Græcis: „ Multa Syrorum olera " Simillimam staphylino herbam serit, quam alii gingidion vocant, tenuius tantum & amarius, ejusdemque effectus. Estur coctum crudumque stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omnes ejus humores.

XVII. Siser erraticum sativo simile est, & effectu: stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo. Urinam ciet, ut Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Præterea cordi convenire convalescentium, aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. Sativi privatim succus cum lacte caprino potus sistit alvum.

XVIII. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, conteximus & de sili: sed hoc est vulgatæ notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fulvo est. Secundum Æthiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix jucundi odoris est. Semen esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, convulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, & jocinerum vitiis, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adjuvent etiam quadrupedum. Hoc maxime pasci dicuntur cervæ pariturae. Illinuntur & igni sacro. Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio, vel semine. Quadrupedum quoque alvum sistit, sive tritum potui infusum, sive mandendo commanducatum e sale. Boum morbis tritum infunditur.

XIX. Inula quoque a jejunis commanducata, dentes confirmat, si ut eruta est, terram non adtingat: condita tussim emendat. Radicis vero decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & convulsis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur.

XX. Cepæ silvestres non sunt. Sativæ olfactu ipso & delacrimatione caligini medentur, magis vero succi inunctione. Somnum etiam facere tradun-

tur, & ulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & vino, ita ut post diem tertium solvantur. Sic & attrita sanant. Coctam in cinere & epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, & genitalium ulceribus. Succo & cicatrices oculorum, & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia vulnera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iisdem sonitum ac gravitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillavere. Et ex aqua bibendum dedere repente obmutescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillavere, & plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. Alopecias fricuere, & psoras, tusis cepis. Coctas dysentericis vescendas dedere, & contra lumborum dolores: purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, sepisque multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diversitas. Proximi utiles esse præcordiis & concoctioni, inflationemque, & sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et si jejuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho utiles esse, spiritus agitatione: ventrem mollire, hæmorrhoidas pellere, subditas pro balanis: succum cum succo feniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item contra

anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale, & aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari, auctor est.

XXI. 6. Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit in naribus contrito eo obturatis, vel gallæ mixto, aut mentæ: item ex abortu profluvia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri, ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur & ambusta, & epinyctides: ita vocatur ulcus, quæ & syce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine adpellant pusulas liventes, ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito: vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. Aurium vero vitia cum felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nares fundatur: dormiturisve, in aurem duobus succi cochlearibus, uno mellis. Succus & ad serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem vero exscreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vulvas purgat. Estur vero & contra fungorum venena: imponitur & vulneribus. Venerem stimulat, sitim sedat: ebrietates discutit: sed oculorum aciem hebe-

tare traditur: inflationem quoque facere, quæ tamen stomacho non noceat, ventremque molliat. Voci splendorem adfert.

XXII. Capitato major est ad eadem effectus. Sanguinem rejicientibus succus ejus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia, datur. Hippocrates & sine alia mixtura dari jubet: vulvasque contractas aperire putat: fecunditatem etiam feminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle ulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datum in sorbitione ptisanæ: vel crudum, præter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: vel si pura exscreentur. Sic & voci, vel Veneri, somnoque multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, alvum sistunt, & fluxiones veteres. Cortex decoctus illitusque inficit canos.

XXIII. Allio magna vis, magnæ utilitates contra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu, vel cibo, vel illitu: privatim contra hæmorrhoidas prodest, cum vino redditum vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, in quæ vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis effica-

cissime ex oleo illinitur, adtritisque corporum partibus, vel si in vesicas intumuerint. Quin & suffitu eo secundas partus evocari existimavit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis ulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id[a] dedere. Diocles hydropicis cum centaurio[b], in fico duplici ad evacuandam alvum: quod efficacius præstat viride cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte: sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addaturque ipsum in cava dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & porrigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit: distillationes cum lacte, vel tritum, permixtumve caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumque tosto: sic & voci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte

a) *id tritum d.* b) *c. aut i.*

medetur. Temporum doloribus illitum elixum: & pusulis coctum cum melle, deinde tritum. Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: aut si sanguis etiam exscreetur, vel pura, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: convulsis, ruptis, cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina, etiam arundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exulcerat, sanatque cum origano: vel cinis ejus ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Sugillata aut liventia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanari, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpitii obolo in vino austero. Tussim & alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potumque e mero. Vitia ejus sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Cetero contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Jumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

XXIV. Lactucæ sponte nascentis primum est ge-

nus ejus, quam caprinam vocant, qua pisces in mare dejecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Hujus lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adjecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, adsperso sale, nervi incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibent.

XXV. 7. Alterum est genus, quod Græci cæsapon vocant. Hujus folia trita & cum polenta illita vulneribus[a] medentur. Hæc in arvis nascitur. Tertium genus est in silvis nascens, isatin vocant. Hujus folia trita cum polenta vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum utuntur: simile erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet, & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia ulcera, quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest: vel ad lienes pota. Hæc propria singulis.

XXVI. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipsi[b], & foliis scabritia. Ex his rotunda folia & brevia habentem sunt, qui hieraciam vocent, quoniam accipitres scalpendo eam, succoque oculos tinguendo, obscuritatem, cum sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis:

a) *bulceribus*. b) *ipso*.

carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili novo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum: argema, nubeculas, cicatrices, adustionesque omnes: præcipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus alvum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia, thyrsique triti, ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia commixto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis, quæ strangulando necant, aut iis, quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alvi. Urinæ difficultates, succus emendat. Cratevas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari jubet.

Quidam & e sativis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum vires partim jam dictæ sunt, somnum faciendi, Veneremque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructusque lenes faciunt. Nec ulla res in cibis aviditatem incitat, inhibetque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic & alvum copiosiores solvunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atque, ut aliqui tradiderunt, sensus purgant.

Stomachi dissoluti utilissime adjuvantur: in eo usu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes: si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite: & si tussis sentiatur, hyssopite admixto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pustulæ fiant, cum sale illitæ. Ulcera etiam, quæ serpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Convulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum, ex vino & polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod utilissimæ quam maximi caulis & amaræ. Quidam lacti[a] infundunt. Defervefacti hi caules & stomacho utilissimi traduntur: sicut somno æstiva maxime lactuca, & amara lactensque, quam meconidem vocavimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimum esse præcipitur, dum tempestive capiti inunguntur. Oculorum quoque vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias invenio laudes: thoracis etiam vitiis prodesse, non secus quam abrotonum, cum melle Attico. Purgari & feminas hoc cibo. Semen sativarum contra scorpiones dari. Semine trito ex

a) *lacte.*

vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

XXVII. 8. Nec beta sine remediis[a] est utraque. Sive candidæ, sive nigræ radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta contra tineas: nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus ejus capitis dolores veteres, & vertigines: item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet urinam. Medetur dysentericis injecta, & morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, sed hujus radici dumtaxat expressus. Ipsa vero decocta, pernionibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admixto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra ulcera, quæ serpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & ulceribus, quæ in capite manant. Succus ejus cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. Validius cocta fluxiones stomachi sistit & ventris.

a) *remedio.*

XXVIII. Est & beta silvestris, quam limonium vocant, alii neuroides, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus foliis, undecim sæpe, caule lilii. Hujus folia ambustis utilia, gustantium os adstringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & e radice coctæ maculas vestium elui dicunt, itemque membranarum.

XXIX. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idemque cum vino potus, jocineris, & vesicæ: & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambulam adpellavere. In Ægypto cichorium vocant, quod silvestre sit. Sativum autem serin, quod est minus & venosius.

XXX. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succusque decocti ventrem solvit. Jocineri, &[a] renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, urinæ tormina discutit. Item morbum regium e mulso, si sine febre sit. Vesicam adjuvat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adjiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston adpellant, alii pancration.

a) *&* abest.

XXXI. Et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Stomachum dissolutum adstringit cocta: crudaque sistit alvum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & convulsa utroque genere juvantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat.

XXXII. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: silvestris melior. Nigra ista, & æstiva. Deterior hiberna, & candidior. Utraque amara, stomacho utilissima, præcipue quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ: discutiuntque & alios, quam stomachi. Cum polenta silvestrium radices stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & sanguinem rejicientibus: item quibus genitura fluat, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui anthologoumena scripsit, in totum damnavit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

XXXIII. 9. Brassicæ laudes longum est exsequi, cum & Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit, per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cujus sententiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis DC Romanus populus. In tres species divisere eam Græci antiquissimi. Cris-

pam, quam selinoidea vocaverunt, a similitudine apii foliorum, stomacho utilem, alvum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis e caule exeuntibus. Unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie adpellata crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus, densissimisque: amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein lævem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationique, lieni, stomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula, sumptam acetabulis duobus matutino: tantamque esse vim, ut qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem morbisque articulariis illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque ejus decocta[a], nervos articulosque mire juvari. Si foveantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis sanari possint. Foveri prius aqua calida jubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas, & luxata, & humores evocari, quæque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliasque tollere decoctam, si jejuni edant quamplurimam ex oleo, & sale. Tormina,

a) *decoctæ.*

mina, si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin & urinam ejus, qui brassicam esitaverit, adservari, calefactamque nervis remedio esse. Verba ipsius subjiciam, ad exprimendam sententiam: pueros pusillos si laves ea urina, numquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse adseverat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere.

XXXIV. Græcorum quoque opiniones jam & Catonis causa poni convenit, in iis dumtaxat, quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item alvum solvere, eamdemque bis coctam sistere. Vino adversari, ut inimicam vitibus. Antecedente in cibis caveri ebrietatem, postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: succum vero crudæ vel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime concoqui, ciboque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo & paralyticis & tremulis dari jubet, & sanguinem exscreantibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenesmum, & renum causa: lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri judicans, & purgatio-

nem feminis*. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus adversus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Invenio & a podagra liberatos edendo eam, decoctæque jus bibendo. Hoc & cardiacis datum, & comitialibus morbis, addito sale. Item splenicis in vino albo per dies XL. Ictericis, nec non & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibendumque demonstrat. Contra vero singultus cum coriandro & anetho, melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis ulceribus[a], ac vetustis, vel ipsam aquam cum hordeacea farina: succum ex aceto, vel cum feno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisque imponunt. Epinyctidas, ac quidquid aliud serpit in corpore, imposita levat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata vero & alios livores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi adserit. Efficacius eamdem cum faba trita. Item convulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi vitia cum rutæ semine: & ad

*) *ſeminis*, sph. Ed. Brot. b) *hulceribus*, & sic alibi.

secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit.

XXXV. Ex omnibus brassicæ generibus suavissima est cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ, ad tot usus laudatam, fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe vetusto. At cum lasere & aceto in vicem psilothri evulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subfervefactus, vel per se elixus, ad convulsa & rupta intus, lapsumque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? immo vero apud eosdem animæ gravitatem facere, dentibus & gingivis nocere: & in Ægypto propter amaritudinem non estur.

XXXVI. Silvestris, sive erraticæ immenso plus effectus laudat Cato, adeo ut aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveolentiamque sanare adfirmet. Hanc alii petræam vocant, inimicissimam vino, quam præcipue vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet una, parva, rotunda, lævia, plantis oleris similior, candidior sativa, & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque, ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne solvantur ante diem septimum: stru-

mis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus auctor est. Et alii vero compescere mala corporis, quæ serpant: nomas vocant. Item exscrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris ulcera & tonsillas, manducatam & coctam, succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras, & lepras veteres, ipsius tribus partibus *cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cum lasere, & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur, ex carne. Semen ejus tostum auxiliatur contra serpentes, fungos, tauri sanguinem. Folia cocta splenicis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis uvæ in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: serpentium morsus sanat. Virium brassicæ unum & magnum argumentum addemus, & mirabile. Crustæ si occupent intus vasa omnia, in quibus aquæ fervent in tantum, ut non sit eas avellere, si brassica in iis decoquatur, abscedunt.

XXXVII. Inter silvestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, sinapi similis [a], nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Alvum lenit & mollit.

*) *parbus*, sph. Ed. Brot. a) *napi simillimis*.

XXXVIII. Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima.

XXXIX. Scillarum in medicina alba est, quæ masculus, femina nigra. Quæ candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum e vivo* est; consectum suspenditur lino, modicis intervallis. Postea arida frusta in cadum aceti quam asperrimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte vas contingant. Hoc fit ante solstitium, diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumque doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta vis est, ut avidius haustum exstinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingivis, & dentibus, vel per se commanducata. Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subjecta præstat, ne hydropici sitiant. Coquitur pluribus modis: in olla, quæ conjiciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturque

*) *vino*, sph. Ed. Brot.

in aceto: tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium ejus iterum in aqua coquitur. Usus sic coctæ ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad splenicos, & stomachicos, (si non sentiant ulcus,) quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit & foliis strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & ulcera manantia illita, ex oleo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen ejus lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scyllam in limine quoque januæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.

XL. Ceterum bulbi ex aceto & sulphure vulneribus in facie medentur. Per se vero triti nervorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle, canum morsibus: Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alii si e naribus fluat, coriandrum & farinam adjiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat: & erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Æque vitia, quæ sunt in facie, eorum rubentes maxime, in Sole illiti cum melle & nitro emendant: lentiginem cum vino,

aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se, aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die solvantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiam præcordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad convulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Nervis utiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissime sanant cum melle & sale. Venerem maxime Megarici stimulant: hortensii, partum cum sapa aut passo sumpti: silvestres, interaneorum plagas & vitia, cum silphio pilulis devoratis sedant. Et sativorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus utiles esse adjicit, & difficile concoqui ex vi uniuscujusque naturæ.

XLI. Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneribus mire utilis dumtaxat recentibus. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

XLII. 10. Utilissimus stomacho cibus asparagi

traduntur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt: iidem oculis claritatem adferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus, intestinorumque vitiis prosunt, vino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Urinam cient utilissime, præterquam vesicam exulcerant. Radix quoque, plurimorum prædicatione, trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad vulvæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiasin proficit. Asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

XLIII. *Silvestrem* asparagum aliqui Libycum vocant, Attici hormenum. Hujus ad supra dicta omnia efficacior vis, & candidiori major. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi jubent ad heminam. Ad idem & semen valet cum anetho, ternis utriusque obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinam reddatur, semen asparagi, & apii, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus, Chrysippus dari jubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat,

docet : item Veneri. Vesicæ quoque, nisi decoctum: quæ aqua, si canibus detur, occidi eos: in vino decoctæ radicis succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

XLIV. 11. Apio gratia in vulgo est. Namque rami largis portionibus per jura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Præterea oculis illitum cum melle, ita ut subinde foveantur ferventi succo decocti, aliisque membrorum epiphoris: per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mire auxiliatur. Pisces quoque, si ægrotent in piscinis, apio viridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in majore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis & duris, crasso caule, sapore acri & fervido. Dionysius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem: ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse: visus quoque claritati inimicum. Caule feminæ vermiculos gigni. Ideoque eos, qui ederint, sterilescere, mares feminasque. In puerperiis vero ab eo cibo comitiales fieri, qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eaque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suaviores aquas potui incoctum præstat. Succo maxime radicis cum

vino lumborum dolores mitigat. Eodem jure instillato gravitatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua, ac secundas partus. Et, si foveantur semine decocto, sugillata reddit colori. Cum ovi albo illitum, aut ex aqua coctum potumque renibus medetur: in frigida tritum oris ulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino, vesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo.

XLV. Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon adpellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia.

XLVI. Olusatrum, quod hipposelinum vocant, adversatur scorpionibus. Poto semine torminibus, & interaneis medetur. Itemque difficultatibus urinæ semen ejus decoctum ex mulso potum. Radix ejus in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus ejus algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto semine, cumino simili, urinæ & menstruis efficax. Helioselino vis privata contra araneos. Sed & oreoselino feminæ purgantur e vino.

XLVII. 12. Alio genere petroselinum quidam adpellant in saxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubii

succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buselinum [a], differens brevitate caulis a sativo & radicis colore ruſo, ejusdem effectus. Prævalere contra serpentes potu & linitu.

XLVIII. Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit, inutile stomacho, urinæ, oculorum quoque claritati. Præterea insaniam facere, & lethargos, & jocineris vitia: ideoque capras id aspernari, hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam tritum, si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in Sole positum, vermes [b]. Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione, quo ederit ocimum, servari non poſse. Quinimmo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluviatilibus trito, convenire ad id scorpiones ex proximo. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum.

Secuta ætas acriter defendit: nam id esse capras. Nec cuiquam mentem motam, & scorpionum terrestrium ictibus, marinorumque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Usu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu [c] salutare esse. Item lethargicis, & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto: item oculorum epiphoris impositum ex vino.

a) *buſelinon.* b) *v. adferre. A.* c) *odoratum.*

Stomacho quoque utile, inflationes & ructum ex aceto dissolvere sumptum. Alvum sistere impositum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistion dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenesmo, & sanguinem exscreantibus, in vino: duritia quoque præcordiorum. Illinitur mammis, exstinguitque lactis proventum. Auribus utilissimum infantium, præcipue cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus sternutamenta movet, & distillationes quoque capiti illitum: vulvas purgat in cibo, ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque, admissuræ tempore ingeritur.

13. Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia: peculiaris ad vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisque vulvæ, contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

XLIX. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet: vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Ajunt verbera subituris potum ex vino duritiam quamdam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suavitas, ut Græci euzomon adpellaverint. Putant subtrita

eruca, si foveantur oculi, claritatem restitui: tussim infantium sedari. Radix ejus in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia silvestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita, in aqua mulsa si bibantur.

L. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animum exacuit, ut diximus. Duo ejus genera: alvum purgat, detrahit bilem potum x pondere in aqua[a]. Cum lomento strumis illitum, opertumque brassica, præclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie jejuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim, cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adjicitur ovorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus vero e melle utilissime. Sextius adjicit, ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito, & alopecias emendari addito sinapi: gravitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Den-

a) *p. i. a. x p.*

tium dolores infuso in aures succo. Porriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: item licheni: item unguibus scabris: quippe natura ejus caustica est. Optimum autem Babylonium. Silvestri vero ad omnia ea effectus major.

LI. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora sativæ folia, rami fruticosiores. Silvestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa & adspersa modice, & in pyxide Cypria adservatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime juxta flumen Aliacmonem. Mirumque, cicutæ succo exstinguitur: adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cetero inter prima miscetur antidotis, præcipueque Galatica. Quæcumque autem ruta & per se pro antidoto valet, foliis tritis, & ex vino sumptis. Contra aconitum maxime, & viscum. Item fungos, sive in potu detur, sive in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum, & contra araneorum, apium, crabronum, vesparum aculeos, & can-

tharidas, ac salamandras, canisve rabiosi morsus: acetabuli mensura succus e vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis: serpentesque, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est silvestris radix cum vino sumpta. Eamdem adjiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina discrevit: eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putavit: falsum, quoniam scalptores & pictores hoc cibo utuntur oculorum causa, cum pane vel nasturtio: capræ quoque silvestres propter visum, ut ajunt. Multi succo ejus cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si vero sit cephalæa, cum farina hordeacea, & aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi veteres. Vulvas aperit, corrigitque conversas, illita in melle, toto ventre & pectore. Hydropicis cum fico, & decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterumque, & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, jocinerum, renum vitia, hor-

rores frigidos. Ad crapulæ gravedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditave prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino. Sic & sanguinem sistit interiorem, & narium indita: sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur: custodito, ut diximus, modo, in silvestri. Contra tarditatem vero sonitumque, cum rosaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adjecerunt aliqui & serpyllum, & laurum, illinentes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: alsiosisque crudam in cibo. Urinam quoque vel cruentam pellit. Feminarum etiam purgationes, secundasque, etiam emortuos partus, ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vulvarum causa etiam suffire jubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & velleribus collecta. Multi vero & contra purulentas exscreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unam & dimidiam sumi censent: & contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt &

cum

cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra vinique sextario illinitur cum oleo coctis foliis, partibus, quas frigus adusserit. Si urinam movet (ut Hippocrati videtur) mirum est quosdam dare velut inhibentem potui, contra incontinentiam urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino sevo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, vel psimmythio: carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium una illini jubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium vero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in visceribus his effectu, ut silvestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis, quæ traduntur, mirum est, cum ferventem rutæ naturam esse conveniat, fasciculum ejus in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemque generationes impediri hoc cibo: ideo in profluvio genitali datur, & Venerem crebro per somnia imaginantibus. Præcavendum est gravidis abstineant hoc cibo: necari

enim partus invenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo usu est, sive difficile spirantibus, sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si sanguisugam[a] exhauserint, ex aceto: & quocumque in simili morborum genere, ut in homine, temperata.

LII. 14. Mentastrum silvestris menta est, differens specie foliorum, quæ sunt figura ocimi, pulegii colore. Propter quod quidam silvestre pulegium vocant. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeii ætate, fortuito cujusdam experimento propter pudorem facie illita compertum est. Eadem illinuntur bibunturque adversus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Adversus scorpionum ictus cum sale, oleo, & aceto. Item adversus scolopendras jus decocti: adversus omnia venena servantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum vel accensum fugat etiam scorpiones. Potum feminas purgat a partu: sed partus necat. Ruptis, convulsis, sed parcius: orthopnoicis, torminibus, choleris, efficacissimum: item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. In regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole.

a) *sanguisuga exhauserit.*

LIII. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor aviditatem in cibis, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere, aut coire, denserique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne hujus coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso: eadem vi resistere generationi creditur, cohibendo genitalia denseri. Æque maribus ac feminis sistit sanguinem: & purgationes feminarum inhibet: cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. *Syriation* & vomicas vulvæ curavit illa. Jocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem exscreantibus in sorbitionem. Ulcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas adstringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis dumtaxat, qui & gargarizatur uva tumente, adjecta ruta & coriandro ex lacte. Utilis & contra tonsillas cum alumine: linguæ asperæ cum melle. Ad convulsa intus per se, vitiisque pulmonis. Singultus & vomitiones sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: & si mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus

in capite eruptionibus: item sedis vitiis. Intertrigines quoque, vel si teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Ajunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies IX. Aridæ quoque farinam tribus digitis adprehensam, & stomachi dolorem sedare in aqua: & similiter adspersam in potionem, ventris animalia expellere.

LIV. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti utrisque dejectis. Qua de causa dignior e pulegio corona Varroni, quam e rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur levare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusque injuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos e pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Femina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & vomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum vitia melle decoctum[a] & nitro sanat. Urinam pellit ex vino: & si amineum sit, & calculos,

a) *decocta:*

& interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat menstrua, & secundas. Vulvas conversas corrigit. Defunctos partus ejicit. Semen obmutescentibus olfactu admovetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum adspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Nervorum causa, & in contractione, cum sale & aceto, & melle confricatur in opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum & in vino tritum, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegii ramum lana involutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subjici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit.

LV. Silvestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quam sativum: & a quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum a pecore caprisque, balatum concitat. Unde quidam Græci litera mutata blechona vocaverunt. Natura tam fervens est, ut illitas partes exulceret. Tussi in perfrictione fricari ante balnea convenit: & ante accessionum horrorem, convulsis, & torminibus. Podagris mire prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: pulmonum vitia exscreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est, & vesicæ, &

suspiriis, & inflationibus: decoctum succo æqualiter, & vulvas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam: item scorpiones: privatimque valet contra hominis morsum. Radix contra increscentia ulcera recens potentissima. Arida vero cicatricibus decorem adfert.

LVI. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierumque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris utile est. Tusa ægilopiis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus ejus instillatus naribus supinis, profluvium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur.

LVII. Cuminum silvestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis veluti serratis. Sed & sativo magnus usus, in stomachi præcipue remediis. Discutit pituitas, & inflationes, tritum & cum pane sumptum, vel potum ex aqua vinoque: tormina quoque & intestinorum dolores. Verumtamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magistros dicendi, adsectatores, similitudinem coloris studiis contracti imitatos; & paulo ante Julium Vindicem adsertorem il-

lum a Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in ventre satis est. Morbo regio in vino albo a balineis datur.

15. Æthiopicum maxime in posca, & in ligmate cum melle. Africano privatim [a] urinæ incontinentiam cohiberi putant. Sativum datur ad jocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis vero, quos acrior urina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vulvarum vitia in vino: præterque, impositis vellere foliis: testium tumoribus, tostum tritumque cum melle, aut cum rosaceo & cera.

Silvestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & vomitionem nauseasque ex vino, quantum adprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur illiniturque, vel penicillis fervens adprimitur fasciis. Strangulationes vulvæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum sebo vitulino, vel melle. Sugillatis illinitur cum melle, & uva passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto.

a) *paulatim*.

LVIII. Est cumino simillimum, quod Græci vocant ammi. Quidam vero Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium adpellat, videlicet quia efficacius Ægyptio judicavit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic usus: namque & panibus Alexandrinis subjicitur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Urinas & menstrua ciet. Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus, privatimque cerastarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum uva passa & resina, vulvam purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum.

LIX. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos, qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix ejus vitiligines albas tollit, si trita in Sole fricentur. Splenicis prodest in vino potus radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum usu. Feruntque xxxv diebus per urinam & alvum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus, ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Ulcera, quæ pha-

gedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic & strumas discutit radix: parotidas; vermiculosque cocta in aqua. Jocineris quoque malis medetur. Dant & ad tænias in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit: stomacho inutile [a] esse inter auctores convenit.

LX. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho utile est. Item convulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam adpellaverint, ut diximus, falso.

LXI. 16. Cunilæ præter sativam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula adpellatur, semen pulegii habet, utile ad vulnera commanducatum impositumque, ut quinto post die solvatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cum serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidamque in hoc usu panaceam vocant. Sedat & tumores, & virilium mala, sicca, vel foliis tritis, in omni usu mire congruens ex vino.

LXII. Est alia cunila, gallinacea adpellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat, & jocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipue vero serpentium morsus.

a) *inutiles.*

LXIII. Tertium genus est ejus, quæ a Græcis mascula, a nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires ejus vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque ejus abjecto, omnes e tota domo blattas convenire ad eam. Privatim adversus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo perunicto homine, fugari serpentes.

LXIV. E contrario, quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu ejus cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem adpellamus. Medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant.

LXV. Sativa quoque suos usus habet. Succus ejus cum rosaceo auriculas juvat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Urinam movet: purgat & a partu mulieres. Concoctionem mire adjuvat, & ad cibos aviditatem. Utraque vel in cruditate jejunis in potione adspersa. Luxatis quoque utilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

LXVI. 17. Piperitis, quam & siliquastrum adpellavimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo,

densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gengivis, dentibus, oris suavitati, & ructibus.

LXVII. Origanum, quod in sapore cunilam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel prasion adpellant, non dissimile hyssopo. Privatim ejus usus contra rosiones stomachi in tepida aqua, & contra cruditates: contra araneos scorpionesque in vino albo: luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana.

LXVIII. Tragoriganum similius est serpyllo silvestri. Urinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum, viperæque ictum efficacissimum, stomachoque acida ructanti, & præcordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis.

LXIX. Heraclium quoque tria genera habet: nigrius, latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quam cetera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & jucunde olet. Proximum Smyrnæum, odorius. Heracleoticum, ad potum utilius, quod onitin vocant.

Communis autem usus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu urinam ciere, ruptis, convulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum

fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras, in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque & uvis medetur, & capitis ulceribus. Venena opii & gypsi exstinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Alvum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita ut ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita[a]: strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, & aceto illitum. Reliquias purgationum a partu.

LXX. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera & rosaceo facile sanetur. Sic & lepras, & psoras tollit semper facile, & cicatricum ulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio, qua doleat, convertere dolorem.

a) *trito*.

LXXI. Gith ex Græcis, alii melanthium[a], alii melanspermon vocant. Optimum, quam excitatissimi odoris, & quam nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoque serpentes fugari. Bibitur drachma una & contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Ulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias, tumoresque veteres, & suppurationes, illitum. Lacte mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus ejus, ut hyoscyami. Similiterque largior, venenum est, quod miremur: cum semen gratissime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: urinam & menses ciet. Quinimmo linteolo deligatis tantum granis xxx secundas trahi reperio. Ajunt & clavis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffitu necare: item muscas.

LXXII. Et anesum[b] adversus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, sive crudum, sive decoctum. Item viride aridumve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur, desidera-

a) *melanthion*. b) *anisum* & sic alibi.

tum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur: cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum jucundiorem facit, fœtoremque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutum. Vultum juniorem præstat. Insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocavere.

LXXIII. Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. Dolores capitis levat suffitum naribus. Epiphoris oculorum Evenor radicem ejus tusam imponit: Iollas ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendisque, si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anesi nuces amaras L purgatas tere in melle ad tussim. Facillime vero anesi drachmæ tres, papaveris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ructus: ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, & cœliacis medetur. Sin-

gultus & olfactum potumque decoctum[a] inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta[b] inhibet. Potum somnum concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius ventri & intestinis putant: ideo dysentericis & in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis, & cœliacis dedit tritum cum menta: Evenor radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vulvarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinivit recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium, aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes: ideoque quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim a partu dandum potui polenta adspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo, & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine ejus poto,

a) *decoctum, potumque, i.* b) *sternumenta.*

lassitudinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad ventris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantumdem hyoscyami cum lacte asinino. Multi vomituris acetabula ejus & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam suadent. Strangulatus vulvæ, si manducetur & linatur calidum, vel si bibatur cum castoreo in aceto & melle, sedat. Vertigines a partu cum semine cucumeris & lini pari mensura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis seminis anesi & feniculi usus est in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum venenis adversari naturam ejus putent. Urinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum vino sudorem leniter præstat. Vestes quoque a tineis defendit. Efficacius semper recens, & quo nigrius. Stomacho tamen inutile est, præterquam inflato.

LXXIV. 18. Anethum quoque ructus movet, & tormina sedat. Alvum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen fervens, olfactum. Sumptum ex aqua, sedat cruditates. Cinis ejus uvam in faucibus levat: oculos & genituram hebetat.

LXXV.

LXXV. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ simile, sagapenon vocatur. Prodest laterum & pectoris doloribus, convulsis, tussibus vetustis, exscreationibusque, præcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in strangulatu vulvæ. Ceteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodest & contra mala medicamenta.

LXXVI. Papaveris sativi tria diximus genera: & sponte nascentis alia promisimus. E sativis, albi calyx ipse teritur, & e vino bibitur somni causa. Semen elephantiasi medetur. E nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit: ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi jubent sub capite & calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput.

Succus & hic, & herbæ cujuscumque lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis, ut lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaveris vero largus densatur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos; opium[a]

a) *opion.*

vocant. Sic scimus interemptum Postumii[a] Licinii Cæcinæ Prætorii viri patrem in Hispania Bavili; cum valetudo impatibilis odium vitæ fecisset: item plerosque alios. Qua de causa magna concertatio exstitit. Diagoras & Erasistratus in totum damnavere, ut mortiferum, infundi vetantes: præterea, quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. Sed postea usus ejus non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque ejus trito in pastillos, e lacte utuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo: cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis utuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnaverim collyriis addi: multoque magis, quas vocant lexipyretos, quasque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Sativum omne majus: rotunda ei capita; at silvestri longa ac pusilla, & ad omnes effectus valentiora. Decoquitur & bibitur contra vigilias: eademque aqua fovent ora. Optimum in siccis, & ubi raro pluat. Cum capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium vocatur, multum opio ignavior.

a) *Postumii* abest.

Experimentum opii est primum in odore: sincerum enim perpeti non est: mox in lucernis, ut pura luceat flamma, & ut exstinctum demum oleat: quæ in fucato non eveniunt. Accenditur quoque difficilius, & crebro exstinguitur. Est sinceri experimentum & in aqua, quoniam in nubila innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, æstivo Sole deprehendi. Sincerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adjecto: alii in faba.

LXXVII. 19. Inter sativa & silvestria medium genus, quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, rhœam vocavimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Alvum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & somnum faciunt.

LXXVIII. Silvestrium unum genus, ceratitin vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo, ut cornicula. Folia minora & tenuiora, quam ceteris silvestribus. Semen exile, tempestivum est messibus: alvum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema jumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia & jocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion

vocant, alii paralion. Nascitur enim in adflatu maris, aut nitroso loco.

LXXIX. Alterum e silvestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) speciem passerum præbentibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo: vomitionem enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, utilissimum. Fit autem hujus papaveris aut cujuscumque silvestris capitibus cxx in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eademque discoctis: deinde saccatis, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione: simplex quidem & antiqua illa salubritas papavere & melle constat.

LXXX. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alii paralion, folio lini, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur uva florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat alvum, dimidio acetabulo in mulso. Cujuscumque autem papaveris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita ejus vel folia terantur.

LXXXI. 20. Est & porcilaca, quam peplin vocant, non multum sativa efficacior: cujus memorabiles usus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoidum, & presterum restingui: pro cibo sumpta, & plagis imposita, extrahi. Item hyoscyami, pota e passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen ejus simili effectu prodest. Resistit & aquarum vitiis, capitis dolori, ulceribusque in vino tusa & imposita. Reliqua ulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, fronte temporibusque cum polenta. Sed ipsis oculis, e lacte & melle. Eadem, si procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polenta & sale & aceto. Ulcera oris tumoremque gingivarum commanducata cruda sedat: item dentium dolores. Tonsillarum ulcera, succus decoctæ. Quidam adjecere paulum myrrhæ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, vocemque firmat, & sitim arcet. Cervicis dolores, cum galla, & lini semine, & melle, pari mensura sedat. Mammarum vitia, cum melle, aut Cimolia creta. Salutaris est suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetariis sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et alias manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & vomicis estur ex

aceto, vel bibitur cum cumino. Tenesmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus ejus potus renes juvat, ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Nervorum duritias emollit. Metrodorus, qui *Ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων* scripsit, purgationibus a partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisque somnia. Prætorii viri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles uvæ morbos, radicem ejus filo suspensam e collo gerere, præterquam in balineis: ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inveni apud auctores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur.

LXXXII. Coriandrum inter silvestria non invenitur. Præcipuum tamen esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus unum, quod amphisbænas vocant, potum impositumque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesque cum melle, aut uva passa. Panos vero ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis devorari jubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. Sunt qui & ante solis ortum cervicalibus subjici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Ulcera

quoque, quæ serpunt, sanat cum melle vel uva passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si vera est: menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminæ: biduo, si duo: & totidem diebus, quot grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam æstate servari putat.

LXXXIII. Atriplex & silvestre & sativum est. Pythagoras tamquam faceret hydropicos, morbosque regios, & pallorem, concoqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem juxta id nasci quidquam, nisi languidum, culpavit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpe aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vulvarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto vel crudo utiliter illini putavit. Item ignem sacrum, cum melle, aceto nitroque: similiter podagras. Ungues scabros detrahere dici-

tur sine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen ejus cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, alvum moveant, cocto vel per se, vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. Silvestri capillos tinguunt, & ad supra scripta utuntur.

LXXXIV. 21. E contrario in magnis laudibus malva est utraque, & sativa & silvestris. Duo genera earum amplitudine folii discernuntur. Majorem Græci malopen vocant in sativis. Alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. E silvestribus, cui grande folium & radices albæ, althæa vocatur, ab excellentia effectus: a quibusdam plistolocia. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficax vis, præcipue scorpionum, vesparum, similiumque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum perfuncti ante, vel habentes eas non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem adfert. Valent & contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ cum nitro: potæ vero decoctæ cum radice sua, leporis marini venena restinguunt: & ut quidam dicunt, si vomatur.

De eisdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Ulcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ,

lichenas & ulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Ejus, quæ unum caulem habet, radice circa dentem, qui doleat, pungunt, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas, panosque, addita hominis saliva, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum a pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortivas esse cum adipe anseris: aliqui purgari feminas, foliis earum manus plenæ mensura in oleo & vino sumptis. Utique constat parturientes foliis substratis celerius solvi: protinus a partu revocandum, ne vulva sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus jejunis, in vino decoctæ hemina. Quin & semen adalligant brachio, genitale non continentium. Adeoque eæ Veneri nascuntur, ut semen unicaulis adspersum genitali, feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradat: itemque tres radices juxta adalligatas: tenesmo & dysentericis utilissime infundi: item sedis vitiis, vel si foveantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus: & insanientibus, quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. His & calculosis, & inflatione, & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris

ignibus, & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ nervis prodest, & vesicæ, & intestinorum rosionibus. Vulvas & cibo & infusione emollit in oleo: succus decoctæ permeatus[a] suaves facit.

Althææ in omnibus supra dictis efficacior radix: præcipue convulsis ruptisque. Cocta in aqua alvum sistit. Ex vino albo strumas, & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissime medentur. Hippocrates vulneratis, sitientibusque defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendum dedit: & ipsam vulneribus cum melle & resina: item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, nervis, articulis imposuit: & asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior.

LXXXV. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem & silvestre, quod alii oxalidem adpellant, sapore proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri vero rumicem; alii lapathum cantherinum, ad strumas cum axun-

a) *pori meatus*.

gia efficacissimum. Est & alterum genus fere, oxylapathon vocant, sativo idem similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon majus sativo, candidiusque, ac spissius. Silvestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta, si colluatur [a] succus, dentibus auxiliatur: si vero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices privatim ungues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem rejicientibus adjecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & thure exiguo. In usu aceto diluunt.

LXXXVI. Sed sativum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice lichenas & lepras curant. In vino vero decocta, strumas, & parotidas, & calculos: pota vino & lienes illita, cœliacos æque, & dysentericos, & tenesmos. Ad eademque omnia efficacius jus lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum

a) *coletur*.

illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit alvum: folia solvunt. Adjecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potæ ex vino.

LXXXVII. 22. Sinapi, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur: ad uvam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Exscreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tædiis[a] cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, alvum mollit, menstrua & urinam ciet. Hydropicis imponitur, cum fico & cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, & vulvarum conversione suffocatos[b] excitat odore, aceto mixto: item lethargicos. Adjicitur tordylion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum

a) *tepidum*. b) *suffocatas*.

fico ex aceto. Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacumque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior ustio timeatur, per duplices pannos. Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, litanicos[a], opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo sole modice. Exit & e cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix cum immaduere musto, conteruntur, manusque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimæ genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum in aceto. Illinitur & livoribus sugillatisque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque & coxendicum perfrictiones.

LXXXVIII. Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca, inter silvas tacta, in cortice calamorum sub ipsa coma nascens.

a) *lithanicos.*

LXXXIX. Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Græci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quam ut indicandum sit. Hujus folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim veterem. Et iis, qui sanguinem rejecerint, eximie utile, scopis ejus cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt, qui viridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorberi jejunis[a] ad tussim jubeant. Alii nihil comparant in eadem causa marrubii & feniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, rursus decocto[b] ad sextarios duos, si cochlearii mensura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et virilium vitiis tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, convulsis, spasticis nervis salutare. Potum alvum solvit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas, & pterygia. Succus vero auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendæque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba sto-

a) *jejunos*. b) *decocta*.

machum & exscreationes pectoris purgat, cum iride & melle. Urinam ciet: cavenda tamen exulceratæ vesicæ, & renum vitiis. Dicitur succus & claritatem oculorum adjuvare. Castor marrubii duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ovum inane succum addit is, ipsumque ovum infundit melle æquis portionibus, tepefactum: vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus a cane factis tuso cum axungia veteri.

XC. Serpyllum a serpendo putant dictum. Quod in silvestri evenit, in petris maxime. Sativum non serpit, sed ad palmæ altitudinem increscit. Pinguius voluntarium, & candidioribus foliis ramisque, adversus serpentes efficax, maxime cenchrin, & scolopendras terrestres ac marinas, & scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. Fugat & odore omnes, si uratur. Et contra marinorum venena præcipue valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & urinæ difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad jocinerum desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas exscreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis.

XCI. Sisymbrium silvestre a quibusdam thym-

bræum adpellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Utrumque efficax adversus aculeata animalia, ut crabrones & similia. Quod in sicco ortum, odoratum est, & inseritur coronis, angustiore folio. Sedant utraque capitis dolorem: item epiphoras, ut Philinus tradit. Alii panem addunt: alii per se decoquunt in vino. Sanat & epinyctidas, cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusque detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet, sive in cibo sumptum, sive succo potum. Non edendum gravidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum ejicit. Movet urinam cum vino potum: silvestre & calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto.

XCII. Lini semen cum aliis quidem in usu est: & per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adjuvat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle, aut [a] adipe, aut cera: stomachi solutiones inspersum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aneso illitum. Torretur, ut alvum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad jocineris dolores estur cum uva passa.

a) *aut* deest.

passa. Ad phthisin utilissime e semine fiunt ecligmata. Musculorum, nervorum, articulorum, cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quæcumque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere ulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtii: testium vitia & ramices cum resina & myrrha: & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum feno Græco sextariis utriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia, clystere in oleo, aut melle.

XCIII. Blitum iners videtur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen adversus scorpiones potum e vino prodesse, & clavis pedum illini: item lienibus, & temporum dolori, ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

XCIV. 23. Meum in Italia non nisi a medicis seritur, & iis admodum paucis. Duo genera ejus. Nobilius Athamanticum vocant, illi tamquam ab Athamante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis aneso simile, & caule

aliquando bicubitali, radicibus multis, obliquis, nigris[a], quibusdam altissimis: minus rufum, quam illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Item tormina, & vesicæ vitia: vulvarumque articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo ventri urinas movet.

XCV. Feniculum nobilitavere serpentes gustatu, ut diximus, senectam exeundo, oculorumque aciem succo ejus reficiendo: unde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipue eo levari. Colligitur hic caule turgescente, & in sole[b] siccatur, inungiturque ex melle. Ubique hoc est. Laudatissimus in Iberia e lacrymis fit, & e semine recenti. Fit[c] & e radicibus prima germinatione incisis.

XCVI. Est & in hoc genere silvestre, quod alii hippomarathron, alii myrsineum vocant, foliis majoribus, gustu acriore, procerius, brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in sativo, ad scorpionum ictus & serpentium, semine in vino poto. Succus & auribus instillatur, vermiculosque in his necat. Ipsum condimentis prope omnibus inseritur: oxyporis etiam ap-

a) *m. & obnigris.* b) *t. In s.* absque *&.* c) *F. etiam &.*

tissime. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum adstringit, vel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & jocineribus laudatissimum. Ventrem sistit, cum modice sumitur, urinam ciet[a], & tormina mitigat decoctum, lactisque defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, sive decocto succo, sive semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex vino cocta. Item convulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos vesicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, sive ad fovendum radice cum vino cocta, sive contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo vel cum melle contra canis morsum utuntur, & contra multipedam ex vino.

Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest vesicæ cum vino leni, & feminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen, quam radix. Modus in utroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus, qui Ophiaca scripsit, & Micton, qui Rhizotomumena, adversus serpentes nihil hippomarathro efficacius putavere. Sane & Nicander non in novissimis posuit.

a) *exciet.*

XCVII. Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis, & asperior. Semen ejus exstinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcumque animal intraverit, ejicit, sed cum dolore capitis. Tantaque vis ei est, ut aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo jumentorum alvo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras, & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat.

XCVIII. Ferula semen anetho simile habet. Quæ ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturque musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolorem faciunt. Radix denarii pondere in vini cyathis duobus, bibitur adversus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulæ alvum solvit fabæ magnitudine devoratus. E viridi medulla vulvis utilis, & ad omnia ea vitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt, qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, lingulæ [a] mensura. Natura ferularum murænis infestissima est:

a) *ligulæ.*

tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multum putavit.

XCIX. Et de carduorum satu inter hortensia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Silvestrium genera sunt duo, unum fruticosius a terra statim: alterum unicaule crassius. Utrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cujuscumque ex aqua decocta potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & vulvis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligentissimus videtur. Mastiche cardui odorem commendat oris.

C. 24. Ante discessum [a] ab hortensiis, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, adversus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine ædis Æsculapii. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis, & mei, tantumdem singulorum, trifolii pondus denarii: anesi, & feniculi seminis, & ammi [b], & apii, denariorum senûm singulis ge-

a) *Sed discessuri ab h.* b) *ammii.*

neribus, ervi farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataque vino quam possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex adversus omnia venenata[a] usus traditur.

a) *venena.*

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXI.

Natura florum & coronamentorum.

I. 1. IN hortis seri & [a] coronamenta juſſit Cato, inenarrabili florum maxime ſubtilitate: quando nulli poteſt facilius eſſe loqui, quam rerum naturæ pingere, laſcivienti præſertim, & in magno gaudio fertilitatis tam variæ ludenti. Quippe reliqua uſus alimentique gratia genuit: ideoque ſæcula annoſque tribuit iis. Flores vero odoreſque in diem gignit: magna, ut palam eſt, admonitione hominum, quæ ſpectatiſſime floreant, celerrime marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum red-

a) & abeſt.

dendæ, mixturarumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

II. 2. Tenuioribus utebantur antiqui, struppos [a] adpellantes: unde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum tarde communicatum est, inter sacra tantum & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cum vero e floribus fierent serta, a serendo serieve [b] adpellabantur: quod apud Græcos quoque non adeo antiquitus placuit.

III. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primum. Postea variari cœptum mixtura versicolori florum, quæ invicem odores coloresque accenderet, Sicyone, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera ejus pictura imitaretur, & illa provocans variaret, essetque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc exstant artificis illius tabellæ, atque in primis adpellata Stephaneplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis e floribus receptis, paulo mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hibernæ, cum terra flores negat ramento e cornibus tincto. Paulatimque & Romæ subrepsit

a) *stroppos*. b) *serviæ*.

adpellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, postquam e lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

IV. 3. Crassus dives, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque & lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat, propter Etruscas, quibus jungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasque etiam philyræ dedit.

V. Semper tamen auctoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quique mittebant. Inde illa XII tabularum lex: „ Qui „ coronam parit ipse, pecuniave ejus virtutis ergo „ duitor ei“. Quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusque ejus, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in usu promiscuo ne ludicræ quidem erant.

VI. Ingensque & hinc[a] severitas. L. Fulvius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu e pergula sua in forum prospexisse dictus, ex auctoritate Senatus in carcerem abductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius,

a) *hic*.

cum demptam Marsyæ coronam e floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula Triumviri jussissent, adpellavit Tribunos Plebis. Nec intercessere illi: aliter quam Athenis, ubi comessabundi juvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam filia Divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius Dei gemunt.

VII. Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarii cujusdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebi admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocavit; quaque præferebatur, flores e prospectu omni sparsit.

VIII. Et jam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum privatorumque, ac sepulcrorum, & Manium: summaque auctoritas pactili coronæ. Sutiles Saliorum sacris invenimus, & sollemnes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur e nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores unguentis madidas. Hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

IX. Et apud Græcos quidem de coronis privatim scripsere Mnesitheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue odorum vi subrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Namque in adparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pavore ejus lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: „ En ego sum, inquit, „ illa, Marce Antoni, quam tu nova prægustantium „ diligentia caves: adeo mihi, si possim sine te vi„ vere, occasio aut ratio deest ". Inde eductum custodia bibere jussit, illico exspirantem. De floribus supra dictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicôn: flores vero persecutus est nemo, quod equidem inveniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim frivolum est: sed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus.

X. 4. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia novere, ac pæne violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam jucundi odoris,

quamvis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Usus ejus in coronis prope minimus est. Oleo maceratur, idque jam a Trojanis temporibus, Homero teste. Præterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam deliciis perungendis minime noxia.

Genera ejus nostri fecere celeberrima, Prænestinam & Campanam. Addidere alii Milesiam, cui sit ardentissimus colos, non excedenti duodena folia. Proximam ei Thrachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam viliorem, albicantibus foliis. Vilissimam vero plurimis, sed minutissimis, spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, lævore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cum sit genus ejus, quam centifoliam vocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ vero circa Philippos: sed ibi non suæ terræ proventu. Pangæus mons in vicino fert, numerosis foliis ac parvis: unde adcolæ transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumque folium. Breviterque indicium est odoris, scabritia corticis. Cæpio Tiberii Cæsaris principatu, ne-

gavit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos velut ad cardines. Nec odore, nec specie probabilis est, quæ Græca adpellatur a nostris, a Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proveniens, nec umquam excedens quinque folia, violæque magnitudine, odore nullo. Est & alia Græcula adpellata, convolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur e caule malvaceo, folia oleæ habente, mosceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et alias vera quoque plurimum solo prævalet. Cyrenis odoratissima est: ideoque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hieme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata provenit. Præterea omnis siccis quam humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat. Præcox Campana est, sera Milesia. Novissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. Tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore, opertum lanugine: ob id potius caule conciso inseruntur: & ocellis radicis, ut arundo, unum genus inseritur pallidæ, spi-

nosæ, longissimis virgis, quinquefoliæ, quæ e Græcis altera est. Omnis autem recisione atque ustione proficit: translatione quoque, ut vitis, optime ocyssimeque provenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Favonium translata, pedalibus intervallis crebroque circumfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt germinare incipiente calyce.

XI. 5. Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione unguenti oleique, quod lirinon adpellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas major, interdum cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor ejus eximius, foris striati, & ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo, & semine, stantibus in medio crocis. Ita odor, colorque duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti vero oleique usu, & folia non spernuntur.

Et flos non dissimilis illi in herba, quam convolvulum vocant, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus: candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, qui-

bus rosa: & hoc amplius lacryma sua, ut hipposelinum: nihilque est fecundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Alii florem ejus cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens.

XII. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, majorisque bulbi, sed unius: narcissum vocant. Hujus alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia a liliis est & hæc, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cetera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum.

XIII. Inventa est & his ratio inserendi, monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur namque mense Julio scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fæce nigri vini, vel Græci, mense Martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circumfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumque, tingui aliquid, ut nascatur infectum.

XIV. *6.* Violis honos proximus. Earumque plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes, ut olus, satæ. Ex iis vero, quæ sponte apricis & macris locis proveniunt, purpureæ, latiore folio,

statim ab radice carnoso, exeunt: solæque Græco nomine a ceteris discernuntur, adpellatæ ia, & ab his ianthina vestis. E sativis maxima auctoritas luteis. Genera iis Tusculana, & quæ marina adpellatur, ſolio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum vero sine odore, minutoque ſolio Calatiana[a], munus autumni, ceteræ veris.

XV. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superatur: est enim gravis calthæ. Non levior ei, quam scopam regiam adpellant: quamquam ſolia ejus olent, non flores.

XVI. Bacchar quoque radicis tantum odoratæ est, a quibusdam nardum rusticum adpellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ comœdiæ poeta testis est. Unde quidam errore falso barbaricam eam adpellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido provenit. Simillimum ei, combretum adpellatur, foliorum exilitate usque in fila attenuata, & procerius quam bacchar: hæc sunt tantum. Sed eorum quoque error corrigendus est, qui bacchar rusticum nardum adpellavere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron vocant, cujus speciem figuramque diximus in nardi generibus. Quin

immo

a) *calathiana*.

immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

XVII. Crocum silvestre optimum: serere in Italia minime expedit, ad scripula[a] usque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Sativum latius, majusque, & nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique, nec fecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte: dein Lyciæ[b] monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo secundum locum dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio sinceri, si imposita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod evenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sativi blandissimum vulgo, cum sit mediocre, dialeucon vocant. Contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est, & celerrime marcessit. Optimum ubicumque quod pinguissimum, & brevis capilli: pessimum vero, quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum, atque ita degenerans renovari. Usus ejus in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto pæne in capillamenti modum. Sed vino mire congruit, præcipue dulci: tritum ad theatra replenda.

a) *scrupula.* b) *Lycio.*

Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folioque florem expellit. Viret bruma[a]. Colligitur; siccatur umbra, melius etiam hiberna. Carnosa & illi radix, vivaciorque quam ceteris. Gaudet calcari & atteri pede, quo[b] melius provenit. Ideo juxta semitas ac fontes lætissimum. Trojanis temporibus jam erat honos ei. Hos certe flores Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum.

XVIII. 7. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor raro ulli non amarus: e contrario dulcia raro odorata. Itaque & vina mustis odoratiora, & silvestria magis omnia sativis. Quorumdam odor suavior e longinquo, propius admotus hebetatur, ut violæ. Rosa recens a longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: quidquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Novella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quam in frigidis. In Ægypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est a Nilo flumine. Quorumdam suavitati gravitas inest. Quædam, dum virent, non olent, propter humorem ni-

a) *bruma, & c.* b) *a. pereundoque m.*

mium: ut buceros, quod est fenum Græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, ut violæ, rosæ, croco. Quæ vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorumdam flos tantum jucundus, reliquæ partes ignavæ, ut violæ, ac rosæ. Hortensiorum odoratissima quæ sicca, ut ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascantur. Quædam vetustate odoratiora, ut cotonea: eademque decerpta, quam in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædam vero non nisi usta: sicut thura myrrhæque. Flores triti omnes amariores, quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin & arborem totam, cujuscumque radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris, quod dictum est, credimus.

XIX. Illa quoque omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin, atque saliuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. Sed iris radice tantum commendatur, unguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico, & ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drilonis, & Naronæ. Proxima in Mace-

donia, longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana amplissima inter omnes, gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: raphanitis a similitudine: & quæ melior, rhizotomos subrufa. Optima, quæ sternutamenta tactu movet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret diversi coloris specie, sicut arcus cælestis, unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumscripta mucrone gladii orbe triplici: & cum legerint eam, protinus in cælum adtollunt. Natura est fervens, tractataque pusulas[a] ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, verum & in terra celerrime sentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: jampridem enim & seritur: nunc e Pamphylia: sed Cilicium maxime laudatur, atque e Septemtrionalibus.

XX. Saliunca folio quidem subbrevi, & quod necti non possit, radici numerosæ cohæret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa, breviterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiumque aprica: urbium, Eporedia: tantæ suavitatis, ut metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimum.

a) *pustulas*.

XXI. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & Hesiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, superque cetera ad famam etiam ac dignitates; prorsusque miram, si modo (ut tradunt) folia ejus mane candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea adspiciuntur. Duo genera ejus: campestre, majus: silvestre, quod minus est. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

XXII. 8. Et de odoratis floribus satis dictum: in quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales. Rubentem, in cocco; qui a rosis migrante gratia, idem trahitur suspectu & in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in amethysto, qui a viola, & ipse in purpureum, quemque ianthinum adpellavimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior: alius in malva, ad purpuram inclinans: alius in viola serotina, conchyliorum vegetissimus. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum feminis concessum: & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est,

communes maribus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

XXIII. Amarantho non dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius, quam flos aliquis, & ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi & lætius renasci. Provenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus adservatur. Mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit, & hibernas coronas facit. Summa ejus natura in nomine est, adpellato, quoniam non marcescat.

XXIV. In nomine & cyani colos: item holochrysi. Omnes autem hi[a] flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi a morte ejus auctores siluere de illis: quo manifestum est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet: non aliter Italia usurpante nomina illorum?

XXV. At Hercules petilio ipsa nomen imposuit, autumnali, circaque vepres nascenti, & tantum colore commendato, qui est rosæ silvestris. Folia parva, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, parvo calyce, ac versicolori, luteum semen includente.

Luteus & bellio pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine

a) *hi* abest.

usu plerique, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alii vocabula imponunt.

XXVI. Chrysocome sive chrysitis, non habet Latinam adpellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

XXVII. 9. Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas: (namque & iis decerpitur luteus:) item rhododendron: item zizipha, quæ & Cappadocia vocantur: his odoratus, similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. Flos ejus colossinus in coronas admittitur.

XXVIII. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt & alia genera nominibus Græcis indicanda, quia nostris majore ex parte hujus nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

XXIX. Ergo in coronamenta folio venere melothron, spiræa, origanon, cneoron, quod casiam Hyginus vocat: & quod cunilaginem, quæ conyza: melissophyllon quod apiastrum: meliloton, quod ser-

tulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica & Cretica: ubicumque vero asperis & silvestribus nata. Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupavit. Odor ejus croco vicinus est, & flos, ipsa cana. Placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

XXX. Folio coronat & trifolium. Tria ejus genera. Minyanthes vocant Græci, alii asphaltion, majore folio, quo utuntur coronarii. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc nervosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Utuntur e ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum silvestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantum delectat, odor autem abest.

10. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumnum. Totidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est, Creticum vocatur.

XXXI. Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo. Læditur imbribus, amittitque florem. Semen thymi non potest

deprehendi, cum origani perquam minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentavere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum, & vix flore (ut docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi in adflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra ccc stadia a mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus: hoc pæne solo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.

XXXII. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac femina. Differentia in folio. Tenuius feminæ, & constrictius, angustiusque: imbricatum maris, & ramosius. Flos quoque magis splendet ejus, serotinus utrique post Arcturum. Mas odore gravior, femina acutior: & ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia feminæ mellis odorem habent. Masculæ radix a quibusdam libanotis adpellatur, de qua diximus.

XXXIII. Et tantum folio coronant. Jovis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa, rosæ modo.

Colore tantum placet Jovi flos, odor abest: sicut & illi, qui Græce phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, excepto serpyllo. Helenium e lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helene insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo.

XXXIV. Abrotonum odore jucunde gravi floret: est autem flos aurei coloris. Vacuum sponte provenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic & Adonium. Utrumque æstate. Alsiosa enim admodum sunt: & sole tamen nimio læduntur. Sed ubi convaluere, rutæ vice fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

XXXV. 11. Amaracum Diocles medicus & Sicula gens adpellavere, quod Ægyptus & Syria sampsuchum. Seritur utroque genere, & semine & ramo, vivacius supradictis, & odore melius. Copiosum amaraco æque, quam abrotono, semen. Sed abrotono radix una & alte descendens: ceteris in summa terra leviter hærens. Reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non & vere quibusdam locis, quæ umbra gaudent, & aqua, ac fimo.

XXXVI. Nyctegreton[a] inter pauca miratus est

a) *Nyctegretum.*

Democritus, coloris hysgini, folio spinæ, nec a terra se adtollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccarique ad Lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges uti hac herba ad vota suscipienda. Eamdem vocari chenomychon, quoniam anseres a primo conspectu ejus expavescant: ab aliis nyctalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

XXXVII. Melilotos ubique nascitur: laudatissima tamen in Attica: ubicumque vero recens nec candicans, & croco quam simillima: quamquam in Italia odoratior candida.

XXXVIII. Florum prima ver nuntiantium viola alba. Tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Postea quæ ion adpellatur, & purpurea. Proxime flammea, quæ & phlox vocatur, silvestris dumtaxat. Cyclaminum bis anno, vere & autumno: æstates hiemesque fugit. Seriores supradictis aliquando narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc silvestrium bulborum flos, aliaque quam quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melianthum: ex silvestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Novissima rosa: eademque prima deficit, excepta sativa: e ceteris hyacinthus maxime durat,

& viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si divulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus uvis, atque inde nomen.

Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens ejus, quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Græcarum literarum figura AI legatur inscripta.

Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & unguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt.

XXXIX. Succedunt illis æstivi, lychnis, & Jovis flos, & alterum genus lilii. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera hujus: unum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui fere nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescuntque. Alii rursus subeunt autumno: tertium genus lilii: & crocum in utroque genere: unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarii quidem & spinæ flore utuntur: quippe cum spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum.

In Italia violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amaranthus. Nam vincapervinca semper viret, in modum lineæ foliis geniculatim circumdata, topiaria herba. Inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc a Græcis chamædaphne vocatur.

XL. Vita longissima violæ albæ[a] trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo juvenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam & in Ægypto sine odore hæc omnia: tantumque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a Favonio fossa oportet esse, iterumque solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata[b] ac pura sint.

XLI. 12. Verum hortis coronamentisque maxime alvearia & apes conveniunt, res præcipui quæstus compendiique, cum favit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, mellisophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo, mellis succum habente. Horum floris avidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum olivæ florem ab his non

a) *a. est t.* b) *perpurgata.*

attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas quam proxime seri conveniat, quæ & evolantium examina invitent, nec longius abire patiantur.

XLII. Cornum quoque arborem caveri oportet: flore ejus degustato, alvo cita moriuntur. Remedium, sorba contusa e melle præbere his, vel urinam hominum, vel boum, aut grana Punici mali, amineo vino conspersa. At genistas circumseri alveariis gratissimum.

XLIII. Mirum est dignumque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus adluitur Pado. Hujus inquilini pabulo circa deficiente imponunt navibus alvos, noctibusque quina millia passuum contrario amne naves subvehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naves quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis navibus plenæ alvi intelligantur, revectisque eximantur mella. Et in Hispania mulis provehunt, simili de causa.

XLIV. 13. Tantumque pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. Heracleæ in ponto, quibusdam annis perniciosissima exsistunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere auctores, e quibus floribus ea fierent. Nos tradem us, quæ comperimus. Herba est ab exitio & jumentorum quidem, sed præcipue caprarum, adpellata ægolethron. Hujus flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescentes.

Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta [a] protinus movens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abjiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optimo & ruta: salsamenta etiam, si rejiciantur sumpta crebro. Certumque est id malum per excrementa ad canes etiam pervenire, similiterque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inveteratum, innocuum esse constat: & feminarum cutem nullo melius emendari cum costo, sugillata cum aloe.

XLV. Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvæ. Gensque ea, cum ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in Mauretaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsylis, venenati favi gignuntur: quidamque a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbi-

a) *sternumenta.*

tremur insidiis, ut ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis favis? Parum erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur: etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim & ipsis jam apibus cuspides dederat, & quidem venenatas? remedio adversus has utique non differendo. Ergo malvæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos ea[a] bibere. Mirum tamen est, venena portantes ora, fingentesque ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

XLVI. 14. Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carma[b] IX M passuum ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur.

XLVII. Alvearia orientem æquinoctialem spectare convenit. Aquilonem evitent: nec Favonium minus. Alvos optimas e cortice, secundas ferula, tertias vimine. Multi eas & speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini alvos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambu-

a) *eas*. b) *Carina*.

ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abjiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilio pestis major. Tollitur vere, cum maturescit malva, noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alvos. In eam flammam sese ingerunt.

XLVIII. Si cibus deesse censeatur apibus, uvas passas siccasve, ficosque tusas, ad fores earum posuisse conveniet[a]: item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa: gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medias alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut favos lavari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum.

XLIX. Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente,

a) *conveniat*.

tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quæ Punica vocatur. Proxima quam maxime fulva, odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter venenata mella: deinde Cretica, plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quamdam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo. Ventilatur sub divo sæpius cera fulva. Deinde fervet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde lingulis hauriunt florem, id est, candidissima quæque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cum hæc ter fecere, juncea crate sub dio siccant sole, lunaque: hæc enim candorem facit. Sol siccat: & ne liquefaciat, protegunt tenui linteo. Candidissima vero fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosque in colores pigmentis traditur, ad edendas similitudines, & innumeros mortalium usus, parietumque etiam & armorum tutelam. Cetera de melle apibusque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

L. 15. Sequuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium utuntur in cibis, maximeque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas novimus, fraga, tamnum, ruscum, batin marinam, batin hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.

LI. In Ægypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo: thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili: foliis latissimis, si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum, quæ personata in nostris amnibus vocamus. Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. Seritur jam hæc in Italia.

LII. In Ægypto proxima auctoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur illa. Anthalium longius a flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum: mandunt & œtum, cui pauca folia minimaque, verum radix magna. Arachidna

quidem & aracos, cum habent[a] radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut qnidquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, candryala[b], hypochœris, & caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: parthenium, strychnum, corchorus, & æquinoctio nascentes[c] aphace, acinos: epipetron vocant, quæ numquam floret. At e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hieme, totoque vere, usque in æstatem.

LIII. Multas præterea ignobiles habent: sed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo non cibo gratam. Hoc faciunt e semine ejus. Differentia prima, silvestris & sativæ. Silvestrium duæ species: una mitior est, simili caule, tamen rigido: itaque & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis: quare quidam atractylida vocant. Semen ejus candidum & grande, amarum. Altera hirsutior, torosiore caule, & qui pæne humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est: quoniam distinguenda sunt & genera.

LIV. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim fo-

a) *habeant.* b) *condrilla.* c) *nascens.*

lium habet. Quædam spinosa, foliata sunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhiza, urtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinam habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, ut pheos, quod aliqui stœben adpellavere. Hippophaes spinis geniculatum: tribulo proprietas, quod & fructum spinosum habet.

LV. Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures ejus differentiæ: silvestris, quam & feminam vocant: mitiorque. Et in silvestri, quæ dicitur canina, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam, & tactu tantum leni pruritum, pusulasque confestim adusto similes exsistere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos. Silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit, simulque cocta innoxia est. Morsu carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

LVI. 16. Carduus & folia & caules spinosæ lanuginis habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, helixine[a], scolymos. Chamæleon in foliis non habet aculeos. Est & illa differentia, quod quædam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus. Uno autem caule, nec ramosum, cnicos. Quædam cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quædam æstate florent, ut tetralix, & helixine[a]. Scolymus quoque floret sero & diu. Acorna colore tantum rufo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero maturescente semine, nec ante autumnum: quamquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quod radix ejus vescendo est decocta. Mirum, quod sine intervallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helixine rara visu est, neque in omnibus terris: est a radice foliosa, ex aqua[b] media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Hujus vertex summus lacrymam continet jucundi saporis, acanthicen mastichen adpellatam.

a) *helxine*. b) *ex qua*.

LVII. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipse: in terra serpunt caules, a radice emissi, lato folio & spinoso. Caules vocant cactos: nec fastidiunt in cibis, inveteratos quoque. Unum caulem rectum habent, quem vocant pternica, ejusdem suavitatis, sed vetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: vocant ascalian.

LVIII. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res alibi, juxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: uni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magisque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum, in siliqua: alteri arenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus anonis[a]. In ramis enim spinas habet, adposito folio rutæ simili, toto caule foliata in modum coronæ: sequitur a frugibus, aratro inimica, vivaxque præcipue.

LIX. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut ejus quam coronopum vocant. E diverso stant, anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta; & e mitioribus anthemis, & phyllanthes, &

a) *ononis*.

anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & lotos.

LX. Differentia foliorum & hic, quæ in arboribus, brevitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folii, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onochili. Multis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum, in primisque heliotropio, adianto, polio.

LXI. 17. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, (quam quidam ortygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas,) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem, & lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion, & similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias.

LXII. Perdicium & aliæ gentes, quam Ægyptii, edunt: nomen dedit avis, id maxime eruens. Crassas plurimasque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte.

LXIII. Mirum, loton herbam, & ægilopa, non nisi post annum e semine suo nasci. Mira & an-

themidis natura, quod a summo florere[a] incipit, cum ceteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant.

LXIV. Notabile & in lappa, quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, & intra seminat, velut animalia, quæ in se pariunt. Circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirumque e folio ejus radicem fieri, ac sic eam nasci.

LXV. Iasione unum folium habet, sed ita implicatum, ut plura videantur. Chondrylla[b] amara est, & acris in radice succi. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit.

LXVI. Notabilis & scillæ crocique natura, quod cum omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur quam folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens.

LXVII. Bulborum generi quidam adnumerant & cypiri, hoc est, gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosioremque simul subacta. Non dissimilis est & quæ thesion vocatur, gustu aspera.

a) *flore*. b) *Condrylla*.

LXVIII. Ceteræ ejusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustum habet, scilla latum & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, & semine tosto, & bulbo: sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito: præterea tuso, cum ficis, præcipua voluptate, ut videtur Hesiodo. Traditur & ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum noxiam. Asphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix ejus napis modicis similis est: neque alia numerosior, LXXX simul acervatis sæpe bulbis. Theophrastus, & fere Græci, principesque Pythagoras, caulem ejus cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, foliis porri silvestris anthericon vocavere: radicem vero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum vocant, & asphodelum hastulam regiam, caulis acinosi: ac duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, lævis. De quo Mago præcipit, exitu mensis Martii, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine ejus intumescente, demetendum: findendosque scapos, & quarto die in solem proferendos: ita siccatis manipulos faciendos. Idem pistanam dicit a Græcis vocari, quam inter ulvas sagittam adpellamus. Hanc ab Idibus Maii usque ad finem Octobris mensis decorticari, atque leni sole siccari jubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron vocant, & ipsum palustrem, Julio mense toto secari jubet

ad radicem, tertioque die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

LXIX. 18. Similia præcipit & de junco, quem mariscon adpellat, ad texendas tegetes: & ipsum Junio mense eximi ad Julium medium præcipiens. Cetera de siccando, eadem quæ de ulva suo loco diximus. Alterum genus juncorum facit, quod marinum, & a Græcis oxyschœnon vocari invenio. Tria genera ejus: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci vocant: reliqua feminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin vocant. Crassior hic & fruticosior. Magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cespite. Utilissimus ad vitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum ovorum cohærentium modo. Nascitur autem is, quem marem adpellavimus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioqui omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine juxta maritimas Alpes, tanta, ut inciso ventre impleant pæne unciarum latitudinem: in Ægypto vero cribrorum longitudinem, non aliis[a] utiliorem.

a) *alias*.

Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli: cyperon vocant. Multi vero non discernunt a cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus utrumque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea in Phœnice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Ægyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Jam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorumque generi est magnus usus in medicina.

Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quamquam professus efficacissimum esse adversus calculos, os eo fovet. Feminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros suffitum hujus herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus[a], nisi ab hoc suffitu: vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibusque cum oleo illitum, non dubie mederi.

LXX. Cyperos juncus est, qualiter diximus, angulosus, juxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix olivæ

a) *e. die omni n.*

nigræ similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theræo, novissima Ægyptio: quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cypiros durissima, vixque spirans. Ceteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quæ cypira vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, ulceribusque genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. Radix adversus serpentium ictus, & scorpionum, præsenti remedio est. Vulvas aperit pota. Largiori tanta vis, ut expellat eas. Urinam ciet, & calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus, quæ serpunt, sed his præcipue, quæ in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita.

LXXI. Junci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potum, sistit alvum, & feminarum menses. Capitis dolores facit, qui vocatur holoschœnos: ejus quæ proxima sunt radicis, commanducantur adversus araneorum morsus. Invenio etiamnum unum junci genus, quod euripicen vocant. Hujus semine somnum allici, sed modum servandum, ne sopor fiat.

LXXII. Ob id & odorati junci medicinæ dicen-

tur, quoniam & in Syria Cœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, vinosæ mordacitatis ad linguam. Sincerus in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemque & sanguinem rejicientibus. Singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur excalfactoria.

LXXIII. Rosa[a] adstringit, refrigerat. Usus ejus dividitur in folia, & flores, & capita. Foliorum partes, quæ candidæ, ungues vocantur: in flore aliud est semen, aliud capillus: in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum: aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in sole vasis vitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum[b], aut juncum odoratum: quia talis maxime prodest vulvæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo

a) *Et r.* b) *asphalathum.*

mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

19. Vinum quomodo fieret e rosa, diximus inter genera vini. Usus succi ad aures, oris ulcera, gingivas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum. Et siccis femina adsperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: & sanguinis exscreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Urinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem & sanguinem sistunt. Ungues rosæ epiphoris salubres. Ulcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquam initiis epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus & vitiis ventris, & intestinorum, & præcordiis utilissima, vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cavendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein

frigida abluantur. Silvestris pilulæ cum adipe ursino alopecias mirifice emendant.

LXXIV. Lilii radices multis modis florem suum nobilitavere, contra serpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clavos pedum in vino decoquuntur, triduoque non solvuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum alvo trahunt. Lienique, & ruptis, vulsis prosunt, & mensibus feminarum. In vino vero decoctæ, impositæque cum melle nervis præcisis medentur. Lichenas, & lepras, & furfures in facie emendant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, melius cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium, ad emolliendas vulvas, sudoresque faciendos, & suppurationes concoquendas.

LXXV. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Unum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem, & a narce narcissum dictum, non a fabuloso puero. Utriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus,

& lu-

& luxatis. Panis vero cum melle & avenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoque, contusis medetur, & lapide percussis. Purgat vulnera permixtus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus utilissimum: sed & capitis dolores facit.

LXXVI. Violæ silvestres, & sativæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum privatim epiphoris, & sede procidente, vulvave: & contra suppurationes. Crapulam, & gravedines capitis impositis coronis olfactuque discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. Semen violæ scorpionibus adversatur. Contra flos albæ suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuant menstrua, urinam cient. Minor vis est recentibus: ideoque aridis post annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radices ejus cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis ulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto vero collectiones sanant.

LXXVII. Bacchar in medicinæ usu aliqui ex nostris perpressam vocant. Auxiliatur contra serpen-

tes, capitis dolores fervoresque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus a partu, & ægilopis incipientibus, & ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, eversis, convulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi vetere radices ejus tres quatuorve decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & vesicæ calculos. Tunditur & in diapasmata. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mire sanat.

LXXVIII. Asarum jocinerum vitiis salutare esse traditur, uncia sumptum in hemina mulsi mixti. Alvum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest, & præcordiis, vulvisque, ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

LXXIX. 20. Et quoniam quidam, ut diximus, nardum rusticum nominavere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo adversus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item jocineris, & renum: suffusisque felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus.

LXXX. Ejus vero, quod phu eodem loco adpellavimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulatus, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino.

LXXXI. Crocum melle non solvitur, nulloque dulci: facillime autem vino, aut aqua. Utilissimum in medicina. Adservatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ovo illitum. Vulvarum quoque strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris, & renum, jocinerum, pulmonum, vesicarumque, peculiariter inflammationi earum vehementer utile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. Urinas ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistent. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter movet. Venerem stimulat. Flos ejus igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur.

LXXXII. Collyrio uni etiam nomen dedit. Fæx quoque expressi unguento crocino, quod crocomagma adpellant, habet suas utilitates contra suffusiones oculorum, urinas. Magis excalfacit, quam crocum ipsum. Optimum, quod gustatu salivam dentesque inficit.

LXXXIII. Iris rufa melior quam candida. Infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus

præcipue, & tussientibus, tinearumve vitio laborantibus instillari. Ceteri effectus ejus non multum a melle differunt. Ulcera purgat capitis, præcipue suppurationes veteres. Alvum solvit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes, pota: lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & nervorum doloribus. Lumbis vero & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus subducta, sternutamenta movet, caputque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina ejus utuntur: cum vino, ad clavos, vel verrucas, triduoque non solvitur. Halitus oris commanducata abolet, alarumque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed genituram consumit. Sedis rimas, & condylomata, omniaque in corpore excrescentia sanat. Sunt, qui silvestrem, xyrin vocent. Strumas hæc, vel panos, vel inguina discutit. Præcipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur, colligentesque dicant, cujus hominis utique causa eximant. Scelus herbariorum aperietur in hac men-

tione. Partem ejus servant, & quarumdam aliarum herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quærunt, partem eam, quam servavere, eodem loco infodiunt: credo, ut vitia, quæ sanaverint, faciant rebellare.

Saliuncæ radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum.

LXXXIV. Polio Musæus & Hesiodus perungi jubent dignationis gloriæque avidos: polium tractari, coli: polium contra serpentes substerni, uri [a], potari: in vino decoqui recens, vel aridum, illinique. Splenicis propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum, partusque emortuos pellit: item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen inutile esse, caputque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cavendumque ne terram attingat. Hi & folia ejus thimo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta silvestri, & si teratur

a) *u. vel portari.*

ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cyanus[a] adstringit & cohibet vulnera, prohibetque serpere.

LXXXV. Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce vero vini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & stringit. Datur potui ad jocinerum vitia: item pulmonum: vulvæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam.

LXXXVI. Melissophyllo sive melittæna si perungantur alvearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earum vesparumque, & similium, sicut araneorum: item scorpionum. Item contra vulvarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, e vino. Folia ejus strumis illinuntur, & sedis vitiis, cum sale. Decoctæ succus feminas purgat, & inflammationes discutit, & ulcera sanat. Articularios morbos sedat, canisque morsus. Prodest dysentericis veteribus, & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.

LXXXVII. Melilotos quoque oculis medetur

a) *cytinus*.

cum luteo ovi, aut lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit; & capitis cum rosaceo: item aurium e passo, quæque in manibus intumescant, vel erumpant[a]. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. Idem effectus & ad vulvas. Testes vero, & sedem prociduam, quæque ibi sint vitia, recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adjecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Defervescit in vino dulci. Peculiariter & contra meliceridas efficax.

LXXXVIII. 21. Trifolium scio credi prævalere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentesque numquam in trifolio adspici. Præterea celebratis auctoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere xxv grana ejus, quod minyanthes ex eo adpellavimus, tradi. Multa alia præterea in remediis ejus adscribi. Sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet. Sophocles enim poeta venenatum id dicit. Simus quoque e medicis, decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem uredines facere, quas si percussis a serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quam contra venena, censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animadverto, semen ejus,

a) *intumescunt, vel erumpunt.*

cujus minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.

LXXXIX. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra siccari. Duo autem sunt genera ejus: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, florisque nigri. Utraque oculorum claritati multum conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi: in ecligmate faciles exscreationes facere cum aceto & sale. Sanguinem concrescere non pati e melle: longas faucium distillationes extra illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modice his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamvis sistunt alvum: quæ si exulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item si lateris dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in alienatione mentis, ac[a] melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Ajunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis, & anhelatoribus, mulierumque mensibus retardatis. Vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris vero contra inflationes cum melle & aceto. Et si venter tur-

a) *ac* deest.

geat, testesve, aut si vesicæ dolor exigat. E vino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, cum vino: articulariis morbis, & luxatis, tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articulariis[a] morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in ſastidio, tritum cum sale.

XC. Hemerocalles pallidum e viridi & molle ſolium habet, radice odorata atque bulbosa: quæ cum melle imposita ventri, aquas pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarumque post partum doloribus illinuntur.

XCI. Helenium ab Helena, ut diximus, natum, ſavere creditur formæ: cutem mulierum in ſacie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu ejus quamdam gratiam iis veneremque conciliari. Adtribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix ejus in aqua jejunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare.

XCII. Abrotonum duorum traditur generum,

a) *articularibus*.

campestre ac montanum: hoc feminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Usus & foliis, sed major semini ad excalfaciendum: ideo nervis utile, tussi, orthopnœæ, convulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & vulvæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cum cotoneo malo cocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea, quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo ejus, si subjiciatur pulvino, Venerem stimulari ajunt: efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

XCIII. 22. Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet & oculorum

epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis & hydropicis utile. Movet & aridum sternutamenta. Fit ex eo & oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque nervos: & vulvas calfacit. Folia[a] sugillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

XCIV. 23. Anemonas coronarias tantum diximus: nunc reddemus & medicas. Sunt qui phrenion vocent. Duo ejus genera: silvestris prima, altera in cultis nascens; utraque sabulosis. Hujus plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est: aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos numquam se aperit, nisi vento spirante: unde & nomen accepere. Silvestri amplitudo major, latioribusque foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alii rursus papaver, quod rhœan adpellavimus. Sed distinctio magna, quod utraque hæc postea floret. Nec aut succum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vulvis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sum-

a) *Et f.*

ptæ, aut vellere adpositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat: decocta oculorum epiphoras, & cicatrices. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum adspiciatur eo anno tolli jubentes: dicique, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Postea adligari florem panno roseo, & in umbra adservari, ita cum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicumque animalium imposita, ulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

XCV. 24. Oenanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis ejus & folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundasque purgant. Tussim e melle tollunt: urinam cient. Radix & vesicæ vitiis medetur.

XCVI. 25. Heliochrysum, quod alii chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui numquam marcescunt: qua de causa Deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemæus rex Ægypti. Nascitur in frutectis. Ciet urinas e vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus, & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut vesicæ absumit cum mulso.

Folia ejus trita trium obolorum pondere sistunt profluvia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

XCVII. 26. Hyacinthus in Gallia maxime provenit. Hoc ibi fuco hysginum tinguunt. Radix est bulbacea, mangonicis venalitiis pulcre nota: quæ e vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Urinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbumque regium, semen ejus cum abrotono datur.

XCVIII. Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaque bibitur e vino semine trito. Silvestris eadem stomacho inutilis. Alvum solvit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino visa ea torpescant. Radicem ejus Asiani boliten vocant: qua adligata oculo, albugines tolli dicuntur.

XCIX. 27. Et vincapervinca, sive chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochlearis[a] mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Alvinis imposita multum prodesse dicitur.

a) *cochleari.*

C. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & tortuosiore urina, vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero[a] mane decoqui: ex eo sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt, qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad virilia, cauliculis ejus ex aceto tritis, nihil utilius putant.

CI. Batis quoque alvum mollit. Illinitur podagricis cruda & contusa. Acinon & coronarum causa & ciborum Ægyptii serunt. Eademque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. Ciet menses & urinas.

CII. 28. Colocasia Glaucias acria corporis leniri putavit, & stomachum juvari.

CIII. 29. Anthalii, quod Ægyptii edunt, nullum alium reperi usum. Sed est herba anthyllion, quam alii anthyllum vocant, duorum generum, foliis & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, brevior & hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. Prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte imposita, & vulneribus. Bibitur in stranguria, reniumque arenis, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vulvarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

a) *postremo.*

CIV. 30. Parthenium, alii leucanthes, alii amnacum vocant. Celsus apud nos, perdicium, & muralem. Nascitur in hortorum sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum, decoctum in duritia vulvarum, & inflammationibus. Sicca cum melle, & aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines utilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inveterata. Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam jubent, dicique cujus causa vellatur, nec respicere. Dein ejus folium ægri linguæ subjicere, ut mox in cyatho aquæ devoretur.

CV. 31. Trychno, quam quidam strychnon scripsere, utinam nec coronarii in Ægypto uterentur, quos invitat ederæ foliorum[a] similitudo, in duobus ejus generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi in folliculis[b], halicacabum vocant, alii callion. Nostri autem vesicariam, quoniam vesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quam herba: folliculis magnis, latisque, & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Novembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minime diligenter demonstrando, remedia non venena tractantibus: quippe insaniam facit, parvo quoque succo. Quamquam & Græci auctores in jocum vertere. Drach-

mæ

a) *i. florum* absque *ederæ*. b) *g. folliculi* absque *in*.

mæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginesque conspicuas obversari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quidquid vero adjiciatur ponderi, repræsentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion adpellavere, ab eo, quod cuspides in prœliis tinguerentur illo passim nascente. Qui parcius insectabantur, manicon cognominavere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurada: ut nonnulli, perisson: cavendi causa curiosius dicendum.

Quin & alterum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly adpellatum. Laudatum vero a Diocle & Evenore, Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium, ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo in vino: exceptionem addidere, ne diutius id fieret: delirationem enim gigni. En demonstranda remedia, quorum medicina majoris mali periculum adferat. Commendatur ergo in cibis tertium genus, licet præferatur hortensium saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut vel profutura de iis commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medica-

dica-

dicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi callentes, quod furere ad confirmandas superstitiones adspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo[a], aspidum naturæ halicacabum in tantum adversam, ut radice ejus propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

CVI. 32. Corchorum Alexandrini cibi herba est, convolutis foliis ad similitudinem mori, præcordiis (ut ferunt) utilis, alopeciisque, & lentigini. Boum quoque scabiem celerrime sanari ea invenio: apud Nicandrum quidem & serpentium morsus, antequam floreat.

CVII. Nec de cnico sive atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium: item adversus fungos. Constat a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

CVIII. 33. Et persolutam Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera ejus, femina ac mas. Utraque subdita Venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt.

CIX. 34. Et quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro Græcis nominibus utendum est,

a) *probo*.

interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (fere enim Attica observatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus. Eademque sex obolos pondere efficit. Obolus x chalcos. Cyathus pendet drachmas x. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXII.

Auctoritas herbarum & frugum.

I. IMPLESSE poterant miraculum sui natura atque tellus, reputantium vel prioris tantum voluminis dotes, totque genera herbarum, utilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantoque mirabiliora inventu? Illa enim majore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia adprobat, nihil a rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

II. 1. Equidem & ſormæ gratia ritusque perpe-

tui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, adverto animum. Illinunt certe aliis aliæ faciem in populis barbarorum feminæ, maresque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurusque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

III. 2. Jam vero infici vestes scimus admirabili fuco. Atque, ut sileamus Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, Transalpina Gallia herbis Tyria[a] atque conchylia tinguit, omnesque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seque objiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quo fruges modo: sed culpa non ablui usu: alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari: nec omittemus[b], ut subjiciendo utiliora[c] luxuriam vilitate circumscribamus, dicturi & alias herbis tingui lapides, parietesque pingi. Nec tinguendi tamen rationem omisissemus, si umquam ea liberalium artium fuisset. Interim

a) *Tyrium a. conchylium.* b) *committemus.* c) *tutiora.*

fortius agetur: auctoritasque quanta debeatur etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem auctores imperii Romani conditoresque immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibusque verbenæ. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra evulsum: ac semper e legatis cum ad hostes clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

IV. 3. Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in majestate populi terrarum principis, præmiisque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratæ, civicæ, triumphales, post hanc fuere, suntque cunctæ magno intervallo, magnaque differentia. Ceteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatoresque militibus, aut aliquando collegiis dedere: decrevit in triumphis Senatus, cura belli solutus, & populus otiosus.

4. Graminea numquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. Ceteras Imperatores dedere, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoque exitio totis castris. Quod si civicæ honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato, præclarus sacerque habe-

tur, quid tandem existimari debet, unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur hæc viridi e gramine, decerpto inde, ubi obsessos servasset aliquis. Namque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

V. 5. Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum civicas quatuordecim meruisset, depugnassetque cxx prœliis semper victor. Tanto rarius est servatorem unum a servatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus militum, ab exercitu: altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset ejus honoris auctoritas, confessus religione: siquidem donatus bovem album Marti immolavit, & centum fulvos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se Consul, Imperioso collega, pro victoria devovit. Data est & a Senatu populoque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cum Magistrum Equitum & exercitum ejus servasset; tunc satius fuit nomine novo coronari, adpellatum patrem ab his, quos servaverat: sed, quo dictum est consensu, honoratus

est Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperii manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

VI. 6. Præter hos contigit ejus coronæ honos, M. Calpurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab oste legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Invenio apud auctores eumdem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo Coss. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sulla Dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis, quam postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa, Manilio Consule, cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis: quod & statuæ ejus in foro suo Divus Augustus subscripsit. Ipsum Augustum M.

Cicerone filio Consule Idibus Septembris Senatus obsidionali donavit. Adeo civica non satis videbatur. Nec præterea quemquam hac invenimus donatum.

VII. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcumque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant: quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conservandam, cruciatusque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores jure castiget? Addidere vivendi pretia deliciæ luxusque. Numquam fuit cupido vitæ major, nec minor cura. Aliorum hanc operæ esse credimus: ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro nobis. Ipsi fruimur voluptatibus, & (quo nihil equidem probrosius duco) vivimus aliena fiducia. Immo vero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque frivoli operis arguimur: magno, quamquam immensi laboris, solatio, sperni cum rerum natura: quam certe non defuisse nobis docebimus, & invisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his, quas priore libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturæ satis mirari, amplectique non est. Dederat, quas diximus, molles cibisque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visuque ipso animos invita-

verat, etiam deliciis auxilia permiscens. Excogitavit aliquas adspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascat avida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

VIII. 7. Clara in primis aculeatarum erynge est, sive eryngion, contra serpentes & venena omnia nascens. Adversus ictus morsusque radix ejus bibitur drachmæ pondere in vino: aut si plerumque tales injurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus vero[a] contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in jure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, & majore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & sativa quidem est. Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigriorque, folio apii.

IX. 8. Ex his candidam nostri centum capita

a) *vero* abest.

vocant. Omnes ejusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis utroque modo, sive coquere libeat, sive cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur: radicem ejus alterutrius sexus similitudinem referre, raram inventu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum a Sappho. Multæ circa hoc non magorum solum vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico usu præter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, jocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ, opisthotonicis spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsidant, sive abundent, vulvarumque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, alvum sistit. Aliqui e nostris sub solstitio colligi eam jussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus cervicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

X. 9. Sunt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam brevemque, ac latam herbam, spinisque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere.

XI. Alii eryngen falso eamdem putaverunt esse & glycyrrhizam, quare subjungi eam protinus re-

fert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gumminosis[a], fruticosa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci; & hæc[b] tantum in usu. Capitur ea Vergiliarum occasu, longa ceu vitium: coloris buxei melior, quam nigra: quæque lenta, quam quæ fragilis. Usus in subditis decoctæ ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ: quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. Item voci utilissimo succo: sic ut spissatus est, linguæ subdito. Item[c] thoraci, jocineri. Hac diximus sitim famemque sedari. Ob id quidam adipson adpellavere eam, & hydropicis dedere, ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est, & ulceribus oris inspersa sæpe, & pterygiis. Sanat & vesicæ scabiem, renum dolores, condylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt, & qui calculos ea pelli tradiderunt.

XII. 10. Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantum. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigeran-

a) *gummosis*. b) *hac*. c) *Item* abest.

tis naturæ, & ideo utilis contra inflammationes collectionesque. Ulcera per se erumpentia, & præcipue in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo vivunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrem. Radix caste pureque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum vero, & in aquam sparsum, pulices necat.

XIII. 11. Stœbe, quam aliqui pheon[a] vocant, decocta in vino, præcipue auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

XIV. 12. Hippophyes in sabulosis maritimisque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippophyes, sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. Hujus quoque succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatæ esse & equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti divinitate ad generanda

a) *phleon*.

præsidia: ut non sit mirari satis ingenium ejus, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, ut aliis prosit aliud horis, diesque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

XV. 13. Urtica quid esse invisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen ejus cicutæ contrarium esse Nicander adfirmat: item fungis & argento vivo. Apollodorus & salamandris cum jure decoctæ testudinis. Item adversari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uvas in ore, procidentesque vulvas, & infantium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos expergiscit[a], tactis cruribus, magisque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida ulcera, sale admixto: item luxata sanat, & panos, parotidas, carnesque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vulvas strangulantes aperit; & profluvia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum a cœna faciles præstat, duobus obolis: uno autem in vino poto lassitudines recreat. Vulvæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem eclig-

a) *expergisci.*

mate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vulvam purgari poto eo pronuntiat. Dolore levari tosto acetabuli mensura, dulci poto, & imposito cum succo malvæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluvia capitis semine illito cohonestari. Articulariis morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum ursino adipe trita imponunt. At eadem radix tusa cum aceto non minus utilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca.

Condidit laudes ejus Phanias physicus, utilissimam cibis coctam conditamve professus arteriæ, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere alvum, cum ptisana pectus purgare, mulierumque menses: cum sale, ulcera quæ serpant cohibere. Succo quoque in usu est. Expressus illitusque fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit: uvam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces, sed præcipue silvestris illa, & [a] amplius lepras e facie tollit, in vino pota.

a) *&* deest.

Si quadrupes fetum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

XVI. 14. Ea quoque[a], quam lamium inter genera earum adpellavimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis, incussisque, inustis, & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam e nostris tempore discrevere genera. Autumnalis urticæ radicem adligatam in tertianis, ita ut ægri nuncupentur, cum eruitur ea radix, dicaturque cui, & quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt. Hoc idem & contra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppuraverint, erodi complerique.

XVII. 15. Ex argumento nomen accepit scorpio herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & adversus animal nominis sui. Est & alia ejusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

XVIII. 16. Leucacantham alii phyllon, alii ischiada, alii polygonaton adpellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolores sedat. Item la-

a) *q. num, q.*

terum, & lumborum, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadem ruptis, convulsis medetur.

XIX. 17. Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea præcipue vescantur. Alii sideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mixtæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærentia vestibus: unde & helxinen * dictam volunt. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus priore libro. Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros, & [a] tumores, collectionesque omnes, & adusta. Panos succus cum psimmythio, & guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, & omnia in humido, sicut tonsillas, & varices, cum rosaceo. Imponitur & [a] podagris cum caprino sevo, ceraque Cypria.

XX. Perdicium sive Parthenium (nam sideritis alia est) a nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis astericum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ, calfacto succo potu. Sed contra ulcera, rupta, lapsusque, & præcipitia, aut vehiculorum eversiones, singularis. Verna carus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce tem-

*) *helxinem* sph. Ed. Brot. a) & abest.

plum ædificaret, repsissetque super altitudinem fastigii, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio a Minerva. Quare Parthenium vocari cœpta est, adsignaturque ei Deæ. Hic est vernula, cujus effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

XXI. 18. Chamæleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera ejus. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur: unde & ixia adpellatur. Hoc, ut mastiche, utuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur, varietate foliorum evenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque aliis coloribus.

Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi ejusdem, in vino austero, cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit & canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem ejus aliqui concisam servari jubent funiculis pendentem, decoquuntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant.

Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset: & feminam, cui violaceus. Uno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine una coctis: commanducatis vero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: juvencos quoque anginæ modo. Quare a quibusdam ulophon[a] vocatur, & cynozolon, propter gravitatem odoris. Ferunt & hæc viscum ulceribus utilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus adversantur.

XXII. 19. Coronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere tosta.

XXIII. 20. Et anchusæ radix in usu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manusque inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat ulcera in cerato, præcipue senum: item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissolvitur: idque sinceræ experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma ejus potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item in jocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle &

a) *ulophonon.*

farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso alvum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur.

XXIV. Est & alia similis, pseudoanchusa[a] ob id adpellata, a quibusdam vero echis, aut doris, & multis aliis nominibus: lanuginosior, & minus pinguis, tenuioribus foliis, & languidioribus. Radix in oleo non fundit rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur & propter spinam. Folium ejus sinistra decerpi jubent magi, & cujus causa sumatur dici, tertianisque febribus adalligari.

XXV. 21. Est & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alii acerbion, alii onochelim, aliqui rhexiam, multi enchrysam[b], parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cetero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximeque viperas, & radice & foliis, æque cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulva procidente. Pellit & tineas cum hyssopo. Et in dolore renum aut jocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin

a) *pseudanchusa*. b) *enchusam*.

aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur.

Habentes eam, a serpentibus feriri negantur. Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem usus. Traduntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem.

XXVI. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leuchantemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemon, quoniam vere floreat: alii chamæmelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera ejus tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvisque floribus, ut rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut juxta semitas colligitur vere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, & urinam, calculosque. Inflationes, jocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, ulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cujus & foliorum & fruticis amplitudo majuscula est. Hanc proprie quidam eranthemon vocant.

XXVII. Loton, qui arborem putant tantum es-

se, vel Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum * voluptati, loton primam nominavit. Folia ejus cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

XXVIII. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cujus semine simillimo porri [a], fiunt panes in Ægypto a pastoribus, maxime aqua vel lacte subacto. Negatur quidquam illo pane salubrius esse, aut levius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat eos, qui illo vivant, nec dysenteria, nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur.

XXIX. Heliotropii miraculum sæpius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est: noctu velut desiderio contrahi cæruleum florem. Genera ejus duo: tricoccum, & helioscopium.

Hoc altius (quamquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultoque maxime: tricoccum ubique. Si decoquatur, invenio cibis placere: & in lacte jucundius alvum molliri: & si decocti succus bibatur, efficacissime exinaniri. Majoris suc-

*) *Dearum*, sph. ut videtur, Ed. Brot. a) *s. simili milio f.*

cus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit succus e folio: unde nostri verrucariam herbam adpellavere, aliis cognominari effectibus digniorem. Namque & serpentibus, & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, ut Apollophanes, & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. Decocto quoque foveri os saluberrimum est. Potum id pellit tineas, & renum arenas. Si cuminum adjiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino sevo podagris illinitur.

Alterum genus, quod tricoccum adpellavimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia: sed contra scorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita vero herba, aut uda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis: vel si herba ipsa ter circumlata subjiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas

hoc utique heliotropium radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit illitum semen, & potum, in jure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex[a] seminis liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter adligari jubent ab ipso ægro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba.

XXX. Aliud adianto miraculum: æstate viret, bruma non marcescit: aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: unde & nomen a Græcis: alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. Tinguit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apii, adjecto oleo copiose, ut crispum densumque faciat: defluere autem prohibet. Duo ejus genera: candidius, & nigrum breviusque. Id quod majus est, polytrichon: aliqui, trichomanes vocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex adverso: radix nulla. Umbrosas petras, parietumque aspergines, ac fontium maxime specus sequitur: & saxa manantia, quod

a) *C. vero l.*

miremur, cum aquas non sentiat. Calculos e corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum. Qua de causa potius quam quod in saxis nasceretur, a nostris saxifragum adpellatum crediderim. Bibitur e vino, quantum terni decerpsere digiti. Urinam cient. Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino decocti alvum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebro auferendi, ne perurant: hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia ulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & jocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient, & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse utilissimos.

XXXI. 22. Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat alvum: in quem usum teritur ex aqua.

XXXII. Asphodelum de clarissimis herbarum,

quam heroneon[a] aliqui adpellaverunt, Hesiodus & in silvis nasci dixit: Dionysius, marem ac feminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos ejus cum ptisana decoctos, aptissime dari: panemque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocavimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substravitque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi nervis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare: item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium inflammationibus. Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Fere in quocumque morbo magis decoctis medici[b] utuntur. Item ab tibiarum tetra ulcera, rimasque corporum quacumque in parte, farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. Succus quoque tusis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori, cum melle: idem odorem corporis jucundum adfectantibus, cum iri

a) *heroion.* b) *medici* abest.

arida & salis exiguo. Folia etiam supra dictis medentur, & strumis, panis, ulceribus in facie, decocta in vino. Cinis e radice alopecias emendat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad gravitatem aurium infunditur: a contraria aure in dolore dentium. Prodest & urinæ pota modice radix, & menstruis, & lateris doloribus: item ruptis, convulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adjuvat commanducata. Semine sumpto turbatur venter. Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curavit: item strumas, admixta cachry ex vino. Quidam ajunt, si imposita radice pars ejus [a] in fumo suspendatur, quartoque die solvatur, una cum radice arescere strumam. Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & suffusis felle in vino, & hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle perunctis, aut bibentibus tradidere. Xenocrates & lichenas, psoras, lepras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida alarum quoque & feminum vitia: capillum [b] crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renium [c] in vino decocta atque pota eximit. Hippo-

a) *ejus* deest. b) *& c.* c) *renum*.

crates semen ejus ad impetus lienis dari censet. Jumentorum quoque ulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, caverna præclusa moriuntur.

XXXIII. Asphodelum [a] ab Hesiodo quidam alimon adpellari existimavere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine halimon, non parvi & ipsum erroris inter auctores. Alii enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus: coqui autem hæc ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: item convulsa, & rupta. Alii olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, foliis in rotunditatem longis, laudatum in cibis. Duorum præterea generum, silvestre, & mitius: utrumque prodesse dysentericis etiam exulceratis cum pane, stomacho vero ex aceto. Ulceribus vetustis illini crudum, & vulnerum recentium impetus leniri, & luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus majores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri; dentibusque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, & utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus

a) *Aſphodelon.*

tradidit, longioribus foliis & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime: prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum, tribus obolis in sextarium aquæ.

XXXIV. Acanthi, topiariæ & urbanæ herbæ, elato longoque folio, crepidines marginum, adsurgentiumque pulvinorum toros vestientis, duo genera sunt[a]: aculeatum & crispum, quod brevius: alterum læve, quod aliqui pæderota vocant, alii melamphyllum. Hujus radices ustis luxatisque mire prosunt: item ruptis, convulsis, & phthisin metuentibus incoctæ cibo, maxime ptisana. Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis.

XXXV. Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Græci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina a Glaucone, & Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas feminarum, vel succum ex vino illinunt: & strumis folia cum sale & vino. Radix contra serpentes datur in vino, & urinæ ciendæ.

XXXVI. Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere: iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos

a) *Acanthos est topiaria & urbana herba: e. l. folio: c. m. a. p. t. vestiens. Duo g. ejus s. &c.*

dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est vero causa, quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quam pota ea.

XXXVII. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus, silis effigie, sed non amaris, foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sananda, inflationes discutiendas, colique tormenta. Contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo cervos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus non[a] facit eam deteriorem.

XXXVIII. Scandix quoque in olere silvestri a Græcis ponitur, ut Opion & Erasistratus tradunt. Item decocta alvum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decoctæ succus prodest stomacho, jocineri, renibus, vesicæ. Hæc est, quam Aristophanes Euripidi poetæ objicit jocularitet, matrem ejus ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem.

a) *non* deest.

Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus ejus, quod fatigato Venere corpori succurrit, marcentesque senio jam coitus excitat. Sistit profluvia alba feminarum.

XXXIX. Et iasione olus silvestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et hujus eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem præstat. Salutaris est phthisim sentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque ejus cutem efficit.

XL. Estur & caucalis, feniculo similis, brevi caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoque ejus bibitur, stomacho perquam commendatus, & urinæ, calculisque & arenis pellendis, & vesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, jocineris, reniumque[a] pituitas. Semen menses feminarum adjuvat, bilemque a partu siccat. Datur & contra profluvia genituræ viris. Chrysippus & conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino jejunis. Illinitur & contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

XLI. His adnumerant & sium[b], latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusque, copiosum semi-

a) *renumque*. b) *sion*.

ne, sapore nasturtii. Prodest urinis, renibus, lienibus, mulierumque mensibus, sive ipsum in cibo sumptum, sive jus decocti, sive semen e vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisque, quæ gignunt eos, resistit. Dysentericis prodest infusum. Item illitum lentigini, & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentoque cutem emendat, & ramices lenit, equorum etiam scabiem[a].

XLII. Silybum, chamæleoni albo similem, æque spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi nascitur, coquere tanti est: ita operosa ejus culina traditur. In medicina nullum usum habet.

XLIII. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine limoniam adpellat. Frutex est numquam cubitali altior, cristisque foliorum ac radice nigra, sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Urinam ciere præcipue traditur: sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem stimulare in vino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis avidissimas, virosque in coitum pigerrimos scripsere, velut providentia naturæ hoc adjumento tunc valentissimo. Item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in vini Fa-

a) *& s. e.*

lerni heminis tribus decocta ad tertias, & a balineo jejuno, itemque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

XLIV. Estur & sonchos, (ut quem Theseo apud Callimachum adponat Hecale,) uterque, albus & niger: lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent: caule cubitali, anguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo, ex embammate. Erasistratus calculos per urinam pelli eo monstrat, & oris graveolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo & oleo calefactus, adjuvat partus, ita ut a partu ambulent gravidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, coloremque meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris, nucleisque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesque: radix vero illinitur. Eadem decocta in oleo, Punici mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci, ut morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum ejus.

Refri-

Refrigeratoriam tamen vim esse convenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari.

XLV. Condrillon sive condrille, folia habet intubi, circumrosis similia, caulem minus pedalem[a], succo madentem amaro, radice fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ adposita feminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota dividitur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili; siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, alvum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus utilem carminibus suis pronuntiavit. Aliqui feminis, & oculis, generationique virorum contrariam putavere.

XLVI. Inter ea, quæ temere manduntur, & boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occasionem a conjuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorumdam ex his facile noscuntur venena, diluto rubore, rancido adspectu, livido intus colore,

a) *m. pedali.*

rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam: siccique, & nitri similes, veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volva, ceu in ovo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascente: mox increscente, in pediculi corpus absumitur, raroque umquam geminis ex uno pede. Origo prima causaque e limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis fere glandiferæ: initioque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. Ut diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clavus, ferrive aliqua rubigo, aut panni marcor adfuit[a] nascenti, omnem illico succum alienum saporemque in venenum concoquit: deprehendisse qui, nisi agrestes, possunt, atque qui colligunt? Ducunt ipsi alia vitia: & quidem si serpentis caverna juxta fuerit, si patescentem primo adhalaverit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caveri conveniet, prius quam se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticesque, ab emersu earum ad latebram usque vernantes: & vel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec ante decidentia. Et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

a) *adfuerit.*

XLVII. 23. Fungorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti. Mox candidi, velut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimi. Familias nuper interemere, & tota convivia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, centurionesque. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discrevere arborum generibus, fico, ferula, & gummim ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos lividus. Hic habebit veneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Adversus hæc diximus remedia, dicemusque: interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, junco transfixi, quales e Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alvi, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibusque in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item lentiginem, & mulierum vitia in facie. Lavantur etiam, ut plumbum, oculorum medicamento. Sordidis ulceribus & capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur.

Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere observationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solum, &

cogitatione ante pascuntur, succineis novaculis, aut argenteo adparatu comitante. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, si utique percoquantur. Tutiores fiunt cum carne cocti, aut cum pediculo piri. Prosunt & pira confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, contraria iis.

XLVIII. Imbribus proveniunt omnia hæc. Imbre & silphion. Venit primo e Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, exstincto omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphii in medicina: foliorum, ad purgandas vulvas pellendosque emortuos partus: decoquuntur in vino albo & odorato, ut bibatur mensura acetabuli a balineis. Radix prodest arteriis exasperatis: & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre. Inflationes facit & ructus. Urinæ quoque noxia. Sugillatis cum vino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore ejus suffitu cadunt.

XLIX. Laser e silphio profluens, quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, plurimis compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. Feminis datur in vino. Et lanis mollibus admovetur vulvæ ad menses ciendos. Pedum clavos circumscarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Urinam ciet

ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre senibus & feminis: item hieme, quam æstate, utilius, & tum aquam bibentibus: cavendumque, ne qua intus sit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestive enim datum, cauterii vim obtinet: adsuetis etiam utilius, quam expertibus.

Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium exstinguit potum: ex aqua vulneribus his circumlinitur: scorpionum tantum plagis ex oleo: ulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacea, vel fico sicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum, ut hæreat: sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clavis, qui vulgo morticini adpellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante subactas replet cum vino, & croco, aut pipere, aut murium fimo, & aceto. Perniones ex vino fovet, & ex oleo coctum imponitur: sic & callo. Clavis pedum superrasis præcipuæ utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, uva, fellis veteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, vocemque reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit.

Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus, & in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his, qui coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorum vitiis syntecticis, comitialibus in vino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim, quod auctores suadent, cavernis dentium in dolore inditum cera includi: magno experimento hominis, qui se ea de causa præcipitavit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes avidissimas vini admixtum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse adparet, in illis conjecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

L. 24. Non esset mellis auctoritas in pretio minor, quam laseris, ni ubique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura: sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties misceatur, æstimemus.

Prima propolis alvorum (de qua diximus) acu-

leos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores nervorum mulcet, ulceraque jam desperantia in cicatricem cludit[a].

Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, jucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguæ. Jam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus, a serpente percussis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quamquam suæ mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Usus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas, atque differentias, nationesque, & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis dividi cogeret miscenda rursus, naturam rerum pernoscere volentibus.

LI. In mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera ejus: subitæ ac recentis, alterum inveteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium levi,

a) *d. cicatrice includit.*

hoc est, alicæ elutæ: viribus recreandis, ore stomachoque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim utilius dari ventri molliendo , invenio apud auctores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensæ a Platone descendens: corpusculis rerum lævibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur . Lenit transitum spiritus , & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoque observanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent.

LII. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones. Contra venenum psimmythii salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabum, ut diximus. Infunditur & auribus, & genitalium fistulis. Vulvis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus . Inveteratæ usum damnavere posteri , minus innocentem aqua minusque vino firmum. Longa tamen

vetustate transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, nervisque contrarium.

LIII. Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, & quod in dulci numquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Adpetendi quoque revocat aviditatem cibi. Alvum mollit frigido potu, pluribus calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romilii exemplo. Centesimum annum excedentem eum Divus Augustus hospes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: „intus mulso, foris oleo“. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur.

LIV. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Sæculis jam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inveteratum alvi causa dari in febre: item articulario morbo, & nervorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis.

LV. Mellis naturæ adnexa cera est: de cujus origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: re-

cens melior. Datur in sorbitione dysentericis, favique ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Adversatur lactis naturæ: ac milii magnitudine decem grana ceræ hausta non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est.

LVI. Nec hujus usus, quos mixta aliis præstat, enumerare medicina possit: sicuti nec ceterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, ut diximus, ingeniis constant. Non fecit cerotum, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac divina rerum artifex: officinarum hæc, immo verius avaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa, non ex conjectura, rebus adsumptis, ut succo aliquo sicca temperentur ad meatus: aut corpore alio humentia, ad nexus. Scripulatim [a] quidem colligere ac miscere vires, non conjecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarumque mercium, aut externi orbis adtingimus medicinas. Non placent remediis tam longe nascentia: non nobis gignuntur: immo ne illis quidem, alioqui non venderent. Odorum causa, unguentorumque, & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem

a) *Scrupulatim.*

quidem sine istis posse constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat.

LVII. 25. Sed medicina e floribus coronamentisque & hortensiis, quæque manduntur herbis, prosecuti, quonam modo frugum omittimus? Nimirum & has indicare conveniat. In primis sapientissima animalium esse constat, quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta, & trita in vino amineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici vero ferro combusta iis, quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, nervorum contractionibus: cum rosaceo vero & fico sicca, myxisque decoctis, furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius Prætorii viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici, vel hordei, calidam imponi ramicum incommodis experti jubent, quaque decoctæ sunt aqua foveri. Est & in farre vermiculus teredini similis: quo cavis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptii atheram vocant, infantibus utilissimum: sed & adultos illinunt eo.

LVIII. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones, impetusque discutit, lenit, concoquitque. Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. Jocineris doloribus cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cum vero inter coquendum discutiendumque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis, pirisve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle: ad serpentium, in aceto: & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes, ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones vero, & ulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad nervorum inflammationes, aut intestinorum, vel laterum, vel virilium dolores, cum papavere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri urina, cum oleo. Cum Græco feno contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto.

Suppuratis triticea farina multo lenior. Nervis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle, lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur: trimestris, mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem exscreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino sebo, aut butyro. Ex feno Græco mollissima omnium. Ulcera manantia sanat, & furfures cor-

poris, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. Ærina magis ceteris purgat ulcera vetera, & gangrænas: cum raphano & sale & aceto, lichenas: lepras cum sulphure vivo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos coquit, cum fimo columbino & lini semine decocta in vino.

LIX. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Alvum sistit, impetusque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pusulas.

LX. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & cruore suffusis in fascias usque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo, clavisque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata, & alia omnia sedis vitia, quam maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

LXI. Alica res Romana est, & non pridem excogitata: alioqui non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeii Magni æta-

te in usu fuisse, & ideo vix quidquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur ex aqua mulsa, sive in sorbitiones decocta, sive in pultem. Eadem in alvo sistenda torretur: dein favorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit, ternis ejus cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adjecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes.

LXII. Milio sistitur alvus, discutiuntur tormina, in quem usum torretur ante. Nervorum doloribus, & aliis, fervens in sacco imponitur: neque aliud utilius: quoniam levissimum mollissimumque est, & caloris capacissimum. Itaque talis usus ejus est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina ejus cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur.

LXIII. Panicum Diocles medicus mel frugum adpellavit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quæ vaporanda sunt, excalfactum imponitur. Sistit alvum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina.

LXIV. Sesama trita in vino sumpta, inhibet

vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambustis. Eadem efficit, & dum in herba est. Hoc amplius, oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, & animæ gravitatem facit. Stellionum morsibus resistit. Item ulceribus, quæ cacoethe vocant, & auribus, oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus.

Sesamoides a similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cetera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco: grano[a] sesamæ. Datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi unum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maxime insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagris[b]. Et per se drachmæ pondere exinanit.

LXV. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, ut infundatur exulceratis interaneis & vulvis. Cinis ejus ambustis illinitur, & carnibus, quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem adsperso sale ac melle, can-

a) *granum.* b) *podagricis.*

dorem dentibus, & suavitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum tentari negant. Novem granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abjiciat, confestim sanari ajunt. Est & herba Phœnicea adpellata Græcis, nostris vero hordeum murinum. Hæc trita e vino pota præclare ciet menses.

LXVI. Ptisanæ, quæ ex hordeo fit, laudes uno volumine condidit Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior alica? Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, & adsuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantum remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit, aliudve quam succum ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem [a] nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior, arteriæque exulceratæ utilior.

LXVII. Amylon hebetat oculos, gulæ inutile, contra quam creditur. Item sistit alvum, epiphoras oculorum inhibet, & ulcera sanat: item pusulas, & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum

ovo

a) *quidem* abest.

ovo his, qui sanguinem rejecerint. In vesicæ vero dolore, semuncia amyli cum ovo, & passi tribus ovis subfervefacta, a balineo. Quin & avenacea farina decocta in aceto nævos tollit.

LXVIII. Panis hic ipse, quo vivitur, innumeras pæne continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur & ex vino ad discutienda, quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui vocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus, atque iterum coctus, sistit alvum. Vocis studiosis, & contra distillationes, siccum esse primo cibo, utilissimum est. Sitanius (hoc est, e trimestri) incussa in facie, aut desquamata, cum melle aptissime curat. Candidus ægris, aqua calida frigidave madefactus, levissimum cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pusulis capitis, aut adjecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse jejunis statim a balineis demonstrant. Quin & gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat: & vini, in saccos additus.

LXIX. Auxiliatur & faba. Namque solida fricta, fervensque in acre acetum conjecta, torminibus

medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses, suppurationesque pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata jejuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosve imponitur: & in vino decocta, ad testium tumores, & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit: item livoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, auctor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarumque cinis, ad coxendices, & ad nervorum veteres dolores cum adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvum.

LXX. Lens optima, quæ facillime coquitur, & ea quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat; sed alvum sistit in cibo, magisque discocta cælesti aqua: eadem solvit, minus percocta. Pusulas[a] ulcerum rumpit, eaque, quæ intra os sunt, purgat & adstringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximeque exulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto, aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exulcerationes & genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. In his, quæ acrius remedium exigant, cum putamine Punici, melle modico adje-

a) *Crustulas.*

cto. Ad id demum, ne celeriter inarescat, adjiciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panisque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & vulvis, & renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis devorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere ante, & tundere, ut quam tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut piris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, nervosisque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pusulas utilis, ignique sacro, & mammis in aqua marina decocta: in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non profluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maxime podagris, & per se, & cum polenta: glutinat & interanea procidentia.

LXXI. Est silvestris & elelisphacos dicta a Græ-

cis, ab aliis sphacos. Ea est sativa lente levior, & folio minore, atque sicciore, & odoratiore. Est & alterum genus ejus silvestrius, odore gravi: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet, & urinas: & pastinacæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto ejus poto. Per se imposita herba vulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacon Græce, Latine salviam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea adposita extrahunt: item vermes aurium ulcerumque.

LXXII. Cicer & silvestre est, foliis sativo simile, odore gravi. Si largius sumatur, alvus solvitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in alvo proficit. Farina utriusque ulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris. Item comitiales, & jocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & urinas, grano maxime. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam vesicam, & renes. Gangrænis utiliora cum melle,

& his, quæ cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abjiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ. Sic & calculos pellit, morbumque regium. Ejusdem foliis sarmentisque decoctis, aqua quam maxime calida morbos pedum mollit, & ipsum calidum tritumque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum ulceribus ex passo medetur.

LXXIII. De ervo quædam in mentione ejus diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quam brassicæ tribuere. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. Si quis ervum quotidie jejunus edat, lienem ejus absumi certissimi auctores adfirmant. Farina ejus varos, sed & maculas toto corpore emendat. Serpere ulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Urinæ difficultates, inflationem, vitia jocineris, tenesmon, & quæ cibum non sentiunt, atropha adpellata, tostum, & in nucis avellanæ magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum & quarto die solutum. Panos in melle impositum sup-

purare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fovendo. Quin & universo corpori, si quis quotidie jejunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones movet, alvum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoque degravat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit, bubus jumentisque utilissimum. Siliquæ ejus virides, prius quam indurescant, cum suo caule foliisque contritæ, capillos nigro colore inficiunt.

LXXIV. Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minores sativis, præterquam amaritudine. Ex omnibus, quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Ulcera atra, aridi decorticatique triti, supposito linteolo, ad vivum corpus redigunt. Strumas, parotidas, in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris vero impositi, in ventrem jejunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem aviditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balineis illita cohibet, & per se siccat ulcera. Livores emendat: inflammationes cum polenta sedat.

Silvestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines, & foventium cutem corrigunt: si vero ad mellis crassitudinem decoquantur vel sativi, vitiligines nigras & lepras emendant. Sativi quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant, cocti ex aceto: cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fovere gangrænas, eruptiones pituitæ, ulcera manantia, utilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleone herba decocti, aqua in potum collata. Sanant[a] & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat.

LXXV. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & a Græcis erysimon vocari: Galli velam adpellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ, angustioribus paulo, semine nasturtii. Utilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis exscreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœlia-

a) *Sanat*.

cis. Illinitur vero parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis vitiis, & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis, item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur.

LXXVI. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cetero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum: alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Utroque tuso extrahuntur aculei ex corpore, per se illito ex aqua: folia ex aceto imposita, panos per se vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquam capita faciant, omnesque acrimonias.

LXXVII. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est a Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumque, sanat impetigines, celerius, quo sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliisque doloribus, ex oxymelite. Curatio hæc a ceteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas justum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta.

LXXVIII. Miliaria adpellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras jumentorum dicitur sanare.

LXXIX. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: nascitur inter vitia segetis, avenæ genere: folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes parvulas velut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum, & similia. Prodest tussientibus succus.

LXXX. Orobanchen adpellavimus necantem ervum & legumina: alii cynomorion eam adpellant, a similitudine canini genitalis: cauliculus est sine sanguine, foliis rubens. Estur & per se, & in patinis cum tenera est decocta.

LXXXI. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ adferunt, solipugarum generis. Adversus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico.

LXXXII. Ex iisdem fiunt & potus, zythum in Ægypto, celia & ceria in Hispania, cervisia & plura genera in Gallia, aliisque provinciis; quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXIII.

Medicinæ ex arboribus cultis.

I. Peracta cerealium in medendo quoque natura est, omniumque, quæ ciborum aut florum, odorumve gratia proveniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesque medicas & pendentibus dedit, non contenta protegere, arborumque alere umbra, quæ diximus: immo velut indignata plus auxilii inesse his, quæ longius a cælo abessent, quæque postea cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, & sic inducto cælum spectare, pascique & nunc ex se posse sine frugibus.

II. Ergo hercule artes [a] in primis dedit vitibus,

a) *has*.

non contenta delicias etiam, & odores, atque unguenta, omphacio, & œnanthe, ac massari, (quæ suis locis diximus,) nobiliter instruxisse. „ Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego „ succum vini: liquorem olei gigno. Ego palmas „ & poma, totque varietates: neque ut tellus, „ omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, „ deinde saxis, ut quando, quantove opere cibi fiant? „ At ex me parata omnia, nec curvo laboranda, „ sed sese porrigentia ultro: & si pigeat attinge- „ re, etiam cadentia“. Certavit ipsa secum, plusque utilitatis causa genuit etiam, quam voluptatis.

III. Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationesque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina vero hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacrymas vitium, quæ veluti gummis[a] est, lepras & lichenas, & psoras nitro ante præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeque quam virides accensæ vites exsudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem exscreantibus, & mulierum a conceptu defectioni, diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida,

a) *gummi*.

vulnerum sanguinem sistunt, ipsumque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiumque & vinaceorum, condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum adspergitur, & intertrigini: & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur; utque, qui biberit, in lienem jaceat. Claviculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ & ex aqua potæ, sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat: item nervorum dolores frigore ortos, contractionesque: contusas vero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro, scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

IV. Omphacium qua fieret ratione incipientis uvæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido sunt ulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, ulceribusque angulorum, nubeculis, ulceribus quacumque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente li-

mosis. Mitigatur vehementia ejus melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

V. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites silvestres ferunt, dicta a nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, utilis urinæ, jocineri, capitis doloribus, dysentericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: ideo & oris ulceribus, & verendis, ac sedi cum melle & croco. Alvum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorumque lacrymationes, ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes. Cinis ejus ad collyria, & ad ulcera purganda, & paronychia, & pterygia, probatur. Uritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur: omniaque ea aviditas humani ingenii nobilitavit, rapere festinando.

VI. 1. Maturescentium autem uvæ vehementiores nigræ, ideoque vinum ex his minus jucundum: suaviores albæ, quoniam e translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum, & spiritus inflatione alvum turbant[a]: itaque in febri damnantur,

a) *spiritum inflant, alvumque t.*

utique largiores. Gravedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho, ægrisque. Nam & refrigerant leviter & fastidium auferunt.

VII. Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea servatæ. Nam in vinaceis servatæ, & caput, & vesicam, & stomachum infestant. Sistunt tamen alvum, sanguinem exscreantibus utilissimæ. Quæ vero in musto fuere, pejorem vim etiamnum habent, quam quæ in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit. Saluberrimas putant medici in cælesti aqua servatas, etiamsi minime jucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine jecoris, fellisque vomitione in choleris: hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis servatæ, & os, & stomachum, & aviditatem excitant. Paulo tamen graviores existimantur fieri vinaceorum halitu. Uvæ florem in cibis si edere gallinacei, uvas non attingunt.

VIII. Sarmenta earum, in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis.

IX. Nuclei acinorum eamdem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritique stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum, polentæ modo, potioni, dysentericis, & cœliacis,

& dissoluto stomacho. Decocto etiam eorum fovere psoras & pruritum utile est.

X. Vinacei per se minus capiti aut vesicæ nocent, quam nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale utiles. Decoctum eorum veteres dysentericos & cœliacos juvat, & potione, & fotu.

XI. Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque ejus edendos censent, imponendosque, vinumque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

XII. Uva passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem & interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: iis exemptis vesicæ utilis habetur: & tussi, alba utilior. Utilis & arteriæ & renibus: sicut ex his passum privatim e serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini, aut coriandri imponuntur: item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fovere ante vino ulcera oportet. Sanant epinyctidas, & ceria: &[a] dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice raphani & melle. Podagris & unguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur.

a) & abest.

XIII. Astaphis agria, sive staphis, quam uvam taminiam aliqui vocant falso: suum enim genus habet, cauliculis nigris, rectis, foliis labruscæ: fert folliculos verius, quam acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia: nigrescitque, cum taminiæ rubentes norimus acinos, sciamusque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim, propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admixta sandaracha: item pruritu, & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto, ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum, ulcerum manantia. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen enim abdicaverim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, & plagis serpentium utique illinunt.

XIV. Labrusca quoque œnanthen fert, satis dictam, quæ a Græcis ampelos agria adpellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert uvas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & varos: coxendicum & lumborum vitiis tusæ, cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alvi ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus uvam tami-

taminiam vocat. Utuntur ea pro amuleto: & ad exspuitionem sanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, & ne quid devoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant.

XV. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, & salicastrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedumque aceto mulso trita hæc efficacius tollit.

XVI. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alii ophiostaphylon, alii melothron, alii psilothrum, alii archezostin, alii cedrostin, alii madon adpellant. Hujus sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, dividuntur ut vitium. Radix alba, grandis, raphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo alvum & urinam cient. Folia & caules exulcerant corpus: utique ulcerum phagedænis & gangrænis tibiarumque tædio cum sale illinuntur. Semen in uva raris acinis dependet, succo rubente, postea croci. Novere id, qui coria perficiunt: illo enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumque. Radix numerosis utilitatibus nobilis contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varosque,

& lentigines, & sugillata emendat, & cicatrices. Eademque præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto sensus purgat. Illa vis præclara, quod ossa infracta extrahit in aqua, imposita, ut bryonia; quare quidam hanc albam bryoniam vocant. Alia vero nigra efficacior in eodem usu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & urinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas feminarum adposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulsa, succus radicis. Colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum ervo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatque corpus, si statim bina stadia ambulentur: alias urit, nisi frigida abluatur. Jucundius hoc idem præstat nigra vitis, quoniam alba pruritum adfert.

XVII. Est ergo & nigra, quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii gynæcanthen, aut aproniam, similem priori, præterquam colore. Hujus enim nigrum esse diximus. Asparagos ejus

Diocles prætulit veris asparagis in cibo, urinæ ciendæ, lienique minuendo. In frutectis & arundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit, quam supra dicta. Ceterum eidem peculiare est, quod jumentorum cervicibus unice medetur. Ajunt si quis villam ea præcinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites. Eadem in jumento homineque, flemina, aut sanguinem, qui se ad talos dejecerit, circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

XVIII. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida, aut nigra, aut inter utrumque: aliaque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conveniat. Mustum omne stomacho inutile, venis jucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ adversatur. Item serpentibus, maxime hæmorrhoidi, & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile: prodest renibus, jocineri, & interaneis vesicæ: collævat enim ea. Privatim contra buprestim valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, jucundius passi mustum, & quod minorem capitis dolorem adferat.

XIX. Vini genera differentiasque perquam multas exposuimus, & fere cujusque proprietates. Neque ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat. Præterea quam ancipiti eventu potu statim auxilium fit, aut venenum? Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui vero postea de volumine illo disseruere, innumera. Nos ista Romana gravitate, artiumque liberalium adpetentia, non ut medici, sed ut judices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis.

XX. Surrentinum veteres maxime probavere: sequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum, ceteris omnibus pronuntiando. Quin, ut constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium his generibus posset uti? Jam vero nec proceres umquam sinceris. Eo venere mores, ut nomina modo cellarum veneant, statimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius jam est quodcumque & ignobilius. Hæc tamen facere constantissime videntur victoriam, quorum mentionem fecimus. Si quis hoc quoque discrimen exigit, Falernum nec in novitate,

nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media ejus ætas a quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter a jejunis: item in quartanis. Nullo æque venæ excitantur. Alvum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: nec prodesse nervis, aut vesicæ. Albana nervis utiliora. Stomacho minus, quæ sunt dulcia: austera vel Falerno utiliora. Concoctionem minus adjuvant: stomachum modice implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba jam non gignuntur.

XXI. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentina, austeritatis Albana, vehementiæ minus Falerna habent. Ab his Statana non longo intervallo afuerint. Alvo citæ Signinum maxime conducere indubitatum est.

XXII. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis, colosque hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga a circumjectis: quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum nervos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contraque labores patientiæ. Vino modico nervi juvantur, copiosiore læduntur: sic & oculi. Stomachus recreatur:

adpetentia ciborum invitatur: tristitia & cura hebetatur: urina & algor expellitur: somnus conciliatur. Præterea vomitiones sistit: collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini æquari vix Deorum potentia pronuntiavit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisque urinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Levissimum est, quod celerrime inveteratur. Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per urinam transit, tantoque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inveteratum insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitavere. Jam & patresfamilias ætatem addi his, quæ per se cariem traxere. Quo certe vocabulo satis consilii dedere prisci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit: at nos e diverso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate insalubria fiunt. Quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliva innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media.

XXIII. Corpus augere volentibus, aut mollire alvum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus, alvumque cohibentibus, sitire in edendo, postea parum bibere. Vinum jejunos bibere, novitio invento, inutilissimum est curis, vigoremque animi ad procinctum tendentibus: somno vero ac securitatibus jamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministravit. Sic quoque in proverbium cessit, Sapientiam vino obumbrari. Vino damus[a] homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere utilissimum: itemque jugi superbibere. Ebrietatem quidem frigidæ potus extemplo discutit.

Meracis potionibus per viginti dies ante Canis ortum, totidemque postea, suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumque ictus, contraque omnia, quæ refrigerando nocent. Privatim contra hæmorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes, rosionesque præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At vero car-

a) *debemus*.

diacis, in mamma læva merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inveterascens. Utiliter etiam fovetur vino calido virilitas jumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri ajunt. Simias, quadrupedesque, quibus digiti sunt, negant crescere adsuetas meri potu.

XXIV. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcumque tenuissimum: vulgo vero, quod quemque maxime juverit validum. Utilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui fervendo vires e musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musta additum est: meliusque, si nec vasis pix adfuit. Marmore enim, & gypso, aut calce condita, quis non etiam validus expaverit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, nervis, vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire vomitionibus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Novitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus * & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumve magis constringit, magisque

*) *Tussienbus*, sph. Ed. Brot.

calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus non aliud esse, quam combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri utile: item vulvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, convulsis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc utilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatumque adpellatur. Helvenaco quoque tamen nimio caput tentari convenit.

Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febri[a], nisi veteribus ægris: nec nisi declinante morbo. In acutis vero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius: dimidia enim pars periculi est noctu, hoc est spe somni, bibentibus: nec a partu abortuve, nec a libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore nervorumque doloribus, vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur: nec in duritia præcordiorum, venarum vehementia: neque in opisthotono, tetano: nec singultientibus, nec si cum febri dyspnœa sit. Minime vero oculis rigentibus,

a) *febre*.

& genis stantibus, aut defectis gravibusque: nec quorum conniventium perlucebunt oculi, palpebrisve non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eveniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec gravi, & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neque expavescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundatur.

XXV. Cardiacorum morbo unicam spem in vino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alii non nisi in remissione. Illi, ut sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari utique non nisi in cibo debet, a somno[a], nec præcedente alio potu, hoc est, utique sitienti, nec nisi in desperatione suprema, & viro facilius quam feminæ: seni, quam juveni: juveni, quam puero: hieme, quam æstate: adsuetis potius, quam expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mixtura. Atque vulgo satis putant unum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat.

XXVI. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri jam arbitror, & supervacuum eorum usum:

a) *d. nec a somno: n.*

cum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti e napis vinum utile esse ab armorum equitandive lassitudine præcipientium: atque ut reliqua omittamus, etiam e junipero. Et quis satius censeat, absinthite vino utendum potius, quam absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, ventrique tantum molliendo, & sanguinem exscreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion adpellavimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur.

XXVII. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, diceturque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter gargarizatur: cum eadem convalescentium & a solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum fotu. Medetur potæ hirudini. Item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, sco-

lopendrarum, muris aranei, contraque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia, adjecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quam acerrimum. Conglobatum utique sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit alvum, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidentia sedis, vulvæque. Tussim veterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, nervorumque infirmitatibus. Nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, alias illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuque succursum. Neque altero os colluunt venena exsugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modo est, verum & rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur usto pane, aut cum vino: vel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi morbo pedum, cum dolorem eum

perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Divo Augusto, tanti putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

XXVIII. 2. Acetum scillinum inveteratum magis probatur. Prodest, super ea quæ diximus, acescentibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his, qui jejuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit, gingivas adstringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vulvarum strangulationibus, percussis, aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renum vitiis perquam utile. Cavendum exulceratis.

XXIX. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo libram & quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant, decies defervescente cortina, atque ita diffundebant, inveterabantque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum: & anginis calidum gargarizatum, & auri-

bus, & oris gutturisque desideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est.

XXX. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Usus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, & contra mordentia venenata. Secundas partusque emortuos trahit, cum bulbis potum. Fabianus auctor est, venenum esse, si quis jejunus a balineis id bibat.

XXXI. Consequens horum est vini fæx, cujusque generis. Ergo vini fæci tanta vis est, ut descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa præbet lucerna, quamdiu exstinguatur, periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis vero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur: & sicca vel madida contra phalangia, & testium mammarumque inflationes[a], vel in quacumque parte corporis. Item cum hordeacea farina: & thuris polline in vino decocta crematur & siccatur. Experimentum est legitime coctæ, ut refrigerata linguam tactu videatur urere. Celerrime exanimatur, loco non incluso condita. Crematio ei multum virium adjicit. Utilissima est ad compescendos li-

a) *inflammationes.*

chenas surfuresque cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus, & genitalibus. In vino autem adversus strangurias bibitur. Cum exspiravit quoque, lavandis corporibus & vestibus utilis: tuncque usum acaciæ habet.

XXXII. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est, multoque magis exulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adjuvat. Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum menses. Panos discutit nondum exulceratos, & anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem exstinguit. Ungues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo illita una nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo adposita, vulvas purgat.

XXXIII. Sapæ fæce ambusta sanantur, melius addita lanugine arundinis. Eadem fæce decocta potaque, tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & cervicum.

XXXIV. 3. Olearum proxima auctoritas intel-

ligitur. Folia earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata imposita ulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his, quæ medici usserint, gingivarum inflammationibus, paronychiis, sordidisque ulceribus, & putrescentibus. Cum melle profluvium sanguinis e nervosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus & pusulis, procidentique pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, adfuso vino & aqua cælesti, siccatusque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vulvæ. Utilis & sanie manantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæque serpunt ulcera, epinyctidi.

XXXV. Eosdem & flos earum habet effectus. Uruntur & cauliculi florescentes, ut spodii vicem cinis præstet: vinoque infuso iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos vero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nam & lacryma, quæ ex arbore ipsa distillat, Æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro quærendum. E radice oleæ

quam

quam tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem rejicientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahitque fistulis vitia, & ipsas sanat.

XXXVI. Olivæ albæ stomacho utiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequam condiantur, usum recentes per se cibi modo devoratæ. Medentur enim arenosæ urinæ, item dentibus carnem mandendo attritis, aut convulsis. Nigra oliva stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non convenit. Utraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pusulas gigni prohibet. Colymbades sordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ.

XXXVII. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: sed reddenda medicinæ quoque est. Gingivis & oris ulceribus, dentium stabilitati efficacissime subvenit. Item ignibus sacris infusa, & his, quæ serpunt. Pernionibus nigræ olivæ amurca utilior: item infantibus fovendis. Albæ vero, mulierum vulvæ in lana admovetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in Cyprio vase ad crassitudinem mellis. Usus ejus cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, ut quæque causa exigat, in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulne-

ribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic usus, utique inveterato medicamento: tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vulvæ exulcerationi. Illinitur vero podagris incipientibus: item articulariis morbis. Si vero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item jumentorum scabiem, cum decocto lupinorum, & chamæleone herba, mire sanat. Cruda amurca podagras foveri utilissimum.

XXXVIII. 4. Oleastri foliorum eadem natura. Spodium e cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccatque, & ad cicatricem perducit: cetera, ut in oleis. Peculiare autem, quod folia decoquuntur ex melle, & dantur cochlearibus contra sanguinis exscreationes. Oleum tantum acrius, efficaciusque: & de eo os quoque colluitur ad dentium firmitatem. Imponuntur folia & paronychiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis vero, quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Utiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, & epinyctides. Item cum farina hordeacea venter, in rheumatismo: cum oleo, capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi de-

cocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt alvum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

XXXIX. Olei naturam causasque abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Utilissimum esse omphacium, proxime viride. Præterea quam maxime recens, (nisi cum vetustissimum quæritur,) tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibos eligitur. Omphacium prodest gingivis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quam aliud: sudores cohibet.

XL. Œnanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem & robur accipit: stomacho contrarium. Auget ulcerum incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat, præcipue psimmythii, & gypsi, in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas: per se potum, redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta. Et lassitudinum perfrictionumque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Solvit alvum heminæ mensura, cum vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile.

Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si vetusti non sit occasio, decoquitur, ut vetustatem repræsentet.

XLI. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Privatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vulvis, auribus, ambustis. Cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillumque fertili natura evocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uva fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus, cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant.

XLII. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit e facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici germine decoctum,

vermiculosque in his necat, & gravitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores, & oculorum. Medetur furunculis, & a sole ustis cum cera. Ulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se vero capiti illitum, somnum allicit.

XLIII. Oleum laurinum utilius, quo recentius, quoque viridius colore. Vis ejus excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, inveteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur.

XLIV. Similis & myrtei olei ratio: adstringit, indurat: medetur gingivis, dentium dolori, dysenteriæ, vulvæ exulceratæ, vesicis, ulceribus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat, & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gravem corporis. Adversatur cantharidi, bupresti, aliisque malis medicamentis, quæ exulcerando nocent.

XLV. Chamæmyrsinæ, sive oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce vero juglande, quod caryinum adpellavimus, alopeciis utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis dolori illitum. Ceterum iners & gravi sapore. Enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus depe-

rit. Ex Cnidio grano factum, eamdem vim habet, quam cicinum. E lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemque proficeret æque ut rosaceum, ni durius paulo intelligeretur. Utuntur eo & contra nimios sudores, papulasque sudorum. Scabiem jumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

XLVI. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum docuimus. Natura ejus excalfacit, emollit nervos. Folia stomacho illinuntur: & vulvæ concitatæ succus quoque eorum adponitur. Folia recentia commanducata, ulceribus in capite manantibus, item oris medentur [a], collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adjecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat & putrescentia ulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Adstringit gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum.

XLVII. Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectio-

a) *m. &c.*

nes omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet, ulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. Adversatur aconito ex lacte pótum. Febres cum horrore venientes perunctis leviores facit. Utendum tamen modico, quoniam adurit, augetque vitia non servato temperamento.

XLVIII. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Urinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum utilissime imponitur. Item frontibus, dormire volentibus: efficacius, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suavitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & vestium odorem interpositum.

XLIX. Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum e lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & ulcera, quæ serpunt, & quæ cacoethe vocant. Lirinon, quod & Phaselinum & Syrium vocavimus, renibus utilissimum est: sudoribusque evocandis, vulvæ molliendæ, concoquendoque intus. Selgiticum nervis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flaminiam viam vendunt.

L. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo, non sine nausea, alvum solvit: bilem præcipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibere, torpescunt, excitanturque crebro. Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus ad tussim & [a] quadrupedum scabiem est.

LI. A vitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem adferunt: minus, siccæ: nec, quantum videtur, utiles stomacho: tussim exasperant, corpus alunt. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quo usu præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque exscreantibus utiles, in cibo maxime. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis, cum cotoneis & cera & croco. Sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili novo, cinere loto spodii vicem efficiunt, miscenturque collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

LII. 5. Palma, quæ fert myrobalanum, probatissima in Ægypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Alvum & menses ciet in vino austero, & vulnera conglutinat.

LIII. Palma elate, sive spathe, medicinæ con-

a) *n. & passim ad q.*

fert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, jocineri, ulceribus, quæ serpunt, cicatrici repugnantia. Psoras cortex ejus tener cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum vitiis, & vesicæ, & præcordiorum: & capiti, & nervis inimicus. Vulvæ ac ventris fluxiones sistit decoctum ejus. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vulvarum vitiis efficacissimus.

LIV. 6. Proximæ varietates generum medicinarumque, quæ mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: alvum, vesicam circumagunt, nervos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suaviora. Cruda tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem prosunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadem, quæ supra scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctave cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat. Cocta in vino, & illita cum cera, alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, alvum movent. Mellis autem suavitati multum adjiciunt, stomachoque utilius id faciunt. Quæ vero in melle condiuntur cocta, quidam ad

stomachi vitia trita cum rosæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & siccus inflammationibus oculorum, exscreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit & succus ex his mitis, cum vino dulci tusis, utilis & cœliacis & jocineri. Decocto quoque eorum foventur, si procidant vulvæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocavimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima, quæ ex Sicilia veniunt. Minus utilia struthia, quamvis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet, dicat quæ capiat, & cujus causa: sic adalligata strumis medetur.

LV. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & ventrem solvunt, siticulosa, æstuosa: sed nervos non lædunt. Orbiculata sistunt alvum, & vomitiones, urinas cient. Silvestria mala similia sunt vernis acerbis, alvumque sistunt. Sane in hunc usum immatura opus sunt.

LVI. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Faciunt oris suavitatem, decocto eorum colluti, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed nonnisi ex aceto facile manduntur.

LVII. Punici mali novem genera nunc iterare supervacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine adpellavimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingivasque lædunt. Quæ vero ab his sapore proxima vinosa diximus, parvum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alvum sistunt, & stomachum, dumtaxat pauca, citraque satietatem. Sed hæc minime danda, quamquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili nec succo. Caventur æque vomitionibus, ac bilem rejicientibus. Uvam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus vinum aperuit natura. Utrumque asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo novit: ob id malicorium adpellant medici. Urinam cieri eodem monstrant: mixtaque galla in aceto decoctum, mobiles dentes stabilire. Expetitur gravidarum malaciæ, quoniam gustatu moveat infantem. Dividitur malum, cælestique aquâ madescit ternis fere diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinem exscreantibus.

LVIII. Ex acerbo fit medicamentum, quod stomatice vocatur, utilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his, quas nomas vocant, & quæ in ulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo: acinis detracto cortice tusis, succoque decocto ad tertias,

cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alii & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis & sedis vitia, & omnia, quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti & impositi, perniones sanantur. Contusum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina & tænias pellit. Punicum in olla nova, cooperculo inlito, in furno exustum, & contritum, potumque in vino, sistit alvum, discutit tormina.

LIX. Primus pomi hujus partus florere incipientis, cytinus vocatur Græcis, miræ observationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus vinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam anuli, decerpserit duobus digitis, pollice & quarto sinistræ manus, atque ita lustratis levi tactu oculis, mox in os additum devoraverit, ne dente contingat, adfirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingivis & dentibus medentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula trita, ulceribus, quæ serpunt putrescuntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorumque: & fere ad omnia, quæ cortices malorum. Adversantur scorpionibus.

LX. Non est satis mirari curam diligentiamque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos balaustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti invenerunt scorpionibus adversari. Sistunt potu menses feminarum: sanant oris ulcera, & tonsillas, uvam, sanguinis exscreationes, ventris & stomachi solutiones, genitalia, ulcera quacumque in parte manantia. Siccavere etiam, ut sic quoque experirentur, inveneruntque tusorum farina dysentericos a morte revocari, alvum sisti. Quin & nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti tusique stomachum juvant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur ex aqua cælesti ad sistendum alvum. Radix decocta succum emittit, qui tænias necat, Victoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas Lycium præstat utilitates.

LXI. Est & silvestre Punicum a similitudine adpellatum. Ejus radices rubro cortice denarii pondere ex vino potæ somnos faciunt. Semine poto, aqua, quæ subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

LXII. 7. Pirorum omnium cibus etiam valentibus onerosus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mire salubria & grata, præcipue Crustumina. Quæcumque vero cum melle decocta,

stomachum adjuvant. *Fiunt* cataplasmata e piris, ad discutienda corporum vitia: & decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa adversantur *boletis* atque fungis, pelluntque pondere & pugnante succo. Pirum silvestre tardissime maturescit. Conciditur, suspensumque siccatur ad sistendam alvum: quod & decoctum ejus potu præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorum ligni cinis contra fungos efficacius proficit. Mala piraque portatu jumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio ajunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.

LXIII. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur, ad aperienda ulcera, cienda menstrua adpositu cum luteo ovi, aut potu cum *amylo*. Podagris *illinitur* cum farina Græci feni & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Alvum solvit. Lactis ficulni natura adversatur crabronum, vesparumque, & similium venenis, privatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, omnibusque, quæ emollienda sint, discutiendave. Præstant hoc & per se folia. Et alii usus eorum, tamquam in fricando *lichene*, &[a] alo-

a) *&* abest.

peciis, & quæcumque exulcerari opus sit. Et adversus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle ulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaveris silvestris foliis. Canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum e foliis, gangrænis, consumendisque quæ excrescunt.

Fici maturæ urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, papulasque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia hujus cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles, sed ad breve tempus: & voci contrariæ intelliguntur. Novissimæ salubriores, quam primæ: medicatæ vero numquam. Juvenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas vocant.

Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Alvum molliunt, rheumatismis ejus, & stomacho contrariæ. Vesicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item jocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adjuvant: ob id ante athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras, exercitator, primus ad carnes eos

transtulit. Recolligenti se a longa valetudine utilissimæ. Item comitialibus, & hydropicis, omnibusque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem. Cum vino autem ad sedem, & tumores maxillarum. Ad furunculos, panos, parotidas, decoctæ illinuntur. Utile & decocto earum fovere feminas. Decoctæ quoque eædem cum feno Græco utiles sunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum ulceribus cum æris flore. Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, pernionibus, cum cera. Hydropicis coctæ in vino, &[a] cum absinthio & farina hordeacea, nitro addito. Manducatæ, alvum sistunt. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine ulcere est, quam pinguissimam ficum imponi, pæne singulare remedium est: item phagedænæ.

Cinis non ex alia arbore acrior: purgat, conglutinat, replet, adstringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, convulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis: item potus

vel

a) & abest.

vel infusus cœliacis, & dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Idem cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum ejus morsu abstulerit, nullo vidente, atque cum aluta illigatum licio e collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris ulcera sanat. Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farinaque additis tollunt. Spodii vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. Bis tostus adjecto psimmythio digeritur in pastillos, ad ulcera oculorum & scabritiam.

LXIV. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque ejus lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumque in duritiam, suavitatem carnibus adfert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratoriis medicamentis. Alvum solvit: vulvam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo ovi. Podagricis cum farina Græci feni illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus adpositus in lana prodest, aut in cava eorum additus. Cauliculi & folia, admixto ervo, contra marinorum venena prosunt. Adjicitur & vinum. Bubulas car-

nes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & omnem collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto ulcera manantia, & epinyctidas, & furfures sanant. Cum melle foliis ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaveris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflationes discutiunt suffitu. Resistunt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi ejus quam minutissimæ ad scorpionum ictus e vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item adversus murem araneum. Cauliculorum cinis uvam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix defervefacta in vino, dentium dolores. Hiberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ unius miraculum additur. Corticem ejus impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circumdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet.

LXV. Herba quoque, quam Græci erineon vo-

cant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, parvum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcumque autem decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis.

LXVI. Pruni folia decocta tonsillis, gingivis: uvæ prosunt in vino, decocto eo subinde ore colluto. Ipsa pruna alvum molliunt, stomacho non utilissima, sed brevi momento.

LXVII. Utiliora Persica, succusque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia ejus trita illita, *hæmorrhagiam* sistunt. Nuclei Persicorum cum oleo & aceto, capitis doloribus illinuntur.

LXVIII. Silvestrium quidem prunorum baccæ, vel e radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, alvum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi.

LXIX. Et in iis, & sativis prunis est limus arborum, quem Græci lichena adpellant, rhagadiis & condylomatis mire utilis.

LXX. Mora in Ægypto & Cypro sui generis,

ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga siccantur, mirabili natura. Succus adversatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos, omnesque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: splenicis bibitur, atque illinitur: & contra perfrictiones: celerrime teredinem sentit. Neque apud nos succo usus minor. Adversatur aconito & araneis, in vino potus. Alvum solvit: pituitas, tæniasque, & similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tinguunt capillum cum fici nigræ & vitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus alvum solvit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt. Si non superveniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit alvum: veluti animalis alicujus, in hac arbore observandis miraculis, quæ in natura ejus diximus.

LXXI. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace adpellata, hoc modo: sextarii tres succi e pomo, leni vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacii aridi pondus x duorum, aut myrrhæ x unius, croci x unius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, uvæ, stomachi, jucundius remedium. Fit & alio modo: succi sextarii duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur, ut supra diximus.

Mira sunt præterea, quæ produntur. Mori germinatione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi jubentur futura poma: ricinos Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex vulnere fluat, sive ore, sive naribus, sive hæmorrhoidis: ad hoc servantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur Luna plena defractus, incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatim mulieribus adalligatus lacerto, contra abundantiam mensium. Hoc & quocumque tempore ab ipsis decerptum, ita ut terram non attingat, adalligatumque existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idemque potu proficitur. Scorpionibus adversatur e radice corticis succus, ex vino aut posca potus.

Reddenda est & antiquorum compositio. Succum expressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adjecta & cupresso præduratum ad solem torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice, qua & vulnera ad cicatricem perducebant. Alia ratio: succum siccato exprimebant pomo, multum sapori obsoniorum conferente. In medicina vero contra nomas, & pectoris pituitas, & ubicumque opus esset, adstringi viscera. Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus succi foliis & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Im-

ponuntur & per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori, collectionibusque, & suppurationibus. Alvum purgat. Folia mori in urina madefacta, pilum coriis detrahunt.

LXXII. Cerasa alvum molliunt, stomacho inutilia: eadem siccata alvum sistunt, urinam cient. Invenio apud auctores, si quis matutino roscida cum suis nucleis devoret, in tantum levari alvum, ut pedes morbo liberentur.

LXXIII. Mespila exceptis setaniis, quæ malo propiorem vim habent, reliqua adstringunt stomachum, sistuntque alvum. Item sorba sicca: nam recentia stomacho & alvo citæ prosunt.

LXXIV. s. Nuces pineæ, quæ resinam habent, contusæ leviter, additis in singulas sextariis aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis exscreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis e pinu[a] in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant, & acrimoniam stomachi rosionesque, & contrarios humores consistentes ibi: & infirmitatem virium roborant, renibus, & vesicæ utiles. Fauces videntur exasperare, & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen, & succus porcilacæ. Item ad vesicæ ulcera & renes, quoniam & urinam cient.

a) *pino*.

LXXV. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt, & aviditatem. Urinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt, cum amylo & menta. Lethargicis, & comitialibus prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: e vino vetere ulcera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie, ante fotu præparata. Item jocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex ecligmate cum resina terebinthina. Calculosis & difficili urinæ in passo: & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ, sunt efficaces. Prosunt ecligmate jocineri, tussi, & colo, cum elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis avellanæ magnitudo. Ajunt, quinis fere præsumptis ebrietatem non sentire potores: vulpesque, si ederint eas, nec contingat e vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes stomachum implent.

LXXVI. Nucibus Græcis cum absinthii semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, & privatim condylomata. Item tussis, & sanguinis rejectio.

LXXVII. Nuces juglandes Græci a capitis gravedine adpellavere. Etenim arborum ipsarum folio-

rumque vires in cerebrum penetrant: hoc minore tormento, & in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes jucundiores, siccæ unguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & vomituris jejunis: aptæ in tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant: item anginam cum ruta & oleo. Adversantur[a] cepis, leniuntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo; &[b] cum ruta mammis, & luxatis: cum cepa autem & sale & melle, canis hominisque morsui. Putamine nucis juglandis, dens cavus inuritur. Putamen combustum tritumque in oleo aut vino, infantium capite perunctо, nutrit capillum: & ad alopecias eo sic utuntur. Quo plures nuces quis ederit, hoc facilius tineas pellit. Quæ perveteres sunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur: item sugillatis: cortex juglandium, lichenum vitio, & dysentericis. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis devicti, Cn. Pompeius invenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc jejunus sumat nullum venenum nociturum illo

a) *Item a.* b) *exiguo. Item c.*

die. Contra rabiosi quoque canis morsum, nuclei a jejuno homine commanducati illitique præsenti remedio esse dicuntur.

LXXVIII. Nuces avellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi: & pinguitudini corporis conferunt, plus quam sit verisimile. Tostæ & destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adjiciunt grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia eosdem usus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterque ad serpentium ictus, sive edantur, sive bibantur.

Castaneæ vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones, alvum cient, sanguinem exscreantibus prosunt, carnes alunt.

LXXIX. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, alvum solvunt. Eædem siccatæ sistunt, stomachoque utiliores fiunt. Urinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus sive unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem.

LXXX. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis: itaque decoctum ex his, maxime e foliis, prodesse vulvis & vesicis con-

venit. Illita vero vesparum, crabronumque, & apium, item serpentium venenis resistunt, maxime sepis, dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus feminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem, quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum: cum ruta, testium: cum rosaceo, capitis dolores, aut cum irino. Quin & commanducata atque devorata per triduum terna, liberant[a] tussi: eadem suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cavendus gravidis. Ipsa radix calculos rumpit, jocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones movent. Baccæ menses trahunt adpositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & coquunt[b] pituitam & extrahunt. Adversus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ, & lentigines, & ulcera manantia, & ulcera oris, & furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, & phthiriasin. Aurium dolori & gravitati instillatur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus & potus, maxime autem ejus laurus, quæ tenuiora

a) *l. a tussi. E. prosunt s.* b) *concoquunt.*

habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni, & jocineri: gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adjecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam: efficacius recentem, quam aridam. Quidam adversus scorpionum ictus, decem baccas dari jubent potui. Item & in remedio uvæ jacentis, quadrantem pondo baccarum, foliorumve, decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias, eamque calidam gargarizare: & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calfacere.

Laurus Delphicæ folia trita olfactaque subinde, pestilentiæ contagia prohibent: tanto magis si & urantur. Oleum ex Delphica, ad cerata, acopumque, ad perfrictiones discutiendas, nervos laxandos, lateris dolores, febres[a] frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uvam cohibent gargarizatione: potu alvi dolores, intestinorumque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas, pruritusque, illita noctibus.

Proxime valent cetera laurorum[b] genera. Lau-

a) *febresque*. b) *lauri*.

rus Alexandrina, sive Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesque. Eodem modo pota Daphnoides, (sive his nominibus quæ diximus) silvestris laurus prodest: alvum solvit, vel recenti folio, vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit: folium & vomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinædenæ purgationis causa sumuntur.

LXXXI. 9. Myrtus sativa candida, minus utilis est medicinæ, quam nigra. Semen ejus medetur sanguinem exscreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristosæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarii pondere in vino. Ulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subfervefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis ictus in mero: & ad vesicæ vitia, capitis dolores, & ægilopas, antequam suppurent: item tumoribus: exemptisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis alvum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pusularum, pituitæque, cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo numquam inebriatur. Inveteratum sistit alvum & sto-

machum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Utilis & cœliacis, & procidentiæ vulvarum, sedis vitiis, ulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa, qua oleum ex his, efficacissimum ad ea, quæ in humore sunt, tamquam in ore & vulva. Folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articulariis[a] morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur ulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant & lentigines, pterygia, & paronychias, & epinyctidas, condylomata, testes, tetra ulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis utuntur, & succo, & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in novo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex ulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum.

LXXXII. Myrtidanum diximus quomodo fieret. Vulvæ prodest, adpositu, fotu, & illitu. Multo ef-

a) *articularibus*.

ficacius & cortice, & folio, & semine. Exprimitur & foliis succus mollissimis in pila tusis, adfuso paulatim vino austero, alias aqua cælesti: atque ita expresso utuntur ad oris sedisque ulcera, vulvæ, & ventris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & ubi constringendum aliquid est.

LXXXIII. Myrtus silvestris, sive oxymyrsine, sive chamæmyrsine, baccis rubentibus & brevitate a sativa distat. Radix ejus in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili urinæ, præcipueque crassæ, & graveolenti: morbo regio, & vulvarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti. Semen cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum, morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad silvestres.

FINIS TOMI QUINTI.

NOTÆ

IN LIBRUM XIX.

Pag. 2, lin. 9 *Babillus*. Ita Mss. Reg. Male in editione principe, *Babilus*, in recentioribus, *Babilius*. Babillum hunc, virum optimum, in omni literarum genere rariſsimum laudat Seneca, Natural. Quæst. IV, 2.

3, 4 *Dictum suo loco*. Supra, libro VII, sect. 57. Mox: *Priore libro*. Supra, libro XVIII, sect. 76, & alias passim.

4, 1 *Similiter etiam*. Sic Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *similiter &c*. Mox: *Regione Aliana*. Bene Cl. Rezzonicus ex Ms. Mediolan. 2. Nec aliter editio princeps, & infra Ms. Reg. 1. Regio Aliana, juxta Bernardum Saccum, scriptorem Ticinensem, nunc est *Laumellum*, adhuc lino celebre. Male in recentioribus editionibus, *Alliana*. Porro: *Retovina*. In vicino Alianorum est amnis, quem Saccus appellat Diturbium, & Laumellinates *Terdoppio*. Ibi fuisse Retovina lina existimat Cl. Rezzonicus. Minime vero in viculo *Retorbido*, ubi vineæ, non linum excolitur.

7, 6 *Vivum id vocant*. Linum vivum, vel asbestinum. Vidi Romæ in Bibliotheca Vaticana linteum asbestinum, longum palmos Romanos novem, latum septem, repertum anno 1707, via Prænestina in sepulcro. Rarissimum fuit id linum, ut patet, Plinii temporibus, & ab India petebatur. Nunc passim in Europa reperitur. Optimum & candidissimum est in insula Corsica.

Ib. 22 *Quaternis denariis*. In libra Romana erant scripula 288.

Ib. 26 *Inter papavera genus quoddam*. Vide infra librum XX, sect. 79.

8, 15 *Et clivum usque in Capitolium*. Bene Mss. Reg. & Cl. Rezzonicus ex Mss. Mediolan. Perperam in recentioribus editionibus, *ad clivum usque Capitolinum*. Cæsar non modo totum forum Romanum, sed viam Sacram, & clivum Capitolinum usque in ædem Jovis Capitolini intexit.

9, 7 *Sparti quidem usus*. Spartum est gramen spicatum, quod spartum Plinii. Tournefortius.

Ib. 20 *Conamentis*. Ita libri omnes. Conamenta sunt, qui-

bus conatus juvantur. Nempe iligneis manubriis utebantur, ut spartum facilius evelleretur.

10, 13 *Minusque c in longitudinem*. Centenarii numeri nota deest in Plinii libris. Repetita est ab Apuleio, in Herbario. Forte major esse debet. Nos enim nuper docuit Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire Naturelle d'Espagne*, pag. 239, spartum crescere in maxima Hispaniæ parte. Mox: *Longius vehi impendia*. Nunc Lutetiam advehitur; ibique instituta anno 1776, spartaria officina. Porro: *Nomini credamus*. Junco & funi apud Græcos nomen est σχοῖνος. Tum: *Philuraque*. Philura est cortex interior tiliæ, quo utimur quoque texendis funibus.

Ib. 24 *Impilia*. Impilia sunt integumenta pedum ex coacta lana. Mox: *Eriophoron*. Manet nomen. Eriophorum quoque a Linnæo appellatur. Semen ejus lana longissima cinctum.

11; 13 *Terræ callum*. Tuber non est terræ callum, sed plantæ genus ad fungos referendum.

Ib. 19 *Crescant, anne vitium*. Certissime compertum est tubera crescere; reperiunturque minima, pisi magnitudine.

12, 6 *In Græcia geranion*. Est geranion tuberosum, quod non in Græcia tantum, sed & in Dalmatia frequens est. Tuber ejus suave & edule. Vel idem, vel saltem tubere simile est misy, & iton.

Ib. 18 *Pezicæ*. Nobis est lycoperdon vulgare. Mox: *Laserpitium*. Laserpitium, Græcis dictum silphion, expressum est in multis Cyrenaicæ provinciæ nummis: hodieque frequens est in agris circa portum Cyrenarum. Anno 1706, illud ibi vidit observavitque Cl. le Maire; diciturque Arabibus *Cefie*, vel *zerra*.

13, 4 *Sternutante*. Ita Ms. Reg. 1, & edit. princeps. Alii, *sternuente*. Mox: *Laser, quam quod in Perside*. Laser illud Persidis nobis dicitur assa fœtida. Quæ tantis in deliciis adhuc est in Oriente, ut regi Bisnagariæ regionis diceretur cibus Deorum, quod in Germania dicitur stercus diaboli. Adeo diversi sunt hominibus sapores. In India multus ejus usus tum in cibis, tum in medicina. Vide P. Angelum de S. Joseph, in *Pharmacopæa Persica*. Porro: *Sacopenio*. Ita Mss. Reg. Tum: *M. Herennio Coss.* Anno Urbis conditæ DCLXI.

Ib. 12 *Pondo* CXI. Ita Ms. Reg. 1, & editio princeps. Eruditus Harduinus ex Mss. Reg. 2, & Colb. *pondo* M D. At potior est antiquissimi Codicis Reg. 1 auctoritas.

15, 6

15, 6 *Rubia*. Tingendis in rubrum lanis nobilis rubia. Mox: *Semen ejus rubrum*. In Mss. Reg. *Semen ejus rubia est*. Forte melius editio princeps: *Semen ejus quos in medicina usus habeat, suo dicemus loco*. Fructus rubiæ primo viridis, deinde ruber, denique niger est. Porro: *Suo dicemus loco* Infra libr. XXIV, sect. 56. Tum: *Vocatur radicula*. Radicula est lychnis silvestris, quæ saponaria vulgo. *Tournefortius*.

Ib. 23 *Ad quem dictum est usum*. Lavandis tingendisque lanis.

17, 12 *Tribus negant*. Tribuum nomine intelligenda plebs Romana.

Ib. 16 *Ternos libris rependit*. Tres asparagi erant pondere unius libræ.

Ib. 25 *Divitiis tantum*. Divitibus tantum. Mox: *Nemo Sacros Aventinosque*. Nemo ergo circumspicit Sacros Aventinosque montes, in quos si irata plebs adhuc secesserit, paupertas æquabit, quos nunc separat pecunia.

18, 23 *Domi versuram fieri solitam*. E domestico horto quærebant, quæ ad voluptatem facerent, sine alterius, quasi fœneratoris, ope. Mox: *Jam quoque in fenestris*. Ita Ms. Reg. 2, & editio princeps.

19, 8 *Virgilio quoque confesso*. Virgil. Georgic. IV, 6.

20, 5 *Atque alio modo inulæ*. Ita quidem libri omnes. Vix tamen sensum habent, *atque alio modo*. Placet plurimum conjectura eruditi Petavii emendantis, *cæpe*, *allia*, *inulæ*.

Ib. 15 *Habebitur & Cannabis*. Crediderim hic potius agi de beta, quam de cannabi. Betam certe memorat Theophrastus, Hist. Plant. I, 5. Mox: *Spongias in humore pratorum*. Spongiæ illæ conferva est, de qua plura infra Libr. XXVII, sect. 45. Porro: *Natura diximus*. Supra Libr. XVI, sect. 11. Tum: *Tuberum paulo ante*. Supra sect. 11, & seqq.

Ib. 24 *Specularium munimenta*. Hic videmus hortorum nostrorum luxum, & majorem: pensiles nempe hortos & mobiles.

21, 18 *Melopeponas*. Ejus maturitatem nos quoque experimur colore, odore, & maxime cum a pediculo recedit.

22, 4 *Vocatur culix*. Culix conyza est, quæ Græcis κωνώψ, culex, dicitur, quod culices abigat, & pulices necet.

Ib. 11 *Parilibus*. Parilia, natalisque urbis Romæ, celebrabantur die 21 Aprilis; ut dictum supra Libr. XVIII, sect. 66. Mox: *Quinquatrus*. Die 19 Aprilis.

22, 18 *Camerarium*. Quod in cameras scandit.

24, 2 *De rapis*. De his jam dictum supra Libr. XVIII, sect. 34.

Ib. 7 *Naporum*. Hæc naporum genera de raphanis habet Theophrastus, Hist. Plant. VII, 4. Mox: *Corinthium — hoc genus superne tendit*. Mihi videtur esse brassica gongylodes, C. B. Cujus tuber superne tendit.

Ib. 19 *Tertia nostratibus*. Ex agro Romano.

25, 15 *Algidense*. Ita dictum a monte Algido, Romæ vicino.

Ib. 21 *Græci agrion vocant*. Raphanus est silvestris, quem Itali adhuc appellant *Armoraci*.

26, 2 *Infantium puerorum*. Major adhuc est raphanus apud Sinas in agro Pekinensi: isque optimus, & ea natura, ut si cadat, plurimas in partes, vitri instar, dissiliat. Mox: *Circa Vulcanalia*. Vulcanalia celebrabantur die 23 Augusti.

Ib. 9 *Stagnent, adcumulari*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 23 *Quando phthisin*. Ita quidem recentiores editiones. Corruptum morbi nomen in Ms. Reg. 1, qui habet *ithiriasin*. Sed, ut mihi videtur, ex Plinio altero Valeriano, qui multa e nostro excerpsit, emendandum, *phthiriasin*. Sic enim ille, de Re medica, Libr. IV, 1. *Contra phthiriasin succus ejus*, raphani, *adhibetur, qui solus potest tenuitate subtili ad imi corporis liniamenta cor penetrare. Ægyptii enim reges, quibus erat studium scrutari corpora mortuorum, & causas valetudinum, occulta fide recognoscere, in corde ipso nasci ejusmodi vitium prodiderunt*.

27, 11 *Odium his cum vite*. Odium illud de brassica intelligendum est, ut patet ex ipso Plinio Libr. XXIV, sect. 1. Raphani & brassicæ nomina sæpe confundit Plinius, ut jam sæpe prius monui.

Ib. 15 *Pastinacæ unum genus*. Hæc est pastinaca silvestris tenuifolia, C. B. Mox: *Alterum seritur*. Hæc autem est pastinaca sativa.

Ib. 22 *Virus illi*. Virus est sapor. Mox: *Hibiscum a pastinaca*. Hibisci nomine Plinius intelligit gracilius pastinacæ genus. Est pastinaca tenuifolia, quæ ad daucum pertinet. Porro: *Quam nostri Gallicam*. Pastinaca Gallica, seu daucus sativus. Tum: *Inter medica dicendum*. Infra Libr. XXV, sect. 64.

28, 2 *Gelduba*. De hoc castello sæpe agit Tacitus Hist. IV, 26 & seqq.

Ib. 11 *Torosior*. Carnosior.

Ib. 16 *Posca*. Posca conficiebatur aqua & aceto mixtis.

Ib. 21 *Juliæ Augustæ*. Julia, seu Livia, Augusti uxor.

29, 4 *Acetoque exacuendo*. Hoc est acetum scilliticum; de quo vide infra Libr. XX, sect. 39. Mox: *Masculum albis foliis*. Bene Mss. Reg. 1 & 2, & editio princeps. Hæc est scilla radice alba, C. B. Porro: *Femina nigris*. Est scilla vulgaris, radice rubra, C. B. Tum: *Est cibis gratum*. Est scilla esculenta, C. B. Tournefortio dicitur ornithogalum maritimum, radice esculenta. Diligenter distinguendæ sunt scillarum species, cum inter eas occurrant perniciales. Et: *Epimenidium vocatur*. Inter scillas esculentas ea sane est optima, ex qua & malva melleque pastillos confecit Epimenides, quibus vitam suam per 150 annos sustentasse fertur.

Ib. 20 *Bulbinem*. Bulbine est ornithogalum spicatum, unifolium, flore niveo, odorato. Lusitanis dicitur *Donzellas*. Mox: *Setanion*, *pythion*, *acrocorion*, *ægilopa*. Multi sunt in arvis bulbi, qui, cum simplex fuit vita, quærebantur, nunc in rerum abundantia ferme obliterati. At cum famelica cogunt tempora, iis adhuc misera hominum vita, ducibus suibus, pascitur. Porro: *Sisyrinchion*. Nomen retinet; speciesque sunt sisyrinchium majus, minus, & medium.

Ib. ult. *In Ægypto aron*. Arum in Ægypto maximum est.

31, 1 *Ut aspalax*. Hæc quidem de sponte nascentibus habet Theophrastus, Hist. Plant. I, 11. At quid sit aspalax, incompertum. In Mss. Reg. 1, Lang. & editione principe, *calax*. In Mss. Reg. 2, *galax*. Mox: *Perdicium*. Est dens leonis tuberosa radice. Tournefortius.

Ib. 16 *Omnibus corpus totum*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Emendabat Cl. Dalecampius, *omnibus radicum corpus lectum pingui cartilagine*. Forte tantum intelligendum, *constat*. Mox: *Schista autem*. Cepa schista, id est fissilis, ut & gethyum.

34, 22 *Castellatimque grumulis*. Ut castella per regiones dispersa, sic quoque grumulis disperguntur allia.

35, 7 *Compitalia & Saturnalia*. Compitalia celebrabantur die 2 Maii. Saturnalia, die 17 Decembris.

Ib. 20 *Allium est in arvis sponte nascens*. Est allium campestre, juncifolium, capitatum, purpurascens, majus, C. B. In arvis, cum frequentissimum nascitur, lac juvencarum odore suo inficit.

Ib. 25 *Est & silvestre*. Est allium silvestre, latifolium, C. B. Dictum quoque allium ursinum.

38, 13 *Hipposelinum*. Est apium Macedonicum, C. B. Mox: *Oreoselinum*. Est apium montanum, ampliore folio, C. B. Porro: *Rariore & leviore*. Forte melius, *& latiore*. Theo-

phrasto enim, Hist. Plant. VII, 4, est μαιώτερον ἢ πλατύτερον.

38, 24 *Tertium sessile*. Est lactuca capitata, C. B. Mox: *Esse enim nigras*. Est lactuca Romana, longa, dulcis, J. B. Lactuca folio obscurius virente, semine nigro, C. B. Porro: *Albas*. Est lactuca Romana non maculosa.

39, 1 *Rubentes*. Est lactuca maculosa, C. B. Lactnca fusci ac veluti purpurei coloris, Dod.

Ib. 7 *Picrida*. Picris, id est amara, est hieracium chondrillæ folio, radice succisa, majus, C. B. Mox: *Atræ, quæ meconis*. Est lactuca silvestris, odore viroso. C. B.

Ib. 19 *Prioris Camelii religio*. In *Camelii* nomine latet certe nomen medici, quem ante Musam Augustus habuerat. At quodnam sit ejus nomen divinare non licet, cum in hoc loco valde corrupti sint Mss. codices. Ad ductum literarum, quæ supersunt in Mss. emendabat Illustr. Hermolaus Barbarus, *cum priores caverent, religione nunc omni caret*.

Ib. 23 *Caprina lactuca*. Improprie dicitur lactuca. Est enim tithymalus latifolius. Vide infra Libr. XX, sect. 24. Mox: *Cappadociæ*. Mss. Reg. & editio princeps.

40, 2 *Intubi*. Intubus sativa, latifolia, sive endivia vulgaris, C. B. Mox: *Erraticum intubum*. Cichorium est silvestre. Porro: *De quo plura*. Infra Libr. XX, sect. 29, & XXI, sect. 22.

Ib. 24 *Beta*. Est beta alba, vel pallescens. C. B. Mox: *Nigrum*. Est beta rubra, vulgaris. C. B.

41, 9 *Medici nocentiorem*. Ita quidem recentiores editiones. Et beta largius sumpta nocet stomacho, teste Galeno. In Mss. Reg. Lang. Pintian. & editione principe, *innocentiorem*.

Ib. 23 *Brassica*. Supra Plinius, ut jam monui, multa dixit de raphano, quæ ad brassicam pertinebant. De brassica agit Cato, de Re rustic. Cap. 156, & 157.

42, 4 *Apianam*. Est brassica angusto apii folio, C. B.

Ib. 8 *Cyma a prima sectione*. Bene Mss. Reg. & editio princeps.

44, 6 *Qui semen trifolii*. Non semen trifolii, sed nitrum adspergendum est, cum brassica est trium vel quatuor foliorum, ut videre est apud Palladium in Februario, Tit. 24. Mox: *Est inter herbas genus inserendi*. Locus hic Plinii est observatione dignissimus. Sic adhuc in Hungaria betæ rubræ, insito capiti semine, inseruntur, & in prodigiosam magnitudinem excrescunt. In hac plantarum insitione peri-

tissimi sunt Sinenses, & mira florum connubia, quæ in pulcherrimos flores pullulant, conjungere gestiunt. Qua de re plura dicere non sinit notarum hæc brevitas.

44, 15 *Lapsana se vixisse*. Est raphanistrum arvense, flore albo. Tournefortius.

Ib. 19 *Abunde dictum*. Supra Libr. XVI, sect. 67. Mox: *Aliud genus incultius asparago*. Est asparagus silvestris, tenuissimo folio, C. B. Porro: *Mitius corruda*. Corruda est asparagus, foliis acutis. C. B. Corruda. J. B.

Ib. 25 *In Neside*. Nunc Nesita, prope Puteolos.

46, 10 *Nasci & arietis cornibus*. Fabula est, quam irridet Dioscorides II, 152. At in locis frigidis humidisque defodiuntur cornua, ut lætius citiusque crescant asparagi.

47, 8 *Vigoris significatio proverbio*. Cum vigor animi nasturtium manducantibus inesse putaretur, in imbelles hebetesque vulgatum erat proverbium, ἔσθιε κάρδαμον. Mox: *Ab æquinoctio autumni*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 17 *In Consulatu collega Quinti Flaminii*. Anno Urbis conditæ ccccxxi. In Mss. Reg. 1, & 2, *Quinti*.

48, 11 *Spongia*. Id est, radix. Mox: *Menthastrum*. De menthastro jam dictum supra.

Ib. 15 *Nomen suavitas odoris*. Nempe μίνθη dicebatur ἡδύοσμος. Mox: *Nomen declinaverant*. Mss. Reg. 1 & 2, & editio princeps. Porro: *Grato mensas odore*. Bene Ms. Reg. 2.

Ib. 21 *Nepetam*. De nepeta calaminthave, dictum supra.

Ib. ult. *Alterum ejus genus silvestre*. Est cuminum silvestre, capitulis globosis, C. B. Cuminoides vulgare. Tournefortius.

49, 3 *In Carpetania*. Ubi nunc Toletum in Hispania. Mox: *Olusatrum*. Olusatrum est dictum quoque hipposelinum & Smyrnium. Smyrnium appellatur ob odorem myrrhæ, quæ σμύρνα dicitur. De Smyrnio plura infra Libr. XXVII, sect. 109.

Ib. 13 *Æquinoctium autumnum*. Mss. Reg. Lang. & editio princeps. Mox: *In defossum cavata*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 19 *Vitia ejus — diximus*. Supra Libr. XIII, sect. 44.

50, 3 *Thymbram*. Thymbra est satureia Cretica, C. B. Differt autem a thymo, satureia, & calamintha, floribus verticillatim positis, ut observat Cl. Tournefortius Instit. Rei herbar. pag. 197. Mox: *Satureia dicta*. Hæc est satureia hortensis, sive cunila sativa Plinii, C. B. Porro: *Origano æmula*. Est origanum silvestre, cunila bubula Plinii, C. B.

50, 16 *Gith*. Est nigella angustifolia, flore majore, simplici, cæruleo, C. B. Ejus semen condiendis panibus gratum esse & utile docet Dioscorides III, 93. Mox: *Sacopenium*. De sacopenio vide infra Libr. XX, sect. 75.

51, 4 *Nomen a Græcis accepit*. Nomen rhœæ accepit a verbo ῥέειν, fluere. Mox: *De reliquis generibus*. Vide infra Libr. XX, sect. 76.

Ib. 21 *Unum gracile*. Est sinapi apii folio, C. B. Mox: *Alterum simile rapi foliis*. Est sinapi rapi folio, C. B. Tertium, sinapi erucæ folio, C. B. Porro: *Sisymbrio*. Sisymbrium est mentha silvestris, longiore folio, C. B. Mentastrum spicatum, folio longiore, candicante, J. B.

52, 2 *Latissimum nascitur*. Sisymbrium illud est mentha rotundifolia, palustris, seu aquatica, major, C. B. Mentha aquatica, sive Sisymbrium, J. B. Mox: *Ut diximus*. Supra Libr. VIII, sect. 41. Porro: *Thapsia, de qua diximus*. Supra Lib. XV, sect. 43.

Ib. 9 *Eo tenuior*. In Ms. Reg. 1, *eo tenerior*.

Ib. 12 *Lucubrationibus*. Nocturnis operibus vigiliisve. Mox: *Quæ mesa*. Quæ media, Græcis μέση.

Ib. 18 *In peregrinis fruticibus diximus*. Supra Libr. XIII, sect. 42.

Ib. 24 *Ocimum senecta degenerat*. Ocimum & serpyllum sunt diversa plantarum genera. Non possunt ergo nec ocimum, nec sisymbrium, aliaque, ita degenerare; qua in re cæcutiebat antiquitas. Mox: *In mentam*. Theophrastus, Hist. Plant. II, 5, εἰς μίνθην. Male editio princeps, *in zmintham*. Aliæ, *in calaminthanm*.

53, 1 *Ab limodoro*. Limodorum est orchis abortiva, violacea, C. B. Differt ab orchide radicibus fibratis; ut observat Cl. Tournefortius, Instit. Rei herbar. pag. 437.

Ib. 13 *In libro Cepuricon*. In libro rerum hortensium.

Ib. 20 *Siliquas una seri*. Ac præcipue ervum; auctor est Theophrastus, Hist. Plant. VII, 5. Mox: *Et sedi, quam aizoum*. De sedo, aizoove, dictum supra Libr. XVIII, sect. 45.

54, 3 *Sanguineis virgis*. De sanguineo frutice dictum supra Libr. XVI, sect. 30.

55, 3 *Raphani*. Hos raphanos intellige de brassica, ut sæpe alias apud Plinium.

Ib. 7 *Lapathum silvestre*. Lapathum illud silvestre est lapathum folio acuto, plano, C. B. Mox: *Rumex vocatur*. Est lapathum hortense, sive lapathum sativum; de quo vide infra Libr. XX, sect. 85.

56, 2 *Siliquaſtrum, od id piperitidis*. Siliquaſtrum, capſicumve, aut piperitis eſt piper Indicum vulgatiſſimum, C. B. Mox: *Libanotis*. Eſt libanotis ferulæ folio, ſemine anguloſo, C. B. Plura vide infra Libr. XXIV, ſect. 59. Porro: *Smyrnium*. De Smyrnio jam dictum ſupra ſect. 48. Tum: *De panace*. De quo ſupra Libr. XII, ſect. 58.

Ib. 14 *Apio eximunt*. Coqui, admixto apio, adimunt obſoniis aceti vim.

IN LIBRUM XX.

Pag. 57, lin. 5 *Pax ſecum*. Ita Mſs. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Fruſtra emendavit Gelenius, *pax ſimul*. Mox: *Amicitiaque*. Mſs. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

58, 3 *Alio rurſus abigente*. Hic eſt lapis theamedes; de quo plura vide infra Libr. XXXVI, ſect. 25.

Ib. 10 *Cucumim ſilveſtrem*. Eſt Cucumis ſilveſter, aſininus dictus, C. B. Vide ſupra Libr. XIX, ſect. 24.

59, 1 *Elaterio tempeſtivus eſt autumno*. Intelligitur, *ſuccus*.

Ib. 17 *Similem heliotropio*. Heliotropio tricocco, vel ſcorpiuro, de quo infra Libr. XXII, ſect. 29.

Ib. 24 *Ad ſolidum*. Ad ſolidum, vel integrum, obolum. De ponderibus ac menſuris vide infra Libr. XXI, ſect. 109. Mox: *Et hydropiſes*. In Mſs. Reg. & editione principe, *& hydropicis*.

60, 3 *Illiniunt*. Mſs. Reg. & editio princeps. Mox: xx, x *pondere*. In Mſs. Reg. 1, & 2, & editione principe, xxx *pondere*. Unde, ut videtur, legendum, xx, x *pondere*, id eſt viginti denariorum pondere. Male in recentioribus editionibus emendatum, *triginta denariorum pondere*: maxime cum ille cucumis violentiſſimum ſit remedium.

Ib. ult. *Eadem contrahit vomitiones*. Ita emendavit eruditus Harduinus, ſecutus Dioſcoridem II, 64, qui docet radicem peponis ſiccam in aqua mulſa, drachmæ pondere, potam, vomitum ciere. In Mſs. Reg. & editione principe, *eadem contra vomitiones*.

61, 6 *Millepedæ*. Millepeda aculeum habet in extrema cauda, quo, ut ſcorpio, venenum inſerit; vide plura infra Libr. XXIX, ſect. 39.

61, 10 *Defectum animi*. Defectum animi pellit. Forte librariorum errore verbum excidit. Mox: *Spongos a Græcis adpellata*. Cucurbita spongos, seu fungosa, est colocynthis fructu rotundo, minor, C. B.

Ib. 17 *Colocynthis*. Est colocynthis fructu aurantio simili. Tournefortius. Cucurbita minima, lutea, amara, J. B. Mox: *Utilior pallida*. Medicinis adhibetur, cum cœpit ad pallidum colorem vergere, ut docet Dioscorides, IV, 178. Porro: *Herbacea*. Cum viridis est & herbidi coloris.

62, 8 *Sativæ quoque rasæ*. Ramentorum sativæ succus.

63, 18 *Quod bunion vocant*. Napus ille bunion non est napus vulgaris, sed saxifragia hircina, J. B. quæ a Cl. Tournefortio dicitur tragoselinum. Deceptus est Plinius similitudine nominum, τῆς βουνιάδος, napi; & τοῦ βουνίου, bunii.

Ib. 23 *Buniada adpellant*. Bunias est napus silvestris, C. B. Mox: *Raphanum & silvestrem*. De raphano silvestri, sive armoracia, dictum est supra Libr. XIX, sect. 26.

64, 1 *Æstivi usus in Italia*. Male Mss. Reg. Lang. & editio princeps, *æstivosus in Italia*. Cl. Harduinus, *æstivo usus*.

Ib. 11 *Ad lagonoponon*. Ad iliorum dolorem, λαγόνων πόνον. Mox: *Phlegmoni ipsos*. Bene editio princeps. Phlegmon, sive inflammatio, est tumor ad tactum retinens, cum tensione, rubore, dolore pulsatorio & ardore.

65, 4 *In luto illitos*. Bene Mss. Reg. & editio princeps. Perperam omissum in recentioribus, *illitos*.

Ib. 20 *Et aurium*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *Summo cibo esse eos*. Primo cibo & a jejunis manducari raphanos. Porro: *Pastinacæ simile hibiscum*. De pastinaca & hibisco dictum supra Libr. XIX, sect. 27. At quæ hic habet Plinius conveniunt magis hibisco, seu althææ, quam pastinacæ. Althæam ad hos medicos usus semper adhibemus.

66, 6 *Celsus & podagris*. Celsus, IV, 24. Mox: *Staphylinos, quod pastinacam vocant*. Staphylinos est daucus vulgaris, seu pastinaca tenuifolia, silvestris Dioscoridis, vel daucus officinarum, C. B.

67, 10 *Gingidion*. Est gingidium foliis pastinacæ latifoliæ, C. B. Tordylium minus, limbo granulato, Syriacum. Morison.

Ib. 15 *Siser erraticum*. Siser est sisarum Germanorum, C. B.

68, 3 *Optimum Massiliense*. Sili, vel seseli, Massiliense, est feniculum tortuosum, J. B. Mox: *Creticum odoratissi-*

mum. Est seseli Creticum, minus, C. B. Tordylium Narbonense minus. Tournefortius.

69, 4 *Attrita sanant*. Attrita sunt calceamentorum attritus, adversus quos cepæ sunt utiles, teste Dioscoride II, 181.

Ib. 20 *Proximi*. Recentiores medici.

70, 2. *Pista est*. Mss. Reg. & editio princeps, *pisa est*.

71, 20 *Potu, vel cibo, vel illitu*. Vim illam allii testatur quoque Cl. Bajonus. Ejus famulus, natione Americanus, a serpentium morsibus sæpe sanatus est solo allio: de hoc remedio minime dubitabat, & omnibus hujusce regionis remediis anteponebat, semperque in pera habebat, cum ad venatum proficisceretur. Eo ita utebatur: allium parum attritum vulneri imponebat, deinde aliquot allii capita devorabat, *Mémoires pour servir à l'Histoire de Cayenne*, Tom. I, pag. 353. Mox: *Contra hæmorrhoidas*. Hic non agitur de hæmorrhoidibus, sed de serpente hæmorrhoide, cujus morsus sanguinem elicit mortemque infert. De qua vide Lucanum IX, 708, & Plinium infra sect. 81. Porro: *Aconitum — pardalianches*. Aconitum pardalianches, seu thora, C. B. est ranunculus cyclaminis folio, asphodeli radice. Tournefortius.

72, 5 *Crudum id dedere*. Ita Mss. Reg. 1, & 2, & editio princeps. In recentioribus editionibus, *crudum id tritum dedere*.

74, 1 *Quam caprinam vocant*. De hac lactuca caprina, quæ est tithymalus, jam dixi supra Libr. XIX, sect. 39. Vide & infra Libr. XXVI, sect. 39.

Ib. 8 *Quod Græci cæsapon*. Certe cæsapon non est sisarum, ut voluit eruditus Salmasius. Videtur esse aliqua lactucæ silvestris species, quam determinare non ita pronum est. In Ms. Reg. 1, *cæsapon*; & in Indice, *cæsapo*, *alibi gessato*. Mox: *Isatin*. Est isatis silvestris, angustifolia, sive glastum spontaneum, J. B.

Ib. 13 *Quarto infectores*. Est isatis sativa, vel latifolia, C. B. Et sativa & silvestri utuntur infectores, ut lanas colore cæruleo tingant.

Ib. 21 *Et ipsi, & foliis*. Male recentiores editiones, *& ipso* Ms. Reg. 2, *& ipsæ*. Emendandum certe fuit, *& ipsi*; nempe & ipsi cauli & foliis est scabritia. Mox: *Hieraciam vocent*. Teste Apuleio, Cap. 30, est lactuca silvatica. Hieraciæ, hieraciive nomen dedit ἱέραξ, accipiter.

76, 2 *Oxypori obolis*. Oxypori obolo. Oxypora autem dicuntur, quæ aceto condita servantur. Talia sunt multa apud

nos, maxime in provinciis, cucumis, portulaca, braſsica, aliaque legumina, quæ in hiemem ſervantur.

76, 19 *Meconidem*. De hac lactuca jam dixi ſupra Libr. XIX, Cap. 8.

77, 5 *Sine remediis eſt*. Ms. Reg. 1, & editio princeps.

78, 1 *Limonium vocant*. Eſt limonium maritimum, majus, C. B.

Ib. 11 *Erraticum*. Intubus erraticus eſt cichorium ſilveſtre. Mox: *Sativum autem ſerin*. Intubus ſativus, ſeu ſeris, eſt cichorium anguſtifolium.

79, 1 *Hedypnoida*. Hedypnois eſt dens leonis, latiore folio, C. B.

Ib. ult. *Criſpam, quam Selinoida*. Eſt braſsica anguſto apii folio, C. B. De braſsicæ generibus jam dictum ſupra Libr. XIX, ſect. 41.

80, 3 *Alteram leam*. Eſt braſsica alba vel viridis, C. B. Λεῖα dicitur, id eſt lævis. Mox: *Adpellata crambe*. Eſt braſsica arvenſis.

82, 22 *Utiliſsime imponi aſſerit*. Ita quidem editio princeps. At in Mss. Reg. 1, & 2, deeſt verbum, *aſſerit*. Unde melius ſupplendum, *adſeverat*. Sic enim loquebantur antiqui.

83, 3 *Suaviſsima eſt cyma*. Cyma eſt ipſorum braſsicæ caulium tenerior delicatiorque cauliculus.

Ib. 10 *In vicem pſilothri*. Pſilothrum eſt medicamentum ad evellendos pilos.

Ib. 17 *Silveſtris, ſive erraticæ*. Silveſtris braſsica; de qua modo ſupra dixi.

84, 22 *Lapſana eſt*. Lapſana eſt raphaniſtrum arvenſe, flore albo, ut jam dixi ſupra Libr. XIX, ſect. 41. Mox: *Sinapi ſimilis*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Male emendatum in recentioribus editionibus, *napi ſimillimis*.

85, 1 *Marina braſsica*. Eſt ſoldanella maritima, minor, C. B. Mox: *Scillarum*. De ſcilla dictum ſupra Libr. XIX, ſect. 30.

86, 8 *Quadrinis diebus*. Mss. Reg. & editio princeps, *quadrimis*.

87, 22 *Bulbinem*. Bulbine eſt hyacinthus comoſus, major, purpureus, C. B. Muſcari arvenſe, latifolium, purpuraſcens. Tournefortius. Mox: *Bulbus, quem vomitorium*. Bulbus ille vomitorius eſt hyacinthus racemoſus, moſchatus, C. B. Porro: *Habet nigra*. Mss. & editio princeps.

Ib. ult. *Aſparagi*. De aſparagis dictum ſupra Libr. XIX, ſect. 42.

89, 14 *Diſtinguitur ſexu*. Mas eſt apium hortenſe, ſeu pe-

troselinum vulgo, C. B. Femina est apium, vel petroselinum crispum, C. B.

90, 9 *Apiastrum — melissophyllon*. Est melissa hortensis, C. B. Mox: *Venenatum in Sardinia*. Apiastrum illud venenatum est ranunculus palustris apii folio lanuginosus, C. B. Frequens est in Sardinia, nervosque ita contrahit, ut eo manducato enecti ridere videantur: unde proverbium, risus Sardonicus. Porro: *Olusatrum*. De olusatro, oreoselino, & helioselino, dictum supra Libr. XIX, sect. 48.

91, 11 *In sole positum*, *vermes*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra recentiores addunt, *vermes afferre*.

Ib. 22 *Odoratu*. Mss. Reg. 1, & 2.

92, 16 *Silvestri ocimo*. Silvestre ocimum est clinopodium arvense, ocimi facie, C. B.

93, 3 *Stimulanda diximus*. Supra Libr. XIX, sect. 44, ubi dictum de eruca. Mox: *Tria folia silvestris erucæ*. Id ad morbum regium sanandum referunt Plinius alter Valerianus II, 59, & Florentinus in Geopon. XII, 26.

Ib. 7 *Ut diximus*. Supra Libr. XIX, sect. 44; & ibi de nasturtio. Mox: *Alterum est nigrius*. Est nasturtium silvestre.

95, 20 *Cephalæa*. Cephalæa est inveteratus capitis dolor.

96, 16 *Alsiosisque*. Alsiosi dicuntur, qui sunt naturæ frigidioris, & facile a frigore læduntur.

97, 9 *Cum strychno*. Strychnus est solanum.

98, 4 *Sanguisugam exhauserint*. Bene Ms. Reg. 2. Mox: *Mentastrum*. De menta dictum supra Libr. XIX, sect. 47.

100, 11 *Utrisque dejectis*. Dejectis mentæ & pulegii surculis.

Ib. 18 *Femina efficacior*. Femina est pulegium latifolium, C. B. Menta aquatica seu pulegium vulgare. Tournefortius. Mox: *Mas candidum*. Mas est pulegium latifolium, alterum, C. B. Menta aquatica, pulegium mas dicta. Tournefortius.

101, 17 *Silvestri ad eadem*. Pulegium silvestre est calamintha pulegii odore, sive nepeta, C. B.

102, 7 *Nepetæque*. Cum pulegium & nepetam hic clare distinguat Plinius, hæc nepeta est nepeta vulgaris Tragi; seu cataria major, vulgaris. Tournefortius. Mox: *Æstate sedant calores*. Inde nobis nunc mos est æstate pastillos ex menta conficere.

Ib. 18 *Cuminum silvestre*. Est cuminum silvestre capitulis globosis, C. B. Cuminoides vulgare. Tournefortius. Mox: *Sativo magnus*. Cuminum sativum est cuminum semine

longiore, C. B. Feniculum Orientale, cuminum dictum. Tournefortius.

103, 7 *In ligmate*. Ligma, vel ecligma, ori impositum sensim liquescit. Mox: *Africano privatim*. Mss. Reg. & editio princeps.

104, 2 *Ammi*. Est ammi parvum foliis feniculi, C. B. Feniculum annuum origani odore. Tournefortius.

Ib. 16 *De cappari satis diximus*. Supra Libr. XIII, sect. 44.

105, 5 *Stomacho inutile esse*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *Ligusticum aliqui panacem*. Supra Libr. XIX, sect. 50. Porro: *Ut diximus, falso*. Ibid. Libr. XIX, sect. 50.

Ib. 11 *Præter sativam*. Quæ satureia est, ut dictum est supra loc. cit. Mox: *Quæ bubula*. Est origanum silvestre, cunila bubula Plinii, C. B.

Ib. 21 *Alia cunila, gallinacea*. Est origanum Heracleoticum, cunila gallinacea Plinii, C. B.

106, 2 *Cunilago vocatur*. Est conyza mas Theophrasti, major Dioscoridis, C. B. Virga aurea major, foliis glutinosis & graveolentibus. Tournefortius.

Ib. 9 *Quæ mollis vocatur*. Est conyza femina Theophrasti, minor Dioscoridis, C. B. Virga aurea minor, foliis glutinosis & graveolentibus. Tournefortius. Mox: *Altera thuris*. Est conyza mas, de qua modo supra. Improprie autem illam appellabant libanotidem.

Ib. 15 *Sativa quoque*. Sativa cunila, ut jam dictum.

Ib. 23 *Suis dicentur locis*. Vide supra Libr. XIX, sect. 62, infra Libr. XXI, sect. 32. Libr. XXIV, sect. 59. Mox: *Piperitis, quam & siliquastrum*. De piperitide, capsicove sive siliquastro, dictum supra Libr. XIX, sect. 62. Porro: *Castor & aliter*. Altera hæc est capsici species.

107, 4 *Origanum, quod in sapore*. Est origanum onites, C. B. Onites dictum, quod ab asinis præcipue expetatur; & prasion, ob viridem foliorum colorem.

Ib. 11 *Tragoriganum*. Quod ab hircis expetatur, dictum tragoriganum. Est satureia Cretica, C. B. Thymbra legitima Clusii. Tournefortio thymbra Cretensis. Nostris quoque in montibus nascitur.

Ib. 24 *Quod onitin vocant*. Utilius eo, quod onitin vocant. Forte *eo* librariorum incuria excidit. Plinio suffragatur Galenus, de Fac. simpl. med. pag. 215.

108, 17 *Cum fico trita*. Bene editio princeps. Mox: *Lepidium*. De lepidio, Gith, melanthiove, dictum supra Libr. XIX, sect. 51, & 52.

109, 13 *Lacte mulierum*. Ita Mss. Reg. Antiquitus dictum *lacte* pro *lac*. Mox: *Ut hyoscyami*. De hyoscyamo dicetur infra Libr. XXV, sect. 17.

Ib. 22 *Anesum*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Anesum est anisum herbariis, semine majori, C. B.

111, 1 *Potumque decoctum*. Mss. Reg. & editio princeps.

113, 2 *Transmarino alienatur*. Sacopenium Italicum in totum discrepat a sacopenio sagapenove transmarino. Sagapenum transmarinum est liquor ferulaceæ herbæ, quæ in Media nascitur, teste Dioscoride, III, 95.

Ib. 11 *Papaveris sativi*. De tribus papaveris generibus dictum supra Libr. XIX, sect. 53.

Ib. 25 *Opium vocant*. Mss. Reg.

114, 2 *Postumii Licinii Cæcinæ*. Ita editio princeps. Nec aliter in Mss. Reg. 1, & 2. *Post. Licinii Cæcinæ*. Mox: *In Hispania Bavili*. Ita libri omnes scripti & editi. Id nomen exprimere videtur, quod Itali dicunt *Balivo*. Inde forte, ut observat Cl. Harduinus, legendum *bajuli*. Antiquum enim fuit eorum judicum nomen.

Ib. 10 *Diacodion vocant*. Diacodion fit ex papavere albo.

Ib. 16 *Collyriis addi*. Collyria proprie medicamenta sunt, quæ in oculorum morbis adhibentur. Mox: *Lexipyretos*. Ita dicti, quod febres fugent, ἀπὸ τοῦ λήγειν πυρέτους.

115, 14 *Rhœam vocavimus*. De rhœa, dictum supra Libr. XIX, sect. 53.

Ib. 18 *Ceratitin vocant nigrum*. In hortis tantum apud nos nascitur. Est papaver hortense, nigro semine, silvestre Dioscoridis, nigrum Plinio, C. B.

116, 1 *Alii paralion*. Paralion, id est maritimum; quod mari proximum maxime nascitur. Mox: *Heraclion vocatur*. Papaver illud heraclion est peplus, sive esula rotunda, C. B. Tithymalus rotundis foliis, non crenatis. Tournefortius.

Ib. 19 *Tithymalon, mecona*. Tithymalus ille est peplis maritima, folio obtuso, C. B. Tithymalus maritimus, folio obtuso, aurito, rubro perinde ac caule. Tournefortius. Est flore albo; & forte apud Plinium librariorum incuria excidit, *flore*.

120, 9 *Majorem Græci malopen*. Malva illa major est malva rosea, folio subrotundo, flore dilutius rubente, C. B. Mox: *Alteram ab emolliendo ventre*. Hæc est malva hortensis, quam colebant manducabantque Romani. Nunc quoque cibus est in insulis Ægæi maris, toto Oriente, & maxime apud Sinenses populos; ita ut mirum sit a nobis ita ne-

gligi. Porro: *Radices albæ*. Sunt intus albæ. Dioscorid. III, 133.

120, 20 *Valent & contra venena*. Corrupte Mss. *contra phystim*, alii *psitim*, *venena*. Merito opinatur eruditus Harduinus emendandum, *contra psimmithii venena*. Malvam enim decoctam cum radicibus valere contra epotum psimmithium, ψιμμιθίου δὲ ποθέντος, testatur Dioscorides, II, 163.

122, 5 *Permeatus suaves*. Ita Mss. Reg. 1, Colb. 2, & editio princeps. In Ms. Colb. 1, & recentioribus editionibus, *pari meatus*.

Ib. 22 *Silvestre, quod alii oxalidem*. Est acetosa pratensis, C. B. Oxalis vulgaris, folio longo, J. B.

123, 1 *Oxylapathon*. Est lapathum folio acuto, plano, C. B. Hoc præcipue est in medicinæ usu. Mox: *Hydrolapathon*. Est lapathum aquaticum, folio cubitali, C. B. Porro: *Hippolapathon*. Est lapathum hortense, latifolium, C. B. Lapathum majus, sive rhabarbarum Monachorum, J. B.

Ib. 8 *Si colluatur succus*. In Ms. Reg. 2 *coluatur*. Male recentiores editiones, *coletur*. Emendandum fuit, *colluatur*. Sic enim Marcellus Empiricus, Cap. 12. *Lapathi radix in aceto acerrimo coquitur, atque eo aceto dentes conluuntur, vel foventur*. Plinius alter Valerianus, I, 38. *Agrestis lapathi, quod alii rumicem dicunt, radix — cum aceti cyathis quinque cocta, in ore aceto tento, dolorem dentium tollit*.

124, 4 *Bulapathon*. Bulapathum differt tantum radice altiore longioreve. Canadensibus populis est quidem radix sua longa, quam vocant, ut jam dixi supra, Tsioterese-goa; at cum sit aromatica, & ab Europæis, qui hic degunt, appelletur *anisum silvestre*, forte non pertinet ad lapathum. Egregiæ sunt ejus virtutes. In pulverem redacta, & manus plenæ mensura in aqua pota, maximam famem sedat, & exhaustas vires statim reficit: optima quoque adversus insolationes; & inter vulneraria medicamenta præstantissima. De ea vide P. Lafitau, *Mémoire sur le Ginseng*, pag. 83. Mox: *Sinapi, cujus — tria genera diximus*. Supra Libr. XIX, sect. 54.

Ib. 17 *Comitialibus tædiis*. Bene editio princeps. In Mss. Reg. 1, & 2, *comitialibus tædis*. Male emendatum in recentioribus editionibus, *comitialibus tepidum*.

Ib. 22 *Suffocatos excitat*. Bene Mss. Reg. 1, & 2. Comitialis morbus maxime ad homines pertinet, vulvarum conversio ad feminas. Recte ergo dictum, *suffocatos*. Nec fuit

emendandum, *ſuffocatas*. Mox: *Tordylion*. De seseli Cretico, vel tordylio, jam dictum supra sect. 18.

125, 7 *Litanicos*. Ita quidem Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *lithanicos*. Quid sint litanici incompertum. Videtur emendandum esse, ut multis placet, *tetanicos*. Tetanum i. e. spasma musculorum, sæpe memorat Plinius, ut & tetanicos.

Ib. 24 *Inter silvas tacta*. Id est, tractata, cum de silvis silvestribusque arboribus ageretur. De arca jam dictum supra Libr. XVI, sect. 66.

126, 1 *Marrubium*. Marrubium prasion est marrubium album, vulgare, C. B.

Ib. 11 *Sorberi jejunis*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 15 *Rursus decocto*. Mss. Reg. & editio pr.

127, 5 *Nigrum*. Est marrubium nigrum, fœtidum, ballote Dioscoridis, C. B.

Ib. 6 *Ipsumque ovum infundit melle*. De hoc medicamento Marcellus Empiricus, XVII, 125. *Ovum incoctum in calicem defunditur; & testa ejus succo marrubii impletur, & in ipsum calicem defunditur, & mellis optimi despumati tantumdem. Omnia hæc inter se permiscentur, ac tepefacta hauriuntur: miro modo vomicas rumpunt, & ad sanitatem laborantem stomachum perducunt.*

Ib. ult. *Sisymbrium silvestre*. Est mentha silvestris longiore folio, C. B. Menthastrum spicatum, folio longiore, candicante. J. B.

128, 2 *Quod in riguis nascitur*. Est nasturtium aquaticum, supinum, C. B. Sisymbrium cardamine, sive nasturtium aquaticum, J. B.

Ib. 23 *Cum aneso illitum*. Forte emendandum, *anetho*. Sic enim ad hunc morbum habent Marcellus Empiricus, Cap. 15, & Plinius alter Valerianus I, 52.

129, 15 *Blitum iners*. Nomen ei βλιτὸν, id est rejiciendum, quod olus sit vile & insipidum. Mox: *Convicium feminis*. Feminæ fatuæ dicebantur bliteæ; ut videre est apud Plautum in Trucul. Act. IV, scen. 4.

Ib. 23 *Meum*. Est meum foliis anethi, C. B. Adhuc apud Plinium, *aneso* pro anetho. Alterum genus est meum latifolium adulterinum, C. B. Meum alterum, Italicum quibusdam, J. B.

130, 1 *Multis, obliquis, nigris*. Bene ed. pr.

Ib. 8 *Feniculum — ut diximus*. De feniculo dictum supra

Libr. VIII, sect. 41. Mox: *Et in sole*. Mss. Reg. & editio princeps. Porro: *E semine recenti*. Mss. Reg.

130, 15 *Fit & e radicibus*. Mss. Reg. 1, & 2. Mox: *Hippomarathron*. Est hippomarathrum sphærocephalon, P. Alpin. Feniculum altissimum, sphærocephalon. Tournefortius. Porro: *Brachiali crassitudine*. In Mss. Reg. 1, & 2, *bracchioli*.

131, 5 *Urinam ciet*. Ms. Reg. 2.

Ib. 18 *Calculos præcipue pellit*. Est & crithmum, sive feniculum maritimum minus, C. B. Cujus maxima vis diuretica. Vide Cl. Plumerium, *Journal de Trévoux*, an. 1703, pag. 1685.

132, 12 *Femina putatur*. Est ferula femina Plinii, C. B. Ferula folio feniculi, semine latiore & rotundiore, J. B.

Ib. 20 *Vulvis utilis*. In Mss. Reg. & editione principe, *vultui utilis*. Mox: *Et ad omnia ea vitia*. Ad omnes morbos supra recensitos. Porro: *Lingulæ mensura*. Mss. Reg. & editio princeps.

133, 3 *Inter hortensia diximus*. De carduis dictum supra Libr. XIX, sect. 43. Mox: *Unum fruticosius*. Est cinara silvestris, latifolia, C. B. Carduus scolymos, silvestris, J. B. Eo adhuc victitant Græci, qui insulas Ægei maris habitant, in suis jejuniis.

Ib. 19 *Ante discessum ab hortensiis*. In Mss. Reg. 1, & 2, *& discessum*. In editione principe, *& ante discessum*. Recentiores, *sed discessuri*. Mox: *Opopanacis*. Opapanax est gummi sphondylii majoris. Herba vero ipsa est sphondylium majus, sive panax Heracleum quibusdam, J. B. Panax sphondylii folio, sive Heracleum, C. B.

Ib. ult. *Et ammi*. Bene Mss. Reg. 1, & 2.

134, 4 *Magnus Antiochus rex*. Antiochus III, Philometor, Syriæ rex. Mox: *Omnia venenata*. Mss. Reg. & ed. pr.

IN LIBRUM XXI.

Pag. 135, lin. 1 *Seri & coronamenta*. Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

136, 5 *Struppos adpellantes*. Mss. Reg. 1, 2, & Camerac. Vide & Festum verbo, *stroppus*.

Ib. 9

Ib. 9 *A serendo serieve.* In Mss. Reg. 1, Camerac. Lang. *serive.* Emendandum fuit, *serieve;* ut conjecerat eruditus Harduinus.

137, 9 *P. Claudius Pulcher.* Consul fuit anno Urbis conditæ DLXX. Mox: *Philyræ.* Tenuis instar philyræ.

Ib. 22 *Et hinc severitas.* Mss. Reg. 1, & 2.

138, 11 *Serapio cognominabatur.* De illo cognomine jam dictum supra Libr. VII, sect. 10.

139, 18 *Supra dictos.* Præter dictos ante scriptores.

Ib. 26 *In rubo.* In cynosbato, de quo supra Libr. XVI, sect. 71.

140, 7 *Homero teste.* Iliad. Ψ'. vers. 186. Mox: *Ut diximus.* Supra Libr. XIII, sect. 2. Porro: *Prænestinam.* Est rosa versicolor, C. B. Rosa Prænestina, alba & versicolor, J. B. Tum: *Campanam.* Est rosa alba, vulgaris major, C. B. Rosa candida plena & semiplena, J. B. Et: *Milesiam.* Est rosa rubra, multiplex, C. B. Rosa rubra flore valde pleno & semipleno, J. B.

Ib. 14 *Trachiniam.* Est rosa purpurea, C. B. Rosa rubello flore majore, multiplicato, sive pleno, incarnata vulgo, J. B. Mox: *Alabandicam.* Est rosa silvestris, flore pleno, C. B. Rosa eglantina, flore pleno, J. B. Porro: *Spineolam.* Est rosa odore cinnamomi, flore pleno, C. B. Rosa minor, rubello multiplicato flore, asperis spinis armata, J. B. In Ms. Reg. 2, & editione principe, *spinosam.*

Ib. 19 *Centifoliam vocant.* Est rosa alba, minor C. B. Rosa lacteola, J. B.

141, 3 *A Græcis lychnis.* Rosa illa Græca & inodora est rosa campestris, spinis carens, biflora, C. B. Mox: *Extremas velut ad cardines.* Mss. Reg. & editio princeps. Sic Granius apud Nonium dixit: *Sonat impulsa cardo regia.* Porro: *Alia Græcula.* Est rosa silvestris, odorara, flore albo, C. B.

Ib. 10 *Mosceuton.* Ex Plinii descriptione videtur esse rosa transmarina, de qua jam supra dixi Libr. XX, Cap. 21, not. 2.

143, 3 *Rubens lilium.* Est lilium purpureocroceum, C. B. Mox: *In Phaselide.* Convallis est Judææ, ut videre est apud Plinium, XIII, sect. 9. Inde lilium Phaselidis olim dictum est *lilium convallium*, Cantic. Cantic. II, 1.

Ib. 10 *Narcissum vocant.* Est narcissus albus, circulo croceo vel luteo, C. B. Narcissos liliis junxit Plinius, quod & narcissus λειριον a Græcis diceretur. Mox: *Alterum genus.* Est narcissus albus, circulo purpureo, C. B. Porro: *In radice sunt.* Narcissi folia bulbo adhærent, non cauli.

Ib. 14 *Calyx herbaceus*. Theophrasto, Hist. Plant. VI, 6, non calyx, sed caulis dicitur herbaceus. Mox: *Omnes serotini*. Nec aliter Theophrastus, loc. cit. nempe post Arcturum, seu Arcturi occasum, de quo dictum est Libr. XVIII, sect. 74. At & vernos habemus narcissos.

Ib. 18 *Suspenduntur in fumo*. Aliud in liliis a nobis observatum est, de quo Cl. Tournefortius, Instit. Rei herbar. pag. 371. *Lilii albi caulis cum floribus amputatus & suspensus, auctore Gesnero, semen profert: quod feliciter etiam Parisiis sæpe expertus sum*.

Ib. 24 *Violis honos*. Violarum nomine non modo violam, sed & leucoium intelligit Plinius.

144, 5 *Calatiana*. Ita Ms. Reg. 1, & editio princeps. Calatiana autem dicta est a Calatia, oppido Italiæ. Nec est viola; sed videtur esse digitalis lutea, magno flore, C. B. Mox: *Caltha*. Caltha non videtur esse leucoium, ut quidam volunt. Porro: *Marinam*. Est leucoium maritimum.

Ib. 11 *Scopam regiam*. Dalecampio aliisque scopa regia videtur esse millefolium nobile, Trag. Tanacetum minus, album, odore camphoræ, sive Achillæa Dioscoridis, C. B. Mox: *Bacchar quoque*. Bacchar videtur esse aster luteus, radice odora, C. B. Juxta quosdam tamen est conyza major, vulgaris, C. B. Ejus radix cinnamomum redolet.

Ib. 19 *Combretum*. Juxta Anguillaram est gramen hirsutum, capitulo globoso, C. B.

Ib. 24 *Asaron*. Vide supra Libr. XII, sect. 28. Asarum autem dicitur a particula negativa, α & σαίρω, orno.

145, 9 *Dein Lyciæ monte Olympo*. Ms. Reg. 1. In Ms. Reg. 2, & editione principe, *Lyciæ Olympo*. Frustra in recentioribus emendatum, *deinde Lycio, monte Olympo*. Fuit enim & Olympus mons in Lycia.

146, 4 *Atteri pede, quo melius provenit*. Ita editio princeps, nec aliter Ms. Reg. 1, licet habeat, *pedoque*. In Ms. Reg. 2, & editionibus recentioribus, *pereundoque*. Mox: *Homerus tres laudat*. Homer. Iliad. ⊥ vers. 348.

147, 5 *Amaracus*. Amaracus est majorana vulgaris, C. B.

Ib. 25 *Laudatissima in Illyrico*. Est iris Illyrica, C. B.

Ib. ult. *Proxima in Macedonia*. Est iris alba, Florentina, C. B.

148, 2 *Habet Africana*. Videtur esse iris Asiatica, cærulea, polyanthos, C. B. Iris Asiatica, cærulea, omnium iridum amplissima, Dalmaticæ affinis, J. B. Mox: *Raphanitis*. Est iris biflora, flore minore, odore lilii convallium, C. B.

Mox: *Rhizotomos*. Est iris angustifolia, prunum redolens, minor, C. B. Porro: *Subrufa*. Radix est, quæ intus rufa est. Tum: *Optima*. Iris Illyrica & Macedonica; cum tunduntur, sternutamenta movent.

Ib. 20 *Saliunca*. Ruellio, Dalecampio aliisque saliunca est nardus Celtica, quæ est valeriana Celtica. Tournefortius.

Ib. 25 *Metallum esse cœperit*. E saliunca, ut e metallis, vectigal exigebatur.

149, 1 *Polion*. Polium nomen habet a πολιός; canus quod teste Dioscoride III, 124. corymbos habet cæsariei canæ similes.

Ib. 5 *Folia ejus*. Id Dioscorides IV, 135, non de polio, sed de tripolio tradit. Tripolium est aster maritimus, palustris, cæruleus, salicis folio. Tournefortius.

Ib. 14 *In cocco*. Coccum rubens est granum, de quo dictum supra Libr. IX, sect. 65.

Ib. 18 *Ianthinum adpellavimus*. Supra sect. 14.

150, 12 *Holochrysi*. Holochrysos & apud nos paucis ab annis jam colitur. Mox: *Omnes autem hi flores*. Ms. Reg. & editio princeps.

Ib. 18 *Petilio ipsa nomen*. Petilio Italia nomen imposuit. Petilium est cyclamen orbiculato folio, inferne purpurescente, C. B. Mox: *Luteus & bellio*. Est bellis lutea, foliis profunde incisis, major, C. B. Chrysanthemum folio minus secto, glauco, J. B.

151, 3 *Chrysocome*. Videtur esse elichrysum Orientale, C. B. Stœchas citrina, floris & magnitudine & colore speciosa, J. B.

Ib. 14 *De quo plura alias*. Infra Libr. XXV, sect. 67. Mox: *Colossinus*. Color est inter candorem & purpuram, ita dictus ab urbe Colossis in Phrygia, in qua eo colore tingebantur lanæ.

Ib. 18 *Abunde diximus*. Libr. XVI, sect. 62.

Ib. 24 *Melothron*. Melothron videtur esse bryonia aspera sive alba, baccis rubris, C. B. Mox: *Spiræa*. Frutex ille nomen retinet. Porro: *Cneoron*. Non est casia aromatica, de qua dictum supra Libr. XII, sect. 45, sed altera, de qua mox infra agitur. Tum: *Cunilaginem*. De cunilagine jam dictum Libr. XX, sect. 63. Et *Mellissophyllon*. Melissophyllon pabulum apibus suave; unde & dictum est apiastrum. Vide quoque supra Libr. XX, sect. 45.

152, 9 *Minyanthes — alii asphaltion*. Est trifolium bitumen redolens, C. B. Trifolium asphaltites, sive bituminosum,

odoratum, J. B. Mox: *Alterum acuto*. Est trifolium montanum, purpureum, folio acuto, crenato, C. B. Porro: *Tertium ex omnibus*. Est trifolium parvum.

Ib. 13 *Myophono*. Myophonon est aconitum, de quo infra Libr. XXVII, sect. 2. Tum: *Utuntur e ferulis*. Utuntur & ferularum corymbis, seu umbellis. Et *Edere flore*. De quo dictum Libr. XVI, sect. 62; ut & de alio, quod sequitur.

Ib. 18 *Cneori duo genera*. Cneorum, thymelæave, cujus plures novimus species.

Ib. 22 *Creticum vocatur*. Est origanum Creticum, latifolium, tomentosum, seu dictamnus Creticus. Tournefortius.

Ib. 16 *Et conyzæ*. De duobus conyzæ generibus dictum supra Libr. XX, sect. 63.

Ib. 23 *De qua diximus*. Supra ibid. sect. 64. Mox: *Jovis flos*. Est pulsatilla,

154, 2 *Phlox vocatur*. Est viola tricolor, hortensis, repens, C. B. Jacea tricolor, sive Trinitatis flos, J. B. Mox: *Helenium*. Helenium hoc Ægyptium videtur esse helianthemum frutescens, folio majoranæ incano. Tournefortius. Cistus humilis, 1. Clus.

Ib. 8 *Abrotonum*. Abrotonum propagat se & vacuum, id est sine semine, cum ejus cacumen radices agit, melius adhuc semine.

Ib. 13 *Adonium*. Abrotonum Adonium, quod in Adonidis hortis, id est cadis testave plantatur.

Ib. 16 *Leucanthemum*. De hoc vide & infra sect. 93, & Libr. XXII, sect. 26. Mox: *Amaracum*. Amaracus, sive sampsuchus, est majorana.

Ib. ult. *Nyctegreton*. Ms. Reg. 2. Nyctegreton est lunaria, de qua multæ semper traditæ sunt fabulæ.

155, 21 *Anemone*. Anemone illa est pulsatilla, neque est bulbosa. Mox: *Dicetur in medicinis*. Infra sect. 94. Porro: *Œnanthe*. De œnanthe vide infra sect. 95. Tum: *Anemones, quæ limonia*. Anemone illa limonia, seu pratensis, est pulsatilla crassiore folio, majore flore, C. B.

156, 5 *Hyacinthum comitatur fabula*. Hyacinthus ille scriptus, seu delphinium Ajacis, est delphinium hortense, flore majore & simplici cæruleo. Tournefortius. Delphinium nectariis monophyllis, caule simplici, Linn. In ejus flore inscriptæ leguntur literæ Græcæ A I.

Ib. 9 *Heliochrysos*. Est chrysanthemum, de quo plura infra sect. 96. Mox: *Ex auro, quod apyron*. Aurum est nativum, quod ignem non expertum est.

Ib. 16 *Alterum genus lilii*. Est lilium rubens, de quo dictum supra sect. 11. Mox: *Tiphyon* Juxta J. Bodæum est narcissus Persicus Clusii. Porro: *Pothos*. Pothos candidior est jasminum vulgatius, flore albo, C. B. Crediderim alterum esse jasminum Hispanicum, flore majore, externe rubente, J. B.

Ib. 22 *Tertium genus lilii*. Est lilium purpureum, narcissusve, de quo dictum supra sect. 12. Mox: *Spinæ flore*. Spina illa est acanthus aculeatus, de quo plura infra Libr. XXII, sect. 34. Porro: *Spinæ albæ*. De spina alba vide Libr. XXIV, sect. 66.

157, 3 *In modum lineæ*. Linea est formido, funiculusve puniceis aliorumque colorum pennis interstinctus, quo apri, cervique in venatione terrentur. De eo Vergilius, Georg. III, 372.

Ib. 7 *Violæ albæ trimatu*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 15 *Purgata ac pura sint*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 19 *Apiastrum*. Est apium silvestre, lacteo succo turgens, C. B. Thysselinum. Tournefortius. Minime vero melissophyllum, de quo mox infra agit Plinius.

158, 26 *Ægolethron*. Ægolethron juxta Cl. Tournefortium est chamærhodendros Pontica, maxima, mespili folio, flore luteo. Tournefortius, Corollar. pag. 42. De hac planta, noxioque melle, si apes ea pascantur, curiose scripsit idem Cl. vir *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1704, pag. 345, & seqq. Aliter tamen de ægolethro scripsit Cl. Gleditsch, quem vide, *Mémoires de l'Académie Royale de Berlin*.

159, 7 *Suis locis dicemus*. Infra Libr. XXIX, sect. 31.

160, 16 *Mons est Carma*. Ita Mss. Reg. 1, & 2, & Colb. 2.

161, 1 *Ambulatorium*. Id est mobile, quod pro voluntate possit deprimi aut attolli.

Ib. 12 *Deesse censeatur*. In Mss. Reg. 1, & 2, & editione principe, *sentiatur*. Mox: *Posuisse conveniet*. Ita editio princeps.

162, 3 *Quæ Punica*. Et candidissima.

Ib. 7 *Propoli — de qua diximus*. Supra Libr. XI, sect. 6.

163, 6 *Tamnum*. Est tamnus racemosa, flore minore, luteo pallescente. Tournefortius. Mox: *Ruscum*. Ruscus est myrtus silvestris; de quo infra Libr. XXIII, sect. 83, & hoc Libro XXI, sect. 100. Porro: *Batin marinam*. Batis marina est crithmum, sive feniculum maritimum, majus, odore apii, C. B. Hortensia a marina non differt. Vide & infra Libr. XXVI, sect. 50.

Ib. 10 *Colocaſia*. Eſt arum maximum Ægyptiacum, quod vulgo colocaſia, C. B. faba Ægyptia, P. Alpin. Radix ejus eſt prædulcis & edulis. Mox: *Araneoſo*. In fila ac veluti lanas ſequaces morſu trahitur, teſte Martiali, Epig. XIII, 57.

Ib. 15 *Perſonata*. Perſonata eſt echios, de qua plura infra Libr. XXV, ſect. 58. Mox: *In noſtris amnibus*. In Mſs. Reg. Colb. Thuan. & editione principe, *in noſtris manibus*. Inde emendandum videtur, *in noſtris mœnibus*, ut jam monuit eruditus Harduinus. Certe perſonata non naſcitur in amnibus.

Ib. 22 *Anthalium*. Juxta Dalecampium eſt Cyperus anguſtifolius, eſculentus, C. B. Italis dicitur *Tarſi*. Mox: *Œtum*. Juxta Caſparem Bauhinum forte eſt rapum Americanum bryoniæ foliis.

Ib. ult. *Arachidna* — *&* *aracos*. Juxta Cluſium & Joannem Bauhinum eſt ſolanum tuberoſum, eſculentum, C. B. Erravere Plinius & Theophraſtus, cum dixere iis nec herbam, nec folium eſſe. Mox: *Candryala*. Mſs. Reg. eſt chondrilla.

164, 5 *Hypochœris*. Eſt hieracium minus dentis leonis folio ſubaſpero, C. B. Mox: *Caucalis*. Servat nomen. Eſt caucalis arvenſis, echinata, latifolia, C. B. Porro: *Anthriſcum*. Eſt ſcandix Cretica minor, C. B. Pecten Veneris, tenuiſſime diſſectis foliis, J. B. Tum: *Scandix*. Eſt tragopogon pratenſe luteum, C. B.

Ib. 7 *Parthenium*, *ſtrychnum*. De his infra Plinius ſect. 105, & ſqq. Mox: *Æquinoctio naſcentes*. Mſs. Reg. & editio princeps. Porro: *Aphace*. Videtur eſſe dens leonis anguſtiore folio, C. B. Tum: *Acinos*. Eſt clinopodium origano ſimile, C. B. Falſum eſt acinon aut epipetron non florere.

Ib. 13 *Cnicon*. Eſt carthamus officinarum, flore croceo. Tournefortius. Apud Sinas in magnam altitudinem exſurgit. Mox: *Una mitior*. Eſt cnicus, ſeu atractylis lutea, C. B.

Ib. 19 *Altera hirſutior*. Eſt cnicus ſilveſtris hirſutior, ſive carduus benedictus.

Ib. ult. *Scorpio*. Vide infra Libr. XXII, ſect. 17.

165, 5 *Pheos*. Pheos, vel Stœbe videtur eſſe pimpinella ſpinoſa ſeu ſemper virens. Tournefortius. Hodieque Græcis dicitur *ſtœbida*. Mox: *Hippophaes*. Vide infra Libr. XXII, ſect. 14.

Ib. 12 *Silveſtris*, *quam & feminam*. Eſt urtica urens, maxima, C. B. Mox: *Quæ dicitur canina*. Ms. Reg. 2. Eſt urtica urens, minor, C. B. Porro: *Herculanea*. Eſt galeopſis procerior, fœtida, ſpicata. Tournefortius.

Ib. 26 *Lamium*. Est lamium album, non fœtens, folio oblongo, C. B.

166, 2 *Acorna*. Est carlina patula, atractylidis folio & facie. Tournefortius. Carlina a Gallis appellata, quod ab Angelo monstrata Carolo Magno ad propulsandam ab exercitu suo pestem dicitur. Mox: *Leucacanthos*. Est carlina caulescens magno flore albicante, C. B. Porro: *Chalceos*. Juxta Dalecampium est carduus sphærocephalus latifolius. Tum: *Polyacanthos*. Est carduus spinosissimus, angustifolius, vulgaris, polyacanthos Theophrasti, C. B. Dein: *Onopyxos*. Est carduus tomentosus, acanthi folio angustiori. Tournefortius. Et: *Helixine*. Ms. Reg. 1. Est carlina acaulos, magno flore, C. B.

Ib. 4 *Chamæleon*. Est carlina acaulos, gemmifera, C. B.

Ib. 7 *Cnicos*. Est cnicus cæruleus, asperior, C. B. Mox: *Tetralix*. Qui carduus sit non compertum.

Ib. 11 *Atractylis quoque*. Est carlina silvestris vulgaris, C. B.

167, 4 *Cactos*. Est cinara spinosa, cujus pediculi esitantur, C. B.

Ib. 14 *Uni cicerculæ folia*. Est tribulus terrestris, ciceris folio, seminum integumento aculeato, Mor. De tribulo plura vide Libr. XXII, sect. 12. Mox: *Alteri aculeata*. Est tribulus aquaticus, C. B. Tribuloides. Tournefortius.

Ib. 17 *Anonis*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox. *Sequitur a frugibus*. Post fruges in arvis nascitur.

Ib. 23 *Coronopum*. Coronopus hortensis, C. B. Mox: *Anchusa*. De anchusa & anthemide vide infra Lib. XXII, sect. 23, & 26. Porro: *Phyllanthes*. Juxta Dalecampium est rapunculus scabiosæ capite cæruleo, C. B.

168, 1 *Anemone*. De anemone jam dixi supra Cap. 8. Mox: *Aphace*. Est vicia vulgaris, acutiore folio, semine parvo, nigro, C. B. Differt ab aphace intubacea, de qua dictum supra sect. 52. Porro: *Crepis*. Crepis est sonchus lævis, angustifolius, C. B. Tum: *Et lotos*. Est melilotus officinarum.

Ib. 7 *Onochili*. Quæ sit onochilis non novi, nisi forte sit onobrychis.

Ib. 11 *Cynops*. Est psyllium majus, erectum, C. B. Mox: *Alopecuros*. Est gramen tomentosum, spicatum, C. B. Porro: *Stelephuros*. Est gramen typhoides, maximum, spica longissima, C. B. Tum: *Thryallis*. Est verbascum lychnitis, flore albo, parvo, C. B.

Ib. 20 *Perdicium*. Videtur esse dens leonis, tuberosa radice.

Tournefortius. Differt a perdicio, de quo infra sect. 104. Mox: *Ornithogale*. Est ornithogalum, umbellatum, medium, angustifolium, C. B.

169, 7 *Opuntia*. Est opuntia vulgo herbariorum, J. B.

Ib. 10 *Iasione*. Juxta Clusium est convolvulus argenteus, altheæ folio, C. B. ni forte sit convolvulus minor, de quo vide infra Libr. XXII, sect. 39. Mox: *Aphace*. Aphace intubacea, de qua dictum supra sect. 52.

Ib. 20 *Ter floret, ut diximus*. Supra Libr. XVIII, sect. 65. Mox: *Cypiri, hoc est gladioli*. Forte est anthalium, sive cyperus angustifolius, esculentus, de quo dixi supra Cap. 15, num. 9.

Ib. ult. *Thesion*. Juxta Dalecampium est lactuca foliis indiviæ, C. B.

170, 6 *Ut videtur Hesiodo*. Hesiod. Ἔργων, vers 41. Gravi annona, factus est ex asphodelo panis. Vide *Journal de Trévoux*, an. 1709, pag. 2206. Sunt tamen hujus panis pericula, quæ vide in Pisano diario, *Giornale de' Letterati*, an. 1776, Tom. XXII, pag. 5.

Ib. 9 *Homerus fecit*. Homer. Odyss. λ'. vers. 538, & ω'. vers. 13.

Ib. 16 *Duo genera faciunt*. Sunt asphodelus mas & femina.

Ib. 22 *Pistanam*. Pistana est sagitta aquatica major, C. B. Ranunculus palustris, folio sagittato, maximo. Tournefortius.

171, 5 *Junco, quem mariscon*. Est juncus maximus, sive scirpus major, C. B.

Ib. 10 *Oxyschœnon*. Est juncus panicula sparsa, C. B. Mox: *Melancranin*. Est juncus acumine reflexo, major, C. B.

Ib. 15 *Holoschœnos*. Est juncus acutus maritimus, capitulis rotundis, C. B.

Ib. 25 *Pæne unciarum latitudinem*. Uncia est duodecima pars pedis Romani.

Ib. ult. *Non aliis utiliorem*. Bene Ms. Reg. 2.

172, 1 *Junci trianguli*. Est Cyperus.

Ib. 14 *Efficacissimum adversus calculos*. In Oriente maxime commendatur juncus Βρυλλόσπορος, cujus semen adversus calculos fertur efficacissimum.

Ib. 17 *Non egredi domibus*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

173, 3 *Tertia Theræo*. Ita dicto ab insula Cycladum, *Thera*.

Ib. 7 *Indica herba*. Mihi videtur esse quæ vulgo *Betel* appellatur, cujusque adhuc maximus in Oriente usus. Ejus iconem exhibet P. Tachard, *Voyage de Siam*, pag. 372.

Ib. 13 *Largiori tanta vis*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. ult. *Odorati junci*. Juncus odoratus est schœnantum Mesue. Juncus aromaticus, C. B.

174, 1 *Suo loco retulimus*. Supra Libr. XII, sect. 48.

Ib. 12 *Rosa adstringit*. Ms. Reg. 2.

175, 3 *Diximus inter genera vini*. Supra Libr. XIV, sect. 19.

Ib. 8 *In calliblepharum*. Est medicamentum, quo fucantur palpebræ.

176, 9 *Vulsis prosunt*. Vulsis, id est convulsis. Spasma autem, seu convulsio, est nervorum quasi retractio & complicatio.

Ib. 21 *Unum purpureo*. De quo supra sect. 12. Mox: *A Narce*. Ναρκὴ, torpor. Minime autem a Narcisso, fabuloso puero.

177, 1 *Panis vero*. Pani sunt tumores abscessusve ægre maturescentes.

178, 2 *Ægilopis incipientibus*. Sic libri scripti & editi. Mallem tamen *ægilopiis*, ut passim alibi Plinius.

Ib. 10 *Quod simile ei diximus*. Supra sect. 16.

Ib. 19 *Quidam, ut diximus*. Supra sect. 16.

179, 1 *Ejus vero quod phu*. Hæc est nardus Cretica; ut dictum est supra Libr. XII, sect. 26.

181, 11 *Substerni, uri, potari*. Bene Ms. Reg. 2, & editio princeps.

182, 2 *Cyanus adstringit*. Ita Mss. Reg.

183, 3 *Intumescant vel erumpant*. Ita Ms. Reg. 1. In Ms. Reg. 2 *rumpant*, quod forte melius.

Ib. 16 *Minyanthes ex eo adpellavimus*. De minyanthe dictum supra sect. 30.

184, 4 *Duo — sunt genera ejus*. Quod candidum vocat Plinius, videtur esse thymus supinus, candicans, odoratus. Tournefortius. Mox: *Alterum nigrius*. Est thymus vulgaris. Flos vero ejus niger, est flos purpurascens, atque adeo in nigredinem vergens, ut & in violis.

185, 8 *Hemerocalles*. Est lilium Bizantinum, miniatum, C. B.

Ib. 18 *Nepenthes illud*. Vide infra Libr. XXV, sect. 5.

187, 6 *Folia sugillatis*. Ita Ms. Reg. 2, & editio princeps. Mox: *Anemonas*. De anemone jam dictum supra sect. 38. Porro: *Silvestris prima*. Hæc est anemone silvestris, alba, major, C. B. Tum: *Altera in cultis*. Est anemone hortensis, cujus 300 & amplius species in curiosorum hortis excoluntur, suis quæque distinctæ nominibus.

Ib. 16 *Flos numquam se aperit*. Et tranquillo cælo aperitur

anemone, sed vento ventosisque locis gaudet. Mox: *Argemonem*. Argemone est papaver erraticum, de quo dicetur infra Libr. XXV, sect. 56, ubi de argemonia. Porro: *Papaver quod rhœan*. De papavere rhœa, dictum supra Libr. XIX, sect 53. Tum: *Distinctio magna*. Magna distinctio, quod argemone & papaver rhœas serius floreant. Argemone quoque, si caulis conciditur, croceum succum reddit; candidum, papaver rhœas. Succos illos non reddunt anemonæ.

188, 5 *Tertianis & quartanis*. Ad eos usus adhuc adhibentur, maxime in medicina campestri.

Ib. 11 *Œnanthe*. Est œnanthe pastinacæ silvestris folio, semine atriplicis, Magnol. Botan Monsp. Oenanthe autem dicitur, vel quod cum vite floret, vel quod ejus flos odore & colore florem vitis æmulatur.

Ib. 17 *Heliochrysum*. Est Chrisanthemum foliis matricariæ, C. B.

189, 4 *Hyacinthus in Gallia*. Hyacinthus ille est vaccinium, quo hysginum purpurave tingebatur, ut jam dictum supra Libr. XVI, sect. 31. De hac tinctura vide Vitruvium Libr. VII, Cap. ult.

Ib. 12 *Lychnis quoque flammea*. Est lychnis coronaria, Dioscoridis sativa, flore rubro & veluti flammeo fulgente, C. B. Mox: *Silvestris eadem*. Est lychnis silvestris, alba, simplex, C. B.

Ib. 21 *Cochlearis mensura*. Ms. Reg. 2.

Ib. 24 *Alvinis*. Quibus alvus est fluida.

190, 1 *Rusci*. Ruscus ille est myrtus silvestris foliis acutissimis, C. B. Vide & infra Libr. XXIII, sect. 83. Mox: *Postero mane*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 8 *Batis quoque alvum mollit*. De bati dictum supra Libr. XXI, sect. 50. Urinam potius ciet, ut jam observavit Dalecampius. Nec aliter Cl. Plumerius. Mox: *Acinon*. De acino sive epipetro dictum supra sect. 52. Porro: *Ciet menses & urinas*. Immo sistit, teste Dioscoride III, 50.

Ib. 13 *Colocasia*. De colocasia vide supra sect. 51, de anthalio, sect. 52. Mox: *Anthyllion*. Est vulneraria rustica, J. B.

Ib. 20 *Chamæpityi similis*. Hæc videtur esse vulneraria flore purpurascente. Tournefortius.

191, 1 *Parthenium*. Parthenium illud est matricaria vulgaris, seu sativa, C. B. Mox: *Alii amnacum*. Apud Dioscoridem III, 155 ἀμάρακον. Porro: *Et muralem*. Celsus II, 33. *Herba muralis. παρθένιον vel περδίκιον appellant*. Tum: *Odore mali*. Ita quidem libri omnes scripti & editi. Melius tamen videtur, *odore malo*, ut habet Dioscorides.

Ib. 13 *Trychno, quam quidam strychnon.* Est solanum officinarum, acinis nigricantibus, C. B. Mox: *Ederæ foliorum similitudo.* Bene Ms. Reg. 2, & editio princeps. Porro: *Quorum alterum.* Halicacabum est solanum vesicarium, C. B. Tum: *Granoſi in folliculis.* Optime Ms. Reg. 2. Acini enim ejus granosi sunt in folliculis.

Ib. 22 *Tertio folia sunt ocimi.* Tertium illud genus est belladona, quod est solanum manicum, sive belladona, J. B. Ita dicta ab Italis, quod ea ad fucum utantur feminæ.

192, 5 *Innocentiſſimi auctores.* Scriptores illi innocentiam sunt professi, cum dorycnion appellavere, nec totam veneni vini notam fecere.

Ib. 12 *Halicacabon vocant, soporiferum.* Halicacabum soporiferum est alkekengi fructu parvo, verticillato. Tournefortius. Solanum somniferum verticillatum, C B.

Ib. 16 *Mira oblivione innocentiæ.* Mire obliti innocentiæ, quam profiteri debent medici.

193, 1 *Qui sunt vaticinandi callentes.* In Mss. Reg. 2, 5, & editione principe, *qui vaticinare gallantes.* Unde forte melius emendaretur, *qui vaticinari callent.*

Ib. 9 *Corchorum.* Videtur esse corchorus, sive melochia, J. B. Melochia dicitur quoque olus Judaicum.

Ib. 15 *De cnico ſive atractylide.* Vide supra sect. 53.

Ib. 20 *Et perſolutam.* Quæ sit persoluta ignoratur.

194, 2 *Drachma Attica.* Quantum æstimare licet ex integerrimis nummis antiquis drachma Attica fuit granorum Parisiensium 83 $\frac{1}{2}$. Denarii Romani consulares, qui sunt ponderosissimi, paululum superant grana Parisiensia 74. Inde patet Romanos non fuisse in æstimandis ponderibus mensurisque scrupulosos. Multo minus scrupulosi medici, quibus drachma est Parisiensium granorum 60. Nunc ex communi vitæ usu drachmam æstimamus granis Parisiensibus 72.

IN LIBRUM XXII.

Pag. 196, lin. 5 *Glaſtum.* De isati, vel glasto, dictum supra, Libr. XX, sect. 25. Regius adhuc est in Gallia color.

Ib. 12 *Tyria atque conchylia.* Ms Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 19 *Culpa non ablui usu.* In eo est culpa, quod si vestes tinctæ sint coloribus, qui e plantarum succis exprimuntur,

ablui non possint, sine colorum detrimento. De coloribus, qui ex insectis plantisque erui possunt, curiosa scripsit Cl. Plumerius, *Journal de Trévoux*, an. 1703, pag. 1671. Mox: *Nec omittemus*. Ms. Reg. 2, editio princeps & Cl. Rezzonicus. Porro: *Subjiciendo utiliora*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

197, 1 *Fortius agetur*. Non mollia muliebriaque, sed fortia & virilia tractabimus.

Ib. 5 *Sagmina*. Sagmina erant verbenæ, herbæve puræ, quæ legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum, a Consule Prætoreve dabantur. Vide Festum.

198, 9 *L. Siccius Dentatus*. De quo supra, Libr. VII, sect. 29.

Ib. 20 *Imperioso collega*. Anno Urbis conditæ ccccxiv.

201, 23 *In litoribus maris*. Est eryngium maritimum, C. B. Mox: *Folio apii*. Verius folio scolymi. Forte Plinius legit σελίνȣ pro σκολύμȣ; ut jam observavit Dalecampius.

202, 23 *Qui & acanon*. Acanos videtur esse carduus stellatus, sive calcitrapa, J. B.

Ib. ult. *Glycyrrhizam*. Hæc est glycyrrhiza capite echinato, C. B. Alia est, & melior, glycyrrhiza siliquosa vel Germanica, C. B.

203, 1 *Inter aculeatas*. Inter aculeatas adnumeranda non fuit glycyrrhiza. Habet tantum fructum echinatum. Mox: *Foliis echinatis*. Glycyrrhiza non est foliis echini, sed lentisci. Legit Plinius ἐχίνȣ pro σχίνȣ *.

Ib. 5 *Et hæc tantum*. Bene Ms. Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 13 *Hac diximus*. Supra Libr. XI, sect. 119.

Ib. 23 *Tribuli unum genus*. Est tribulus terrestris, ciceris folio, fructu aculeato, C. B. Mox: *Alterum in fluminibus*. Est tribuloides, aquis innascens. Tournefortius.

204, 11 *Stœbe, quam aliqui pheon*. Ms. Reg. 2, & editio princeps. De stœbe vide supra Libr. XXI, sect. 54.

Ib. 15 *Hippophyes*. Ad carduos pertinet; & in Peloponneso frequens reperitur, teste Anguillara.

Ib. 20 *Altera hippophyes*. Est hippophæstum, de quo plura infra Libr. XXVII, sect. 66.

205, 14 *Lethargicos expergiscit*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

206, 25 *Silvestris illa*. Est urtica canina, de qua supra Libr. XXI, sect. 55.

*) σχίνȣ sph. Ed. Barbou.

207, 3 *Ea quoque, quam*. Ms. Reg. 2, & editio princeps. Mox: *Adpellavimus*. Supra Libr XXI, sect. 55.
Ib. 7 *Album habet*. Est lamium alba linea notatum, C. B.
Ib. 17 *Scorpio*. Scorpio herba est scorpioides buplevri folio, C. B. At est & frutex, genista spinosa major, brevibus aculeis, C. B. Mox: *Alia ejusdem nominis*. Est kali spinoso affine, C. B.
Ib. 23 *Leucacantham*. Est carlina, ut jam dixi supra Libr. XXI, sect. 56.
208, 4 *Helxinen*. Helxine est parietaria officinarum & Dioscoridis, C. B.
Ib. 9 *Helxinen dictam*. Est enim ἕλξις, attractio. Mox: *Diximus priore libro*. Supra Libr XXI, sect. 56, ubi de hac helxine, seu verius helixine, dixi.
Ib. 18 *Perdicium sive Parthenium*. Perdicium illud est parietaria minor, ocimi folio, C. B.
209, 7 *Chamæleonem*. Chamæleon candidior est carlina acaulos, gummifera, C. B.
Ib. 13 *Ixia adpellatur*. Viscus enim ἰξία dicitur.
Ib. 22 *Suesque in polenta*. Observat tamen Cl. Rayus Hist. Plant. Tom. I, pag. 288 radicem chamæleonis ab apris valde appeti.
210, 1 *Ex nigris*. Est chamæleon niger, umbellatus, flore cæruleo hyacinthino, C. B.
Ib. 9 *Ulophyton*. Ms. Reg. 1, & editio princeps. Id est exitiosa herba. Mox: *Cynozolon*. A fœtore canis.
Ib. 16 *Anchusæ*. Anchusa est buglossum radice rubra, sive anchusa vulgatior, floribus cæruleis. Tournefortius.
211, 4 *Pseudoanchusa*. Ms. Reg. 2, & editio princeps. Videtur esse buglossum silvestre, minus, C. B.
Ib. 15 *Nomine onochiles*. Videtur esse echium majus & asperius, flore dilute purpureo, Bot. Monsp. Mox: *Multi enchrysan*. Sic & in Indice. In Ms. Reg. 2 *encrisam*.
212, 4 *Alia huic similis*. Videtur esse echium procumbens, flosculis atrorubentibus, annuum. Tournefortius.
Ib. 7 *Anthemis*. Est chamæmelum vulgare, leucanthemum Dioscoridis, C. B.
Ib. 10 *Odorem mali habet*. Inde dicitur chamæmelum, a χαμαὶ humi, & μῆλον, pomum, quasi humile pomum. Mox: *Melanthemon*. Est chamæmelon nobile, flore multiplici, C. B.
Ib. ult. *Loton*. Lotus est melilotus officinarum, C. B.
213, 5 *Lotometra*. Lotometra ex Plinio est lotus Ægyptia sa-

tiva, de qua dictum supra Libr. XIII, sect. 32. Cultura fit major; inde dicta videtur lotometra: ut ortygometra est coturnix major; echinometra, echinus major. Mox: *Simillimo porri*. Mss. Reg. & edit. pr.

Ib. 22 *Tricoccum*. Heliotropium tricoccum est ricinoides, ex qua paratur *tournesol* Gallorum. Tournefortius. Magna diligentia colligitur, & paratur ineunte mense Augusto in pago *Gallargues*, diœcesis Nemausensis. Cæruleum dat colorem.

214, 17 *Semen ei est effigie scorpionis caudæ*. Effigiem illam habet caulis, cui semen insidet.

215, 5 *Cortex seminis liventibus*. Ms. Reg. 2, & edit. princeps.

Ib. 18 *Duo ejus genera*. Candidius est adiantum foliis coriandri, C. B. Nigrum est adiantum foliis longioribus, pulverulentis, pediculo nigro, C. B.

Ib. 23 *Radix nulla*. Pro radice enim fibræ tantum & capilli tenues, ac ferme nulli.

216, 22 *Picris*. De picride & thesio vide supra Libr. XXI, sect. 65.

217, 1 *Quam heroneon*. Mss. Reg. 1, & 2.

Ib. 4 *Panemque ex his*. Vide quæ de hoc pane dixi supra Libr. XXI, Cap. 17.

Ib. 20 *Medici utuntur*. Ita editio princeps.

218, 24 *Lapides renium*. Mss. Reg. & editio princeps.

219, 5 *Alimon adpellari*. Dicitur ἄλιμος, a sedanda fame. Mox: *Halimon*. Est halimus latifolius, sive fruticosus, C. B. de halimo jam dictum supra Libr. XVII, sect. 24.

Ib. 12 *Olus maritimum*. Est halimus seu portulaca marina, C. B.

220, 5 *Acanthi, topiariæ — duo genera sunt*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *Aculeatum & crispum*. Est acanthus aculeatus, C. B.

Ib. 9 *Alterum læve*. Est acanthus sativus, vel mollis Virgilii, C. B.

Ib. 14 *Bupleuron*. Est bupleuron folio subrotundo, sive vulgatissimum, C. B. Bupleuron dicitur a βȣ̃ς, bos, & πλευρον, latus; quod ea herba comesta boves rumpi existimantur.

Ib. 22 *Buprestin*. Si buprestis herba est, ad bupleuri speciem aliquam referenda videtur. At est & insectum buprestis, de quo plura vide infra Libr. XXX, sect. 10.

221, 6 *Elaphoboscon*. Est pastinaca silvestris, latifolia, C. B.

Ib. 17 *Non facit eam deteriorem*. Bene Mss. Reg. 1, & 2.

Male in editione principe aliisque omissum, *non*. Manifestum est succum ejus non facere eam deteriorem contra serpentium ictus; siquidem hoc pabulo cervi resistunt serpentibus.

222, 24 *Et sium*. Mss. Reg. Est sium sive apium palustre, foliis oblongis, C. B.

223, 8 *Equorum etiam scabiem*. Mss. Reg. & editio princ. Mox: *Silybum*. Videtur esse carduus albis maculis notatus, vulgaris, C. B.

Ib. 14 *Scolymon*. Est cinara silvestris, latifolia, C. B. Vide supra Libr. XX, sect. 99. Mox: *Limoniam*. Id est, pratensem.

224, 6 *Hecale*. Hecale fuit poema a Callimacho scriptum.

225, 4 *Condrillon*. Est chondrilla juncea, vinosa, arvensis, quæ prima Dioscoridis, C. B. Mox: *Caulem minus pedalem*. Bene Mss. Reg. & editio princeps. Porro: *Radice fabæ simili*. Non est radix fabæ similis; sed mastiche, quam fert proximam terræ, est fabæ similis. Nomen ducit a χόνδρος, grumus, quasi diceretur planta, in qua grumi concrescunt. Circa enim ipsos ramulos, ut ait Dioscorides II, 161 gummi reperitur mastiches simile, fabæ magnitudine, quod quidem cum myrrha tritum, & in linteo olivæ instar appositum, menses trahit.

Ib. 19 *Et boletos*. Inter optimos boletos notissimi, tum fungus campestris, albus superne, inferne rubens, J. B. tum fungus porosus, rugosus, albicans, quasi fuligine infestus, C. B.

226, 9 *Causaque e limo*. Non e limo, pituitaque arborum nascuntur fungi, sed e semine, quod hac nostra ætate feliciter deprehendit Cl. Michelius.

227, 3 *Tutissimi, qui rubent*. Multi quidem sunt fungi esculenti & tutissimi. At ob gulam & venenis sæpe pascimur, nec nos deterrent infames tot mortes per singulos ferme annos.

Ib. 11 *Aut cupresso, ut diximus*. Supra Libr. XX, sect. 13.

Ib. 21 *Lavantur etiam, ut plumbum*. Plumbum lavari ad oculorum remedia docet Plinius XXXIV, 50.

228, 9 *E Cyrenis, ut dictum est*. Supra Libr. XIX, sect. 15.

230, 20 *Mox plura*. Infra sect. 56. Mox: *Animal, ut diximus*. De apibus dictum supra XI.

231, 3 *In cicatricem cludit*. Mss. Reg. 1, & 2.

Ib. 19 *Florum natura diximus*. Supra Libr. XI, sect. 13, & Libr. XXI, sect. 44. Mox: *Aqua mulsa*. De aqua illa vide & Libr. XIV, sect. 20.

232, 22 *Contra halicacabum*. De quo supra Libr. XXI, sect. 105.
233 20 *Docuimus in ratione vini*. Supra Libr. XIV, sect. 11.
Ib. 26 *Suis diximus locis*. Supra Libr. XI, sect. 8, & Libr. XXI, sect. 49.
234, 17 *Scripulatim*. Mss. Reg. 1, & 2.
235, 24 *Olyram arincam*. De ea dictum supra Libr. XVIII, sect. 20.
236, 22 *Zeæ, ex qua alicam*. Vide supra Libr. XVIII, sect. 29. Mox: *Trimestris*. De trimestri tritico dictum Libr. XVIII, sect. 12.
237, 2 *Ærina magis*. Farina est e lolio, quod Græci dicunt *αἶραν*.
Ib. 8 *Satis diximus*. Supra Libr. XVIII, sect. 14.
238, 6 *Ut supra diximus*. Supra sect. 55.
239, 5 *Cacoethe vocant*. Ulcera κακοήθη, sunt ulcera maligna. Mox: *Prodesse diximus*. De oleo ex sesama, dictum supra Libr. XV, sect. 7. Vide & infra Libr. XXIII, sect. 49. Porro: *Sesamoides*. Nomen retinet, & dicitur sesamoides Salmanticum, Clus.
Ib. 14 *Grano sesamæ*. Bene Mss. Reg. 1, & 2.
Ib. 18 *Comitialibus, podagris*. Ita Mss. Reg. & editio princeps.
240, 6 *Hordeum murinum*. Est gramen loliaceum, angustiore folio & spica, C. B.
Ib. 17 *Sorbitionem tamen dari totam*. Sorbitio ptisanæ tota est ptisana non colata.
241, 17 *Sitanius*. Panis sitanius est e tritico trimestri, de quo dictum supra Libr. XVIII, sect. 12.
Ib. 25 *In saccos*. Per quos vinum colatur. Vide supra Libr. XIV, sect. 28, & Libr. XVIII, sect. 17.
242, 17 *Pusulas ulcerum*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Nec emendandum fuit, *crustulas*. Pusulas variolarum lente decocta illinere adhuc magno est apud nos in usu.
243, 22 *Palustris lens*. Est lenticula palustris, vulgaris, C. B. Mox: *Maxime podagris*. At cavendum est in collectionibus, ac podagris, ne humorem repercutiat; ut monet Cl. Tournefortius.
Ib. ult. *Elelisphacos*. C. Bauhino creditur esse vel horminum, vel sclarea. Elelisphacum autem propter cognationem nominis lenti conjunxit Plinius. Lens enim φακὸς Græcis dicitur. Aliter diversissimæ sunt plantæ.
244, 13 *Latine salviam*. Hæc C. Bauhino putatur esse salvia major; quæ tamen mentæ non est similis, nisi foliorum canitie.

Ib. 17

Ib. 17 *Cicer & silvestre*. Videtur esse lathyrus silvestris major, C. B. Mox: *Cicercula*. Est lathyrus sativus flore fructuque albo, C. B.

245, 4 *Arietinum*. Est cicer sativum, flore candido, C. B.

Ib. 10 *Columbini*. De cicere columbino jam dictum supra Libr. XVIII, sect. 32. Mox: *Nigrum autem*. Est cicer sativum, semine nigro, C. B. Porro: *De ervo — diximus*. Supra Libr. XVIII, sect. 38.

Ib. 19 *Farina ejus varos*. Vari sunt maculæ in facie lenti similes.

Ib. 23 *Quæ cibum non sentiunt*. Hæc est ἀτροφία, cum nutritio a cibis non sentitur; de qua adhuc infra Libr. XXIII, sect. 33.

247, 19 *Irionem — diximus*. Supra Libr. XVIII, sect. 22. Mox: *Galli Velam adpellant*. Manet adhuc apud illos priscum nomen.

248, 7 *Horminum — ut diximus*. Supra Libr. XVIII, sect. 22. Mox: *Cumino simile*. Minime simile. Hormini semen subrotundum, cumini oblongum. Tum: *Cetero porro*. Nec porri, sed marrubii foliis simile est horminum. Legit ergo Plinius πράσȣ pro πρασίȣ.

Ib. 18 *A Virgilio lolium*. Virgil. Georgic. I, 153.

249, 1 *Miliaria*. Juxta Tragum, est gramen paniceum, spica simplici, C. B.

Ib. 4 *Bromos*. Est festuca avenacea, sterilis, elatior, C. B.

Ib. 10 *Orobanchen*. Est orobanche major, caryophyllum olens, C. B. Mox: *Necantem ervum*. Et inde nomen; nempe ab ὄροβον ἄγχειν.

Ib. 21 *Zythum in Ægypto*. Zythum potio est hordeo parata. Mox: *Celia & ceria*. In Mss. Reg. & editione principe, *cerea*. Celia frumento triticove parabatur, ut patet ex Floro II, 18, & Orosio V, 7. Quæ sit ceria, vel cerea, non ita constat. Sed eadem potio fuisse videtur, quæ a calefaciendo dicebatur celia, teste Orosio, loc. cit. Cervisia autem hordeo aliisque frugibus facta.

IN LIBRUM XXIII.

Pag. 250, lin. ult. *Artes in primis*. Ita Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Et bene quidem: artes enim medicas in primis natura dedit vitibus. Sine auctoritate a Cll. Gronovio & Harduino emendatum, *has in primis*.

251, 3 *Suis locis diximus*. Supra Libr. XII, sect. 60, & 61.

252, ult. *Cicatricibus marcidis*. Immo vero gingivis humore flaccidis, aut *gingivis marcidis*, ut habet Dioscorides V, 6. οὖλα φλαδαρά. Proclive fuit Plinio errare. Est enim οὐλὴ cicatrix; οὖλον, gingiva; ut jam observavit Saracenus. Mox: *Ossibus purulente limosis*. Bene adhuc Dioscorides, loc. cit. ὦτα πυοῤῥοῦντα. Unde patet deceptum fuisse Plinium, & emendandum, *auribus purulente limosis*; quod jam monuit Harduinus.

253, 5 *Dicta a nobis*. Supra Libr. XII, sect. 61.

Ib. 25 *Et spiritus inflatione alvum turbant*. Male quidem Mss. Reg. & editio princeps, *& spiritum inflatione alvum turbant*. Sed male quoque emendatum in recentioribus editionibus, *& spiritum inflant, alvumque turbant*. Si quis velit *spirituum*, pro *spiritus*, non reluctabor.

255, 7 *Uva theriace*. De ea dictum supra Libr. XIV. sect. 22.

Ib. 21 *Ceria*. Ceria sunt favi, quos vide supra Libr. XX, sect. 6.

256, 1 *Astaphis agria*. Est delphinium platani folio, staphisagria dictum. Tournefortius. Mox: *Aliqui vocant falso*. Quos inter Celsus III, 21.

Ib. 14 *Rheumatismum cicatricum*. Ex Dioscoride IV, 156, emendandum, *rheumatismum*, seu fluxiones, *gingivarum*, οὖλά τε ῥευματιζόμενα. Plinius adhuc οὐλὰς pro οὖλα legit.

Ib. 19 *Labrusca*. Est tamnus, seu bryonia lævis, de qua dictum supra Libr. XXI, sect. 50.

257, 8 *Salicastrum*. Est solanum scandens, seu dulcamara, C. B.

Ib. 11 *Vitis alba est*. Est bryonia aspera sive alba, baccis rubris, C. B.

258, 24 *Est ergo & nigra*. Est bryonia alba, baccis nigris, C. B.

259, 9 *Flemina*. Teste Festo, *flemina dicuntur*, *cum ex labore viæ sanguis defluit circa talos*.

Ib. 23 *Contra meconium*. Meconium, sive opium. Mox: *Dorycnium*. De dorycnio jam dictum supra Libr. XXI, sect. 105.

260, 1 *Multas exposuimus*. Supra Libr. XIV, sect. 8, 9 & 10.

Ib. 8 *Ab eo cognominatum*. In Mss. Reg. 1, & 2, *cognominatus*. Mox: *Ut judices*. Editio princeps, *ut indices*.

Ib. 18 *Quin*, *ut constarent*. Etiamsi constarent sententiæ.

261, 2 *Non rigido potu*. Potu non adeo frigido.

Ib. 21 *Orbis medius*. Regiones temperatæ, inter calidissimas & frigidissimas positæ.

263,4 *Novitio invento*. Id inventum ante XL annos, extremo Tiberii principatu, ut dictum est supra Libr. XIV, sect. 28. Mox: *Ad procinctum*. Ad serias gravesque res agendas tendentibus.

Ib. 7 *Homerica illa Helena*. Homer. Odyss. δ'. vers. 19. Mox: *Vino damus homines*. Mss. Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 14 *Meracis potionibus*. Meracæ potiones a mero vino plurimum distant. In iis enim tres aquæ partes ad quartam vini accedunt; ut docet præcipitque Hesiodus, Ἔργων, vers. 594.

264, 8 *Liberaliter genitis*. Liberaliter genitis liberaliterque educatis. Mox: *Sacco viribus fractis*. Quomodo vini robur sacco frangeretur, dictum supra Libr. XIV, sect. 28.

Ib. 22 *Dicta crapula*. Crapula, Græcis κραπαίλη, quod τὸ κάρα πάλλει, caput vibrat.

265, 9 *Picatumque adpellatur*. Vide supra Libr. XIV, sect. 3. Mox: *In febri*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

Ib. 16 *Dimidia enim pars periculi*. Periculum dimidio est levius noctu.

Ib. 23 *Opisthotono*. Opisthotonus est morbus, quo perpetuus rigor nervorum caput scapulis adnectit. Tetanus, rectam & immobilem cervicem intendit. Vide Celsum IV, 3.

Ib. ult. *Dyspnœa*. Difficultas est spirandi.

266, 1 *Genis stantibus*. Genæ stantes sunt palpebræ rigentes, quæ non moventur. Mox: *Vel si lemæ*. Humor in oculis concretus dicitur λήμη; & inde lippitudo.

Ib. 10 *Cardiacorum morbo*. Vere Seneca, Epist. 15. *Bibere & sudare*, *vita cardiaci est*.

Ib. ult. *Et supervacuum*. Intellige, arbitror.

267, 7 *Et palmeum*. De hoc vino vide supra Libr. XIII, sect. 9. Mox: *Bion adpellavimus*. Libr. XIV, sect. 10.

Ib. 24 *Cum eadem convalescentium*. Cum eadem aqua prodest stomacho convalescentium a solis ardoribus.

268, 6 *Foris in spongia impositum*. Inde videmus quomodo sit datum Jesu Christo morienti. Mox: *Conglobatum*. Sanguinem in ventriculo conglobatum, lac ibidem coagulatum discutit; ut docet Dioscorides V, 21. Inde adhuc in Italia lac bibentibus ante bibitur acetum.

269, 7 *Quæ diximus*. Supra Libr. XX, sect. 39.

Ib. 19 *Mellis minas decem*. Sive libras decem. Vide Plinium supra Libr. XIV, sect. 21.

270, 2 *Oxalme*. Acetum salsum est ὀξάλμη.

Ib. 5 *Ex albo hoc*. Ex albo vino melior est sapa, jam memorata supra Libr. XIV, sect. 11.

Ib. 19 *Mammarumque inflationes*. Bene Mss. Reg. 1, & 2. Sic quoque volebat Pintianus.

271, 7 *Usum acaciæ*. De usu acaciæ ad perficienda coria vide infra Plinium, Libr. XXIV, sect. 67. Mox: *Pro materia*. Ut acrior est aceti materia.

272, 18 *Spodii vicem*. De spodio vide infra Libr. XXXIV, sect. 34, & 52.

273, 14 *Colymbades*. Colymbades olivæ sunt muriæ innatantes; ut dictum supra Libr. XV, sect. 4.

Ib. ult. *Rhagadum*. Rhagades sunt ani pedumque fissuræ.

274, 13 *Alienata explet*. Hiantia vulnerum carne replet.

275, 3 *Nomas repurgant*. Nomæ, ulcera sunt putrida, quæ errando corpus depascunt,

276, 10 *Oleum cicinum*. De hoc oleo nuper prodiit curiosa dissertatio. *Dissertation sur l'huile de Palma Christi, ou l'huile de Ricin, que l'on appelle communément huile de Castor, traduite de l'Anglois de M. Canvanne*. Mox: *Caldæ mensura*. Calidæ aquæ mensura.

277, ult. *Totus modus deperit*. Id est, totus olei lacus, vel totum olei factum. Vide supra Lib. XV, sect. 6.

278, 2 *Utilissimum acopo*. Acopum est remedium contra lassitudines. Ex α particula negativa, & κόπος, labor.

Ib. 6 *Balaninum oleum*. De balanis dictum supra Libr. XII, sect. 46. Mox: *Gingivas*. Bene Dioscorides I, 40. οὐλῶν μελανίας. Perperam autem Plinius, *gingivas*. Hic οὖλα, gingivas, pro οὐλὰς, cicatrices, accepit. Vide jam notata supra sect. 5, & 13. Porro: *Cypros — docuimus*. Supra Libr. XII, sect. 51.

Ib. 15 *Struthei mali succo*. Et errat hic Plinius. Neque id

de strutheis malis, sed de struthio habet Dioscorides I, 124. De herba struthio dictum supra Libr. XIX, sect. 18.

Ib. 19 *Adstringit gleucinum*. Quomodo & quibus aromatis conficiatur oleum gleucinum docet Columella XII, 51.

Ib. 23 *In unguentis diximus*. Supra Libr. XII, sect. 54.

279, 8 *Malobathri — exposuimus*. Supra Libr. XII, sect. 59.

280, 6 *Ad tussim & quadrupedum*. Bene Ms. Reg. 2, & editio princeps. De pissino oleo vide supra Libr. XV, sect. 7.

Ib. 21 *Palma, quæ fert*. De hac palma vide supra Libr. XII, sect. 47. Mihi videtur esse palma humilis longis latisque foliis, cujus fructus ossa non habet.

Ib. ult. *Palma elate*. De hac palma jam egit Plinius Libr. XII, sect. 62. At, ut jam ibi observavi, elate non est arbor, sed involucrum fructus palmæ arboris. In Mss. Reg. 1, & 2, *palmæ elatæ*. Unde legi posset, *palmæ elate*; tunc nihil peccaret.

282, 16 *Melimela*. De malis melimelis, sive sapore melleo dictum supra Libr. XV, sect. 15.

285, 16 *Victoriati pondere*. Victoriatus erat nummus Victoria signatus, & media pars denarii Romani argentei, de quo dictum supra Libr. XXI, sect. 109.

Ib. 26 *Præcipue Crustumina*. De piris Crustuminisque vide supra Libr. XV, sect. 16.

287, 15, *Medicatæ vero*. Hordeo, milioque terra mixtis ficus medicabant antiqui, maturitatis causa: sed insalubres erant; sicut & insalubres & ingratæ ex caprificatione, ut adseverat Cl. Tournefortius. Mox: *In febribus constrictis, quas stegnas*. Febres constrictæ, seu στεγναὶ, quæ ex sensibilibus excretionibus impeditis oriuntur.

Ib. ult. *Pythagoras, exercitator*. Hic est Pythagoras Phliasius, corporum exercitator, de quo Diogenes Laertius agit in vita Pythagoræ, Libr. VIII, sect. 46.

288, 24 *Cyathis singulis aquæ*. Ad illa percussorum, præcipitatorum, convulsorum, ruptorum mala, cinis fici cyathis aquæ singulis bibitur, admixto exiguo olei. Dioscorid. I, 186.

289, 7 *Cum aluta*. Aluta est pellis mollior, quo crumenæ fiunt. Mox: *Verrucas & thymos*. Thymi verrucæ sunt, seu ulcera, Ægyptiæ fabæ magnitudine, quæ thymi florem repræsentant.

290, ult. *Quam Græci erineon*. Videtur esse hieracium fruticosum, latifolium, hirsutum, C. B.

291, 8 *Pruni folia decocta*. Tonsillas molliunt pruni folia ex vino decocta & gargarizata. Gingivis autem plurimum

prodest eorumdem foliorum ex vino decoctorum succus expressus & intra os retentus; ut habet Marcellus Empiric. Cap. 11, & 15.

Ib. 24 *Limus arborum, quem Græci lichena.* Lichen ille est muscus crustæ modo arbori adnascens, C. B. Dioscorides I, 174, id de gummi pruni, non de musco prodit.

Ib. ult. *Mora in Ægypto.* Est ficus sycomorus. Vide supra Libr. XIII, sect. 14 & 15.

292, 1 *Summo cortice desquamato.* Hoc quoque de nostrate moro, refert Plinius Libr. XVI, sect. 72.

Ib. 7 *Neque apud nos succo.* Succo mororum, quæ apud nos nascuntur.

Ib. 12 *Fici nigræ.* Est ficus sativa, fructu longo, majori, intus purpurascente. Tournefortius. Mox: *Ad præsens stomacho utilia.* Sic quoque & nos æstate usu experimur. Nihil ergo mutandum, licet Dioscorides I, 180. κακοστόμαχα dixerit. *Ad præsens* autem est breve tempus, quo mora eduntur.

Ib. 18 *In natura ejus diximus.* Supra Libr. XVI, sect. 41. Velut alicujus animalis, mori arboris observantur miracula, ut exactum frigus certusque calor cognoscantur. Mox: *Ex pomo.* E moro. Panchrestos autem, seu πάγχρηστος, est omnino utilis.

293, 19 *Et cupresso.* Cupressi succo.

295, 15 *Cum elelisphaco.* De elelisphaco dictum supra Libr. XXII, sect. 11.

Ib. 22 *Nucibus Græcis.* Nuces Græcæ sunt amygdalæ. Nuces autem amaras habet Celsus III, 24.

Ib. 26 *Nuces juglandes.* De nuce juglande dictum supra Libr. XV, sect. 24.

296, 8 *Adversantur cepis.* Ms. Reg. & editio princeps. Mox: *Et cum ruta.* In Mss. Reg. & editione principe, *&*; non, *item.*

297, 15 *Siliquæ.* De siliqua arbore dictum supra Libr. XV, sect. 26.

Ib. 21 *Ferrugo.* Ferri rubigo.

298, 3 *Dipsadis.* Dipsas Lucano IX, 718, dicta *torrida dipsas,* ob urens venenum, videtur esse serpens *Leffah,* juxta Cl. Shaw, *Voyages,* Tom. I, pag. 235.

Ib. 8 *Liberant tussi: eadem suspiriis.* Mss. Reg. 1, & 2.

Ib. 17 *Nam & coquunt.* Mss. Reg. 1, & 2.

299, 16 *Si & urantur.* Ms. Reg. & editio princeps. Mox: *Febres frigidas.* Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. ult. *Cetera laurorum genera*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.

300, 4 *Nominibus quæ diximus*. Supra Lib. XV, sect. 39.

Ib. 10 *Myrtus sativa candida*. Est myrtus communis, Italica, baccis albis. Tournefortius.

Ib. 14 *Synaristosæ*. Συναριστῶσαι, seu feminæ simul prandentes, fuit Menandro fabulæ argumentum.

301, 7 *Quod liparas vocant*. Lenia emplastra Græcis dicuntur λιπαραί. Vide Celsum, V, 19.

Ib. 24 *Myrtidanum diximus*. Supra Libr. XIV, sect. 19.

302, 8 *Myrtus silvestris*. Est myrtus silvestris, foliis acutissimis, C. B. sunt tamen qui velint esse ruscum, & Plinium cum rusco myrtum silvestrem confudisse.

Ib. 18 *Oxymyrsinen myrti foliis acutis*. Est ruscus myrtifolius, aculeatus. Tournefortius.